



LÄNSSTYRELSEN KALMAR LÄN
INFORMERAR

ODLINGSLANDSKAPET I KALMAR LÄN

- Bevarandeprogram



HÖGSBY KOMMUN

Utgiven av: Länsstyrelsen i Kalmar län, april 1995

Kulturmiljöenheten
Lantbruksenheten
Miljövårdsenheten

Författare: Lennart Nilsson
Patrick Isendahl
Birgitta Eriksson Nilsson
För de kulturhistoriska miljöbeskrivningarna svarar
Kalmar läns museum

Redigering: Kerstin Lindell

Omslagsbild: Flygfoto över Virstad, Emådalen.
Foto: Leif Gustavsson, Länsstyrelsen

Illustrationer: Om ej annat anges: Nils Forshed från böckerna "Om hävden
upphör" av Urban Ekstam och Nils Forshed samt "Ängar" av
Urban Ekstam, Mårten Aronsson och Nils Forshed.
Bild s 5: Bengt Andersson, Länsstyrelsen

Karttillstånd: Lantmäteriet medgivande 95.0130

Tryckt hos: Länsstyrelsens tryckeri 1995

Upplaga: 150 ex

Meddelande 1995:2
1995-04-26

Innehållsförteckning

1. Allmänt om bevarandeprogrammet.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Programbeskrivning.....	6
1.3 Programmets status.....	6
1.4 Kortsiktigt åtgärdsprogram.....	6
1.5 Mål.....	6
Mål för bevarandet av natur- och kulturmiljöer	8
1.6 Syfte.....	8
1.7 Metod.....	10
Kulturmiljövårdens urvalskriterier	10
Naturvårdens urvalskriterier.....	10
Helhetssyn	10
1.8 Underlag.....	11
2 Odlingslandskapet i Kalmar län	12
2.1 Odlingslandskapets karaktär.....	12
Naturgeografiska regioner (karta s13).....	12
Agrara kulturlandskapsregioner (karta s15).....	14
2.2 Aktuell jordbruksstatistik.....	17
2.3 Kolonisations- och odlingshistoria.....	18
Stenålder	18
Bronsålder	18
Järnålder.....	18
Från medeltid till 1700-tal.....	19
1800-tal: Expansion och skifte	21
1900-tal.....	22
2.4 Bebyggelsen och dess struktur	23
Bebyggelsens anpassning till topografin	23
Bebyggelsens grupperingsmönster	23
Byggnadskultur	25
3. Naturen i Högsby kommun	27
4. Jordbruket i Högsby kommun.....	28
5. Sammanställning.....	28
6. Bevarandeområden i Högsby kommun	29
Översiktskarta	31
Beskrivningar och kartor.....	32

Högsby socken:

1A. Drageryd.....	33
1B. Drageryd (Sjökulla).....	33
2. Ekenäs.....	34
3. Högmosseshult.....	34
4. Valåkra.....	35
5. Torp - Dalby.....	36
6. Mellby.....	36
7. Ytterby.....	37
8. Hanåsa.....	37
9. Slåthult.....	38
10. Staby.....	40
11. Hammarby.....	40
12. Gillberga.....	41
13. Ruda gård.....	42
14. Alebo.....	43
15A. Virstad.....	45
15B. Virstad (Hagenäs).....	45
16. Virstad (Vekebo).....	45
17. Mjösebo.....	46
18. Trändenäs.....	46
19. Bjärshult / Solberga.....	49
20. Sinnerbo.....	49
21. Aboda.....	50

Långemåla socken:

22. Hultsnäs.....	52
23. Bötterum.....	52
24. Böta.....	53
25. Långemåla.....	53
26A. & 26B. Älmhult.....	54
27. Böta / Barnebo.....	55
28. Flaggölerum.....	55
29. Värlebo.....	56
30. Barnebo.....	58
31. Lamnehult.....	58
32. Stubbemåla.....	59

Fagerhults socken:

33. Liskatorp.....	61
34. Tribäck.....	61
35. Berg.....	62
36. Medelgårde.....	62
37. Änga.....	62
38. Ruggetorp.....	63
39. Horna.....	63
40. Skälsbäck.....	64
41. Skinberga.....	65
42. Göljeruda.....	65
43. Hinsatorp.....	65
44. Guttebo.....	65
45. Göshult.....	66
46. Fögeberg.....	66

47. Kåremåla.....	67
48. Ringhult.....	67
49. Välsmåla.....	68
50. Välsnäs.....	70
51. Fagerhult.....	70
52. Övraham.....	71
53. Uddaryd.....	71
54. Näshult.....	72
55. Århult.....	72
56. Tränsjömåla.....	75
57. Farshult.....	75
58. Farshultamåla.....	76
59. Träthultamåla.....	76
60. Träthult.....	77
61. Klo.....	77
62. Björkshult.....	78
63. Rövaremåla.....	79
64. Högsby - Århult.....	79
65. Strömsrum.....	80

Fågelfors socken:

66. Trånshult.....	82
67. Forsaryd.....	82
68. Fåglebo.....	83
69. Kronobo.....	84
70. Stora Klobo.....	85
71. Lilla Klobo.....	85
72. Gamlehult.....	86
73. Hässleås / Lilla Klobo.....	86
74. Kisebast.....	87
75. Sjötorp.....	88

1. ALLMÄNT OM BEVARANDEPROGRAMMET

1.1 Bakgrund

Det öppna landskapet, jordbrukslandskapet är ett resultat av många generationer jordbrukares hårda arbete för att kunna försörja sig och sina familjer. I landskapet omkring oss finns mängder av spår som berättar om deras möda för att bryta och odla marken. Stensträngar och odlingsrösen som visar var de hade sina åkrar. Trägardegårdar och stenmurar som talar om var förfäderna hade sina djur.

Bondens landskap kom att bli ett rum för biologisk mångfald. Öppenheten gav ett ökat utrymme för gamla arter och skapade också utrymme för nya arter av såväl växter som djur. Åkerholmar, diken och stenmurar är exempel på livsmiljöer som är direkt knutna till odlingslandskapet.

Det kulturella rummet, odlingslandskapet är förutsättningen för det naturliga rummet, naturlandskapet. Samtidigt gäller förstås det omvända, naturen är en förutsättning för det kulturella värdet. Dessa båda går hand i hand, det är omöjligt att skilja natur- och kulturvärden ifrån varandra.

I och med nya arbetsmetoder inom jordbruket kan man i dag se hur det gamla öppna odlingslandskapet blir mer och mer sällsynt. Mekaniseringen har medfört att åkrar

och slättertor lagts ihop till större enheter, lador försvinner, diken läggs igen, åkerholmar rensas bort och odlas upp. Mångfalden i landskapet går förlorad, istället får vi ett rationellt och lättskött landskap. Följden blir att det växt- och djurliv som är gynnat eller beroende av hävden får mindre utrymme i landskapet och riskerar att helt försvinna. Många av de arter som är hotade i Sverige idag är knutna till odlingslandskapet.

För att motverka de negativa konsekvenserna av förändring-

en i jordbruket har riksdagen fastställt ett miljömål (SFS 1989/90:146). Utgångspunkten för detta är att ett rikt och varierat odlingslandskap skall finnas i hela landet. De delar av odlingslandskapet som innehåller höga natur- och kulturvärden skall bevaras så inaktat som möjligt. Detta skall göras genom en rad olika åtgärder. Grunden är att alla som brukar mark, skall ta hänsyn till de värden som finns i området. Detta uttrycks bland annat i Skötsellagens hänsynsparagrafer. Ett annat instrument är den särskilda ersättning för landskapsvård som kan ges till brukare som får extra kostnader för hänsyn till särskilda värden. Denna ersättning kan utgå till områden med höga natur- och kulturvärden.

Till sist är det ändå så att den viktigaste landskapsvårdaren är den intresserade och miljömedvetna jordbrukaren som, genom sin kunskap och sitt arbete bedriver ett modernt jordbruk på ett sådant sätt att natur- och kulturvärden bevaras. Landskapet är inte bara en vacker bakgrund, utan en arbetsplats för många människor, och förutsättningen för många fler människors dagliga bröd.



1.2 Programbeskrivning

Detta bevarandeprogram är det första mer heltäckande försök att skildra de natur- och kulturvärden som finns i Kalmar län. Programmet är länsstyrelsens långsiktiga program för bevarande av dessa värden och kommer att revideras när så bedöms erforderligt.

Bevarandeprogrammet jämte tillhörande åtgärdsprogram har upprättats av länsstyrelsen. Länsstyrelsen skall verka för ett brett engagemang, och medverkan, i bevarandearbetet från andra regionala myndigheter, organisationer och kommuner. Medverkan skall syfta till att inblandade parter blir delaktiga och känner ansvar för programmets genomförande.

Inom länsstyrelsen har en arbetsgrupp, med representanter från bl a miljövårdsenheten, kulturmiljöenheten och lantbruksenheten deltagit. För varje kommun har utsetts en kontaktperson som har medverkat såväl med lokala kunskaper om odlingslandskapet som med kommunala intentioner som bl a tagit sig uttryck i kommunens översiktsplanering.

En samverkan mellan stat och kommun är helt nödvändig, både i planering och genomförande av bevarandeåtgärder i odlingslandskapet. Detta för att nå ett optimalt resultat av insatta medel från samhällets sida. Arbetet har följts av en referensgrupp med representanter från skogsvårdsstyrelsen, länsmuséet, länets kommuner, kommunförbundets länsavdelning. Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Jordägarförbund, Hushållningssällskapet, ideella naturvårdsrörelsen och hembygdsrörelsen.

Bevarandeprogrammet och åtgärdsprogrammet har varit ute på remiss i länet samt till Jordbruksverket, Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket. Detta för att så långt möjligt nå en samsyn i frågor som rör bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden.

1.3 Programmets status

Bevarandeprogrammet liksom åtgärdsprogrammet har förankrats i länsstyrelsen på sådant sätt att det utgör beslutsunderlag vid vägning mellan bevarandeintressen och andra intressen angående nyttjande av jordbruksmark (nedläggning, omläggning, exploate-

ringsföretag etc). Bevarandeprogrammet kommer att antagas av länsstyrelsens styrelse. Åtgärdsprogrammet kommer att antagas av länsstyrelsen endast i den del som berör länsstyrelsens ansvarsområde.

1.4 Kortsiktigt åtgärdsprogram

Utöver det långsiktiga programmet för bevarande av odlingslandskapets naturvårds- och kulturmiljövärden skall ett kortsiktigt åtgärdsprogram upprättas för länet. I åtgärdsprogrammet preciseras vilka åtgärder som bör initieras och genomföras av samhället under de närmaste tre åren för att bibehålla naturvårds- och kulturmiljövärden. Åtgärdsprogrammet bör förnyas/revideras inför varje ny treårsperiod.

Syftet är att åtgärdsprogrammet ska fungera som en verksamhetsplan (omfattar 3 år) för i första hand statens åtgärder. Åtgärdsprogrammet utgör även underlag för länsstyrelsens anslagsäskanden hos centrala verk och regeringen.

1.5 Mål

Miljömålet i den nya livsmedelspolitiken är att slå vakt om ett rikt och varierat odlingslandskap och att minimera jordbrukets miljöbelastning på grund av växtnäringssläckage och användning av bekämpningsmedel. Det är viktigt att odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden bevaras. Ett rikt och varierat odlingslandskap är av central betydelse för att säkra den genetiska mångfalden hos växter och djur. Jordbruket skall således beakta behovet av en god miljö och en långsiktigushållning med naturresurserna.

Jordbruk skall även i framtiden bedrivas i samtliga kulturlandskapsregioner. Värdefulla bebyggelsehistoriska lämningar och strukturer från olika tiders och regioners odlingssystem skall bibehållas. Olika bygder, med sina skilda typer av markutnyttjande, skall finnas representerade i hela landet. Kontakten med och förståelsen för det historiska arvet får inte gå förlorade.

I Naturvårdsplan för Sverige, som är naturvårdsverkets strategi för säkerställandearbetet (skydd med stöd av naturvårdslagen), anges följande som mål för säkerställandearbetet:

Att säkerställa de värdefullaste delarna av odlingslandskapet, med sina skilda typer av naturliga slätter- och betesmarker och därmed förhindra att omistliga delar av vårt kulturarv går förlorade. Detta är en angelägen uppgift och ett nödvändigt led i arbetet med att förhindra fortsatt utarmning av landskap, biotoper, flora och fauna.

För kulturmiljövårdens del kan konstateras att fornlämningar i odlingslandskapet är säkerställda genom lagen om kulturminnen mm. För kulturmiljövården är det en angelägen uppgift att också säkerställa odlingslandskapets andra kulturhistoriska värden.

Målet är således att säkerställa ett, med hänsyn till de naturgeografiska och kulturhistoriska regionindelningarna, representativt urval av olika typer av värdefulla odlingslandskap.

I naturvårdsverkets långsiktiga handlingsprogram för hotade arter anges följande beträffande målet för artskyddet:

-Inom ramen för det övergripande målet att bevara den biologiska mångfalden, syftar arbetet med att skydda hotade arter till att alla i landet naturligt förekommande arter skall kunna fortleva i livskraftiga bestånd. Vad gäller prioriteringen inom artskyddsarbetet påpekas härvid bland annat att Sverige har ett särskilt ansvar för globalt hotade arter, i synnerhet de arter för vilka svenska bestånd utgör en betydelsefull del av världspopulationen. Med livskraftiga bestånd avses att bestånden skall vara tillräckligt stora för att hålla risken för utdöende till följd av genetisk, demografisk eller miljömässig osäkerhet på en låg nivå. Med en hotad art avses en art vars långsiktiga överlevnad i livskraftiga bestånd inte är säkrad.

-I artskyddsarbetet ingår att så långt möjligt bevara den genetiska variation som en art representerar. Således måste även bevarandet av geografiska underarter och åtskilda populationer beaktas.

De kulturpolitiska målen anger att kulturmiljövården skall vårda minnen av hela samhällets historia. Arvet från bondesamhället skall liksom arvet från andra samhällsformer föras vidare och bevarandet inriktas på samlade

miljöer som inkluderar såväl landskapet som monument och objektvård. Kulturmiljövården skall alltså tillvarata de miljöer i odlingslandskapet som alltifrån äldsta tid och framåt visar historiska förlopp.

DE ÖVERGRIPANDE MÅLEN SKALL UPPNÅS GENOM ATT:

- Motverka passiva hot
- Motverka aktiva hot
- Utbyta information och erfarenheter

Motverka passiva hot (såsom nedläggning etc)

Passiva hot kan motverkas genom att:

- skapa förutsättningar för en levande landsbygd där jordbruk med djurhållning kan bedrivas
- jordbruket inklusive husdjursskötseln bedrivs på ett sådant sätt att odlingslandskapets stora natur- och/eller kulturmiljövärden bevaras
- så långt möjligt bevara uppfattbara och sammanhängande miljöer och landskapsrum med värdefulla lämningar och strukturer som tydligt representerar olika kolonisationsskeden
- så långt möjligt bevara brukningsenheter med naturliga fodermarker (slätter- och betesmarker) för att förhindra fortsatt utarmning av odlingslandskapets hävdformade biotoper med dess hävdgynnade eller hävdberoende flora och fauna



Kattfot

- genomföra de insatser och åtgärder i artbevarandearbetet som preciseras i nämnda handlingsprogram för hotade arter
- betala ersättning till jordbrukare som bedriver jordbruk i områden med höga bevarandevärden på sådant sätt att natur- och kulturmiljövärdena bevaras
- genomföra säkerställande, skydd och vård (enligt naturvårdslagen) av de värdefullaste delarna av odlingslandskapet,

Motverka aktiva hot

- hindra energiskogsodling, skogsplantering, borttagande av odlingshinder och dikning i odlingslandskap med höga bevarandevärden om åtgärden motverkar natur- och kulturmiljövärdena
- hindra exploateringsföretag av olika slag (täktverksamhet, vägbyggen kraftledningsbyggen, nybebyggelse etc) i områden med höga natur- och kulturmiljövärden som kan ta påtaglig skada,
- hindra spridning av handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel på naturliga slätter och betesmarker, åkerrenar, åkerholmar och dikesrenar,

Informera, diskutera, byta erfarenhet

- informera lantbrukare och allmänhet om odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden,
- diskutera och byta erfarenhet med lantbrukare i bevarandefrågor.

Mål för bevarandet av natur- och kulturmiljöer

- Alla förekommande naturtyper ska finnas kvar i en sådan utsträckning att de kan bibehållas i ekologisk balans.
- En rik och varierad fauna och flora ska bibehållas. De naturligt förekommande växt- och djurarterna ska bevaras i livskraftiga och reproducerande populationer.
- Jordbruket ska fortleva i alla bygder, inte bara koncentreras till de bygder som tidigt togs i anspråk, utan också finnas kvar i de senare koloniserade bygderna

- De markslag (åkrar, ängar och hagar) som skapats av ett brukningssätt som använts från järnåldern och fram till nutid ska finnas kvar.
- Anläggningar (hägnader, odlingsrösen, åkerholmar, mangelgravar osv) som är lämningar av äldre brukningssätt (starkt knutna till de lokala naturförutsättningarna) och återspeglar en äldre teknik, ska bevaras
- Regionala skillnader ska bevaras. Det gäller i hög grad byggnadstraditionen men även i mark- och materialanvändning
- Byggnader som representerar skilda tidsepoker eller skilda sociala förhållanden, vare sig de är unika eller typiska ska bevaras.
- Fasta fornlämningar i kulturlandskapet ska vårdas, bevaras och levandegöras.

1.6 Syfte

Syftet med bevarandeprogrammet är att utgöra underlag för följande åtgärder:

- Tillämpning av naturresurslagens (NRL) bestämmelser om:

ekologisk särskilt känsliga områden (2 kap 3 § NRL)

områden av betydelse från allmän synpunkt på grund av dess naturvärden och kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet (2 kap 6 § 1 st NRL)

områden av riksintresse för naturvärden, kulturminnesvärden och friluftslivet (2 kap 6 § 2 st NRL)

områden som med hänsyn till de samlade natur- och kulturvärdena i sin helhet är av riksintresse (3 kap NRL).

Dessa bestämmelser anger att områdena **skall** eller **skall så långt möjligt** skyddas mot åtgärder som kan **skada** eller **påtagligt skada** natur- och kulturmiljön. Bestämmelserna skall tillämpas vid planläggning och tillståndsprövning enligt en rad andra lagar.

Bevarandeprogrammen kommer att utgöra ett av underlagen för framtida översyn av områden av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövärden och friluftslivet vad gäller odlingslandskapet (se nedan).



Backnejlika

- Fysisk planering på olika nivåer. Programmet bör samspela med den översiktliga fysiska planeringen i kommunerna. Det kan utgöra underlag för överväganden i den kommunala översiktsplaneringen. I översiktsplanen kan kommunen redovisa sin viljeinriktning beträffande bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden och ange vilka hänsyn som skall tas till dessa intressen vid prövning av exploateringsföretag. Programmet kan på motsvarande sätt utgöra underlag för upprättande/revidering av regionala och kommunala naturvårdsplaner/-program och kulturmiljöprogram.

- Översyn och eventuell revidering av naturvårdsverkets och riksantikvarieämbetets beslut angående områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv, där odlingslandskapet motiverar riksintresset.

- Samordning och styrning av samhällets olika former av ekonomiska ersättningar och stödresurser till de (för natur- och kulturmiljövärden) värdefullaste områdena och där bevarandenyttan av insatserna bedöms bli störst. Exempel på sådana resurser är bl a EU's miljöstöd, ersättningen för landskapsvård i odlingslandskapet, anslagen för Naturvårdsåtgärder i odlingslandskapet, anslagen för Vård mm av kulturlandskap och fornlämningar, statliga medel för vård av naturreservat mm,

kommunala medel etc. Samordning av olika former av bidrag och ersättningar, såväl statliga som kommunala, måste ske för att få en effektiv, optimal och framsynt användning av insatta medel.

- Tillämpning av bestämmelserna i skötsellagen om anmälningsplikt för nedläggning av jordbruksmark inklusive beslut om "12-månadersområden" (4 § SkL). Programmet utgör underlag för bedömning av konsekvenserna, från natur- och kulturmiljösynpunkt, av nedläggning av jordbruksmark.

- Beslut om statligt stöd för omställningsåtgärder i jordbruket. Principen bör vara att medel ur detta anslag inte skall utgå om omställningsåtgärden motverkar preciserade natur- och kulturmiljövärden av hög dignitet. Länsstyrelsen bör istället förhandla med berörd lantbrukare om ersättning för fortsatt hävd av området.

- Säkerställande med stöd av NVL av de för natur- och kulturmiljövärden värdefullaste delarna av odlingslandskapet. Programmet möjliggör en långsiktig och planmässig hantering av säkerställandearbetet. Det gäller bl a planering för nyttjande av statliga medel för markförvärv, intrångsersättning och vård men utgör också ett viktigt underlag för de kommuner som vill engagera sig i säkerställandearbetet.

- Tillämpning av hänsynsreglerna i skötsellagen, skogsvårdslagen och naturvårdslagen liksom tillämpning av 19 och 20 §§ naturvårdslagen.

- Samordning mellan bevarandointressena i odlingslandskapet och skogsplantering på nedlagd jordbruksmark. I samband med Översiktlig skogsinventering (ÖSI) och annan skoglig inventering och planläggning avgränsas många marker, där jordbruksdriften nyligen upphört eller där driften är så extensiv eller temporär till sin karaktär, att de, trots viss hävd, kan betraktas som skogsmark av skogsvårdsstyrelsen. Många av dessa igenväxande betes- eller slåttermarker bildar ofta ramen runt den idag välhävddade odlingsmarken. Ett bevarande av enbart idag hävdad mark där igenväxningsmarkerna går förlorade genom en olycklig hantering skulle minska värdet av de bevarandeinsatser som utförs. I skogsvårdsla-

gen finns ett reproduktionskrav på äldre nedlagd jordbruksmark och statligt stöd utgår till viss skogsplantering. En samordning av denna verksamhet med bevarandeprogrammet är därför viktig.

- Information till markägare och allmänhet om odlingslandskapets bevarandevärden.

1.7 Metod

Följande arbetsmetodik har använts vid upprättande av bevarandeprogrammet.

Genomgång och sammanställning av uppgifter från olika inventeringar, naturvårdsverkets och riksantikvarieämbetets beslut om områden av riksintresse, naturvårdsplaner, kulturmiljöprogram, kommunernas översiktsplaner etc.

På grund av behovet och nödvändigheten av att snarast få fram bevarandeprogrammet har det inte funnits tid för någon ny omfattande inventering.

Precisering av bevarandevärdena i det agrara vardagslandskapet samt vad tillämpning av (hänsyn enligt) 6 a § SkL innebär för länet.

Bedömning av bevarandevärdet inom särskilt utvalda områden med länet som referensområde. Detta moment innebär värdering och klassificering av bevarandevärdet enligt särskilda kriterier.

Kulturmiljövårdens urvalskriterier

De områden som valts ut på grund av sina värden för kulturmiljövården är sådana som särskilt väl

1. visar hur marken utnyttjats i ekonomiskt avseende under flera århundraden, alltifrån de betesområden där de första jordbrukarna gav upphov till stenålderskulturen ända till den sena fasen under 1800- och 1900-talen.
2. representerar traditionell markanvändning med ängsslåtter och betesdrift på skogsbeten och hagmarker då åkern vandrade i ängen och där åkerbruk och boskapsskötsel var en sammanhängande funktion. Marken har varit organiserad i inägor och utmarker, där inägan med bebyggelsen utgjort kärnan i driften. Åkerformer, hägnader, gårdesgränser, fågator, odlingsrösen osv berättar om olika tiders markorganisation och jordbruksteknik.

3. utgör odlingssystem som är karaktäristiska i Kalmar län. De har utvecklats efter naturförutsättningarna i länet, men visar också länets kulturella särdrag. Dagens jordbruksföretag avspeglar i driftsinriktningen på det hela taget historiska förhållanden och har behållit sina karaktäristiska bebyggelselägen.

Naturvårdens urvalskriterier

De områden som valts ut på grund av sina värden för naturvården är sådana som har kvar biologiska värden som är knutna till den markanvändning som kännetecknar regionen eller bygden. Det är då fråga om områden som uppvisar en traditionsbunden kontinuitet i markanvändningen och därför hyser biologiska värden vilka är resultat av en genom tiden relativt oförändrad hävd.

Helhetssyn

Urvalet av områden bygger på en helhetssyn. Det finns starka samband mellan bevarandet av den hävdgynnade floran och faunan och de kulturhistoriska värdena i landskapet. Alla dessa aspekter har vägts in vid bedömningen. Största totala värde har oftast sådana områden som har en kombination av natur- och kulturmiljövärden av nationell klass. Urvalet har därför koncentrerats till bygder med ett mångformigt odlingslandskap. Till exempel där åker omväxlar med riklig förekomst av naturliga betesmarker kombinerat med många äldre odlingsspår och byggnader.

Urvalet innebär en prioritering av större sammanhängande miljöer som gårdar, byar eller hela bygder. Sådana kriterier som att området besöks av många människor, att området ger skönhetsupplevelser eller möjlighet till olika studier kan också vägas in vid urval av områden men de bör ses som stödskriterier och kan inte tillmätas samma betydelse som de rena natur- och kulturmiljövärdena.

Klassificeringen har skett enligt följande:

Klass 1 - högsta bevarandevärde

Klass 2 - mycket högt bevarandevärde

Klass 3 - högt bevarandevärde

Områdena redovisas på den topografiska kartan i skala 1:50 000.

Områdena beskrivs. Bl a redovisas hur värdefulla de är och i vilka avseenden de är värdefulla. Resultatet sammanställs.

Redovisning av grundläggande principer för prioritering av områden som bör tas upp i åtgärdsprogrammet och som således bör komma i fråga för aktiva bevarandeåtgärder från samhällets sida under den första treårsperioden.

1.8 Underlag

Bland annat följande inventeringar ligger till grund för upprättande av bevarandeprogrammet:

- Områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och/eller friluftsliv där odlingslandskapet motiverar riksintresset. Beslut av naturvårdsverket och riksantikvarieämbetet under åren 1987-1989.
- Områden i naturvårdsplaner eller kulturmiljöprogram med odlingslandskap som har uttalat värde.
- Bebyggelseinventeringar. Länsstyrelsens, länsmuseernas med fleras inventeringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och bebyggelsemiljöer i odlingslandskapet.
- Fornlämningsregistret. Riksantikvarieämbetets inventeringar av landets samtliga kända fornlämningsmiljöer, i detta fall forn lämningar knutna till odlingsbygder i form av gravanläggningar och andra monument samt agrara lämningar som stensträngar, husgrunder, fossil åkermark etc
- Regionala fornvårdsprogram upprättade av länsstyrelserna och riksantikvarieämbetet.
- Resultat från ängs- och hagmarksinventeringen. Naturvårdsverket och länsstyrelserna genomför en riksomfattande inventering av naturliga slätter- och betesmarker.

I inventeringen sker urvalet av objekt och bedömningen av naturvärdet enligt särskilt angivna kriterier, som framgår av naturvårdsverkets handbok. Objekten klassificeras med hänsyn till bevarandevärdet i följande tre klasser.

Klass 1 - högsta värde

Klass 2 - mycket högt värde

Klass 3 - högt värde

- En systematisk inventering och bedömning efter enhetliga principer av odlingslandskapet i sin helhet har dock inte gjorts. Tiden har inte medgivit det.

- Floristiska inventeringar, t ex avslutade och pågående landskapsfloraprojekt.

- Information från naturvårdsverkets och lantbruksuniversitetets (SLU) databank för hotade arter.

- Äldre kartmaterial i lantmäteriets arkiv. Äldre lantmäterikartor är de viktigaste källorna till kunskapen om odlingsmarkens användning under olika perioder, också beträffande vegetation och fysiska lämningar. Genom jämförelse mellan exempelvis häradskartor, storskiftes- och lagaskifteskartor kan dagens markslag och bebyggelsegrupperingar dateras. En metod för tillämpning av historiska kartöverlägg finns utarbetad av Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet och publicerades av riksantikvarieämbetet under 1991.

- För Kalmar län finns för en del kommuner en via flygfoto och studier av äldre kartmaterial relativt heltäckande bild av hur och om landskapet har förändrats från 1700-talets mitt och fram till idag.

- IR-flygbilder.

- Förändringsstatistik. Kartredovisning och statistik som redovisar relativ andel åker respektive skog per socken för åren 1885, 1932 och 1981. Framtaget av riksantikvarieämbetet genom bearbetning av lantbruksregister, 1990.

- Information från LRF-kretsar, hembygdsföreningar, skogsvårdsstyrelsen, lantbruksenheten, kommuner, naturskyddsföreningar m fl.



Jordtistel

2. ODLINGSLANDSKAPET I KALMAR LÄN

2.1 Odlingslandskapets karaktär

Naturgeografiska regioner.

Regionernas numrering i texten anknyter till kartan på följande sida.

Enligt Nordiska Ministerrådets klassificering omfattas Kalmar län av fyra olika naturgeografiska regioner:

Sydöstra Sveriges skogs- och sjörika slättområde

Sydsvenska höglandets centrala och östra delar

Sörmlands och norra Götalands skärgårdar

Öland.

Sydöstra Sveriges skogs- och sjörika slättområde (region 12 a) omfattar södra halvan av länets fastlandsdel upp till en linje Alsterbro-Allgunnen- Finsjö- Oskarshamn. Det omfattar mynningsdelen av Emåns, nedre halvan av Alsteråns samt Snärjebäckens till och med Nättrabyåns huvudflodområden i södra länsdelen.

Terrängen är flack men ger ändå inget bestämt intryck av slätt, beroende på att större delen av området är skogsbevuxet. Moränhöjder och åsar får en framträdande roll i det flacka landskapet.

Berggrunden domineras av urberg (graniter och porfyrier).

Området, som till hälften ligger över högsta kustlinjen, är till större delen av morän med liten frekvens av kalt berg och föga finsedimentinslag. Isälvsmaterial spelar stor roll och välutbildade åsar förekommer, lokalt med drag av åsnät. Markens podsolering är svag.

Normaltemperaturen under januari varierar mellan -1°C vid kusten och -3°C i inlandet. Under juli är normaltemperaturen omkring 17°C i hela området. Nederbörden är förhållandevis låg (600-700 mm/år; värden korrigerade för avdunstningsförluster i insamlingskärl) liksom avrinningen (150-250 mm/år). Såväl nederbörd som avrinning är

lägst närmast kusten och högst i de inre delarna av området.

Barrblandskog dominerar, men i kulturbygderna finns starka inslag av lövskog. Blåbärsgrenskog blandas speciellt på isälvsmaterial med lavtallskogar. De fåtaliga myrarna är huvudsakligen av tallmossetyp.

Området närmast Kalmarsundskusten bildar en egen underregion (12 b), kännetecknad av bland annat kambrosilurberggrund (sandsten), uppodlat landskap med ekblandskogar, långsmala strandängar med vassvikar samt kraftigt vattenunderskott under vegetationsperioden.

Sydsvenska höglandets centrala och östra delar (region 13) omfattar den norra halvan av länets fastlandsdel utom kustzonen från Figeholm och norrut. Området berörs av Motala ström- Stångåns, Vindåns, Storåns, Bortorpsströmmens, Marströmmens, Viråns samt större delen av Emåns avrinningsområde.

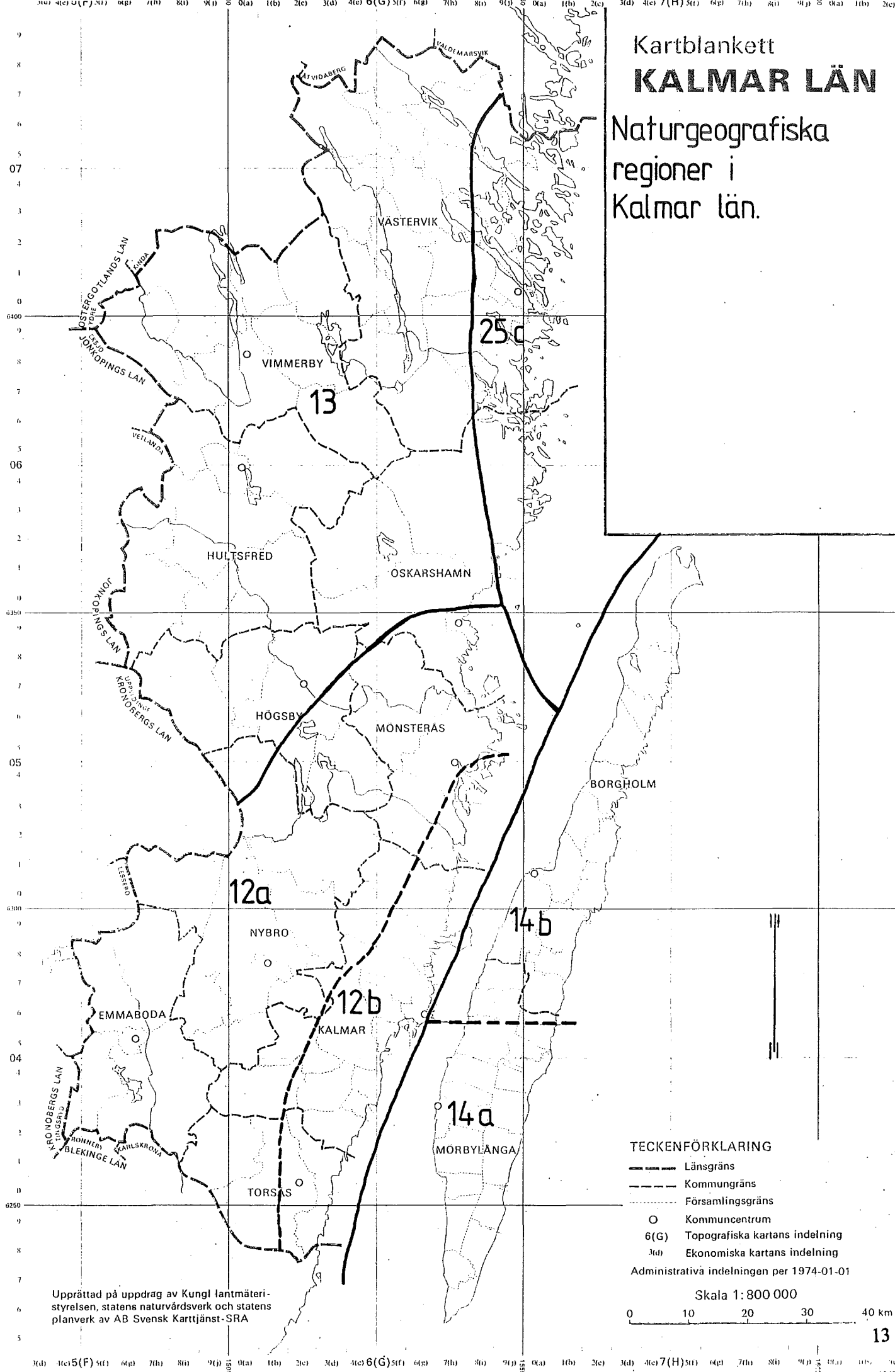
Regionen hyser två olika landskapstyper, sprickdalslandskap i de östra delarna och kullig terräng i de västra. Sprickdalslandskapet kännetecknas av att höjdryggar med ett tunt eller rentav inget jordtäckte omväxlar med långsmala, ler- eller vattenfyllda dalgångar. Den kulliga terrängen väster därom är en mer direkt utlöpare av det småländska höglandet, med ett mer kuperat landskap och större höjdskillnader än i Tjustbygden.

Berggrunden domineras av urberg (graniter och porfyrier/hälleflintor). Specifikt för regionen är de skuror eller isälvkanjondalar som bildats i fast berg, exempelvis More kastell. Mest karakteristiskt för sprickdalslandskapet är att mer än hälften av landytan upptas av kalt berg. Jordlagren, i huvudsak finsediment på dalbottnarna, innehåller i många fall kalkhaltigt material som av inlandsisen transporterats ned från kalkområdena i Östergötland. Bergkullterrängen västerut kännetecknas av morän och grus. Isälvsaterialet uppträder som åsar, som ett flertal större deltan t ex vid Hultsfred, samt som stora sandfält till exempel vid Mörlunda.

Den kulliga terrängen återfinns i huvudsak över högsta kustlinjen, medan sprickdalsland-

Kartblankett KALMAR LÄN

Naturgeografiska
regioner i
Kalmar län.



Upprättad på uppdrag av Kungl lantmäteristyrelsen, statens naturvårdsverk och statens planverk av AB Svensk Karttjänst-SRA

skapet ligger under. Jordmånstypen varierar mellan podsol, brunjord och blandformer.

Normaltemperaturen är under januari omkring -3°C och under juli omkring 17°C i hela området. Såväl nederbörd (650-700 mm/år; korrigerade värden) som avrinning (200 mm/år) ligger på en jämförelse vis låg och jämn nivå inom regionen.

Regionen hör till barrskogsbygden även om ett betydande inslag av ek förekommer, framför allt i sprickdalslandskapet. Tallskogar av hållmarkstyp överväger i öster; längre västerut blir inslaget av tallhed på sandunderlag större. I övrigt dominerar blåbärsgranskog. Myrarna är i allmänhet små men talrika och av tallmosse-typ.

Sörmlands och norra Götalands skärgårdar (region 25c) är en underregion inom Östersjö kustens skärgårdsområde. I den underregion som förekommer i länet saknas skärgårdsbjörkskog, samtidigt som årsmedeltemperatur och vattenunderskott under vegetationsperioden är högre än i huvudtypen. Området, som omfattar den nordöstra delen av Kalmar län från Figeholm och norrut, ligger i sin helhet under högsta kustlinjen. Det berör de kustnära delarna av de mindre avrinningsområdena från Viråns mynning och norrut till länsgränsen.

Landskapet har sprickdalskaraktär som i havsbandet övergår i skärgård med fjärdar, öar och skär.

Området vilar på urbergsgrund, där bland annat de äldsta geologiska bildningarna i länet - Västervikskvarnsit och Loftahammarsgranit - ingår.

Kännetecknande för området är vidare de tunna jordlagren, som påverkats av vågor och bränningar i samband med landhöjningen. Berg i dagen förekommer med hög frekvens. Finsedimenten i dalgångarna är i allmänhet kalkpåverkade. Enstaka små åsstråk förekommer.

Klimatet utmärks av milda vintrar samt torra och varma somrar. Årsnederbörden är låg (650-700 mm/år; korrigerade värden) liksom avrinningen (200 mm/år).

Hållmarkstallskog förekommer på klippor längs kusten. Innanför finns barrskog som i närheten av bebyggelse övergår i ädellövskog, främst med ek. Kalskärgård finns utbildad i yttre kustbandet, där särskilt fågelskären har

en artrik vegetation av spillningsgynnade växtarter. Skogsgränsen mot kalskärgården utgörs av tall.

Havsstränderna är övervägande steniga med ett glest växttäck. I skyddade lägen, främst i anslutning till större vikar finns strandängar på finkorniga sediment.

Slätt är den förhärskande terrängformen på Öland (region 14). Huvuddragen i landskapet, som i sin helhet legat under högsta kustlinjen, bestäms av mot ost- sydst svagt stupande lager serier av kambrosiluriska sedimentbergarter. Berggrunden består i huvudsak av ortoceratitkalksten med underliggande alunskiffer. Den senare går i dagen här och var utmed den västra landborgsbranten.

Agrara kulturlandskapsregioner i Kalmar län

Regionernas numrering anknyter till kartan på följande sida.

Region 3: Öland och sydostsmålandska slättbygden

Naturgeografisk bakgrund

Regionen sammanfaller med de naturliga jordbruksområdena Kalmar slätten och Öland. Berggrunden utgörs vid Kalmarkusten främst av kambrisk sandsten och på Öland i sin helhet av kambrosiluriska sedimentbergarter, huvudsakligen kalksten. Slättområdet vid Kalmarkusten karaktäriseras av genom sprickdalar sönderskurna plåtar. Slätt är den förhärskande terrängformen på Öland. Regionen har som helhet legat under högsta kustlinjen och tillhör huvudsakligen ek- och granskogsregionen. Regionen motsvaras av de naturgeografiska regionerna 12b och 14a + b (sydöstra Smålands skogs- och sjörika slättområden och Öland).

Historisk tillbakablick

Regionen var centralbygd under förhistorisk tid och medeltid. Andelen adliga säterier är relativt ringa. Regionen dominerades före skiftena av tresäde längs smålandskusten och av två- och tresäde på Öland. Bebyggelsen utgjordes till stor del av solskiftade regelbundna byar, på Öland ofta i form av radbyar. Torpbebyggelsen har varit av relativt begränsad omfattning. Särskilt gällde detta för Öland. Gårdsformen var gotisk. Utflyttningen av gårdar i samband med skiftet var relativt omfattande.

Kartblankett **KALMAR LÄN**

AGRARA KULTUR- LANDSKAPREGIONER

 Förhistoriska
centralbygder

 Medeltida
kolonisation

TECKENFÖRKLARING

-  Länsgräns
 -  Kommungräns
 -  Kommuncentrum
 -  Riksväg
 -  Länsväg (t.o.m. väg 499)
 -  Järnväg
 -  6(G) Topografiska kartans indelning
 -  4(e) Ekonomiska kartans indelning
- Administrativa indelningen per 1974-01-01

Skala 1: 800 000

0 10 20 30 40 km

Upprättad på uppdrag av Kungl. lantmateristyrelsen, statens naturvårdsverk och statens planverk av AB Svensk Karttjänst-SRA

Dagens landskap

Regionen karaktäriseras av hög uppodlingsgrad och hög gårdstäthet. Godsbildningen är relativt ringa. Bebyggelsen utgörs huvudsakligen av byar. På Öland finns ännu bilden av de stora radbyarna kvar. Vegetabilieproduktionen uppvisar en hög andel odling av vall, sockerbeter och trädgårdsprodukter. Den omfattande vallodlingen är avhängig av den stora animalieproduktionen i området i form av nötboskap och får.

Region 5: Sydsvenska höglandets skogsbygder

Naturgeografisk bakgrund

Regionen överensstämmer med produktionsområdet sydsvenska höglandet. Berggrunden domineras av gnejs och granit. Områdets södra och västra delar utgörs huvudsakligen av flacka landskapspartier, med inslag av spridda restberg. Områdets östra del är främst kuperad bergkullterräng. Regionen domineras av morän. Huvuddelen av området har legat över högsta kustlinjen. Vegetationszonen är ek- och granskogsregionen. Området motsvaras av delar av de naturgeografiska regionerna 11, 12 och 13 (sydsvenska höglandets och smålandsterrängens myrrika västsida, sydöstra Smålands skogs- och sjörika slättområden, sydsvenska höglandets centrala och östra delar).

Historisk tillbakablick

I området fanns skilda förhistoriska centralbygder, omslutna av förhistorisk marginalbygd och medeltida kolonisationsområde. I de centrala bygderna fanns under medeltid och stormaktstid riklig förekomst, men dessa var i allmänhet ganska små och gav i regel inte upphov till någon större godsbildning. Ett viktigt undantag är Visingsö med omgivningar som bildade Visingsborgs grevskap under 1600-talet. Det dominerande odlingssystemet var ensäde, med undantag av den nordöstra delen av regionen där tvåsäde var förhärskande. Bebyggelsen karakteriserades före skiftena av ensamgårdar och mindre byar. Torpbebyggelsen var relativt omfattande i regionens nordvästra, norra och sydöstra del. Gårdsformen var i väster den västsvenska gården och i öster den götiska. Skiftet medförde att en relativt stor andel av gårdarna fick flytta ut, främst då i de starkt exploaterade förhistoriska centralbygderna.

Dagens landskap

Regionen karaktäriseras av låg uppodlingsgrad. Högsta uppodlingsgraden finns omkring Växjö i Kronobergs län. Godsbildning är genomgående ringa. Gårdstätheten är i allmänhet låg, med undantag av ett stråk norr och söder om Växjö. Dagens vegetabilieproduktion uppvisar en hög andel för främst odling av vall, vilket är avhängigt den omfattande animalieproduktionen i form av nötboskap och får.

Region 6: Östra götalandets mellanbygder

Naturgeografisk bakgrund

Regionen sammanfaller till stor del med östsvenska dalbygden och till en mindre del med skogsbygderna i Östergötland och Småland. Berggrunden utgörs främst av urberg. Landskapet är relativt flackt och får sin karaktär av genom sprickdalar sönderskurna plåtar. Jordarten är huvudsakligen morän. Regionen har som helhet legat under högsta kustlinjen. Området motsvaras av den östra delen av region 13 och del av region 35 (sydsvenska höglandets centrala och östra delar. Östersjöskusten med skärgårdar samt Åland).

Historisk tillbakablick

Mellan Västervik och Valdemarsvik finns ett område som kan betecknas som förhistorisk centralbygd. För övrigt var området huvudsakligen förhistorisk marginalbygd och medeltida kolonisationsområde. Området hade en gles spridning av adliga sätesgårdar av i allmänhet mindre omfattning. Regionen tillhörde det östsvenska solskiftesområdet med tvåsäde som dominerande produktionssystem. Byarna var som regel små, regelbundna och högt belägna i terrängen. Torpbebyggelsen var relativt omfattande i områdets norra del. Gårdsformen var götisk. Andelen utflyttade gårdar vid skiftet var förhållandevis hög. Det torde dock härvid finnas stora regionala skillnader.

Dagens landskap

Landskapet karaktäriseras av låg uppodlingsgrad och ringa bebyggelsetäthet. Godsbildningen är relativt ringa. Bebyggelsen utgörs av mindre byar, sällan över fem gårdar. Vegetabilieodlingen är i norra delen av regionen omfattande vad gäller brödsädesodlingen och odling av baljväxter. Södra delen av regionen uppvisar en stor vallodling och sockerbetsodling. På animaliesidan dominerar nöt- och får-

produktion i områdets södra del. I norra delen av regionen förekommer omfattande uppfödning av höns och kycklingar.

2.2 Aktuell jordbruksstatistik.

I tabellen nedan redovisas statistik från 1993 vad gäller följande:

Areal åker inkl vall i hektar

Areal betesmark i hektar

Antal mjölkkor, totalantalet nötdjur, totalantalet får samt antalet företag i varje kommun som har resp djurslag.

Kommun	Åker ha	Bete ha	Mjölkcor / Företag	Summa nöt / Företag	Summa får / Företag
Högsby	4 453	1 421	1 445 / 53	6 352 / 128	1 571 / 25
Torsås	6 730	1 017	3 088 / 95	9 477 / 207	1 133 / 32
Mörbylånga	19 153	6 685	5 904 / 173	19 477 / 268	3 293 / 43
Hultsfred	8 240	2 066	2 978 / 122	10 013 / 245	997 / 24
Mönsterås	6 781	1 126	2 050 / 70	6 772 / 131	972 / 23
Emmaboda	2 593	1 178	466 / 30	2 843 / 135	1 196 / 20
Kalmar	21 000	2 290	5 480 / 136	16 440 / 240	4 780 / 45
Nybro	5 737	2 216	1 670 / 70	7 785 / 251	1 979 / 43
Oskarshamn	4 224	1 260	1 195 / 54	4 790 / 148	1 621 / 44
Västervik	20 805	4 470	6 279 / 183	18 926 / 344	4 943 / 102
Vimmerby	9 728	2 648	4 997 / 163	13 766 / 276	1 776 / 34
Borgholm	20 295	8 479	9 078 / 278	26 002 / 418	7 429 / 83
Sa Kalmar län	129 739	34 856	44 630 / 1 427	142 643 / 2 791	31 690 / 518

2.3 Kolonisations- och odlingshistoria i Kalmar län

För att förstå, läsa och värdera odlingslandskapet behöver man kunskaper om gamla tiders samhälle. Naturförutsättningarna och de markslag som hävdats har format odlingslandskapet. Men bilden av landskapets innehåll framträder tydligare när man även ser till faktorer som statens makt och inflytande, jordbrukets organisation, marknaderna för jordbruksprodukter och de sociala skiktningarna. Dessutom är kolonisationsförloppet av stor betydelse för att regionala skillnader uppstått.

Stenålder

Införandet av åkerbruk och boskapsskötsel är troligen den viktigaste förändringen i människans historia. De tidigaste kända försöken att bruka jorden här finner vi ca 5.000-4.000 f Kr. Då var klimatet tämligen varmt. Landet täcktes till större delen av lövskog och hade ett mycket större inslag av sjöar och våtmarker än idag.

I Södermøre med lagom fukthållande mark av finkornig mo och lera, där boskapsskötsel sannolikt har haft stor betydelse, finner man den första bondebygden i länet.

Även på Öland i Torslunda, Vickleby och Resmo socknar slog man sig ned tidigt. I länets norra delar koloniserades områden innanför kustsocknarna längs vattendragen Emån och Alsterån i Högsby, Långemåla och Virserums socknar. Dösar och stenkammargravar uppfördes under yngre stenålder. Den enda kända dösen i länet finns i Resmo socken på Öland. Dessa gravar är de enda synliga spår vi har idag efter de första bönderna. I Resmo finns de nordligaste exemplen längs Sveriges östkust. De utgör den yttersta utkanten på ett gravskick som annars finns spritt i hela västeuropa.

Bronsålder

Yngre stenålderns betes- och åkermarkskulturer hade öppnat gläntor i urskogen. Landskapet öppnades ytterligare under bronsåldern. På fastlandet finns två områden som antyder en koncentrerad bronsåldersbebyggelse. Det ena är Tjust, och då särskilt det inre av Gamlebyviken, där länets tätaste förekomst av hällristningar, rösen och boplatslämningar finns. Det andra är Möre som är det enda området på fastlandssidan som är rikt på bronsåldersfynd.

Inte heller denna period har efterlämnat några andra spår av det odlade landskapet. Rösen och hällristningar kan dock ge oss en aning om var bronsålderns bebyggelse fanns.

Järnålder

Cirka 500 år f Kr förändrades jordbrukets grundförutsättningar. Klimatet blev kallare och boskapen kunde inte längre gå ute året runt, utan måste stallas upp på vintern. Människorna blev troligen bofasta och kunde hålla fasta åkrar med hjälp av den stallgödsel boskapen lämnade. Inför vintern samlades foder som hö och löv in. På så sätt började man hävda ängar



Exempel på hällristningar från bronsålder. Dessa är några av de ristningar som finns på Utrikestenen i Lofta socken (Västerviks kommun). Körscenen är unik, den är en av bara nio kända i hela landet. (RAÄ 364).

som kom att bli en viktig del i dåtidens brukande.

Den äldsta järnåldersperioden är fyndfattig på fastlandet. På Öland är förhållandena annorlunda. Där är perioderna förromersk järnålder och romerskt järnålder (framförallt) d v s århundradena kring år 0 rikt representerade. Grunden för blomstringen var boskapsskötsel och export av hudar och lädervaror till den romerska armén som låg förlagd i Nord- och Mellaneuropa vid den här tiden. Järnålderns fuktiga klimat har troligen haft en positiv påverkan på jordbruksnäringen på Öland. Här finns stora boplatsskomplex med fågator och fällor samt fossila (övergivna) åkerlappar bevarade på de öppna sjömarkerna. Där och i Mittlandsskogen finns rester av järnåldersbebyggelse. Det förefaller som om Kalmarbygden tjänat som Ölands utmark under perioden. Man tror att ätten (grupper om 20-30 personer) under järnåldern gemensamt ägde jorden och brukade den utan någon specialiserad arbetsfördelning.

Jordbruket skapade ett mycket ojämnt överskott. Ätten ansvarade för försvaret, religionen och rättsskipningen. När bosättningen blev fast krympte odlingsenheterna till hushåll på ca fem till tio personer, d v s en familj. Dessa hölls samman i hövdingadömen eller folkland.

Från medeltid till 1700-tal

Vid 1000-talets början var slättbygderna helt koloniserade. Spannmålsodlingen hade på slätten intagit en dominerande plats på bekostnad av boskapsskötseln, men boskapen höll kvar sin betydelse genom att bidra med gödsel och draghjälp. Nya redskap och bättre brukningsteknik möjliggjorde en omfattande nyodling under tidig medeltid. Den tekniska utvecklingen var mer omfattande än under senare medeltid och växelverkade med själva jordbrukets förändring.

Fram till 1300-talets början ökade befolkningen vilket medförde att jordbruket och bebyggelsen expanderade. Byarna i de centrala områdena blev efterhand stora, med många gårdar, medan de områden som uppodlades senare tenderade att mestadels ha byar med färre gårdar eller ensamgårdar.

Nyodlingen lades först i närheten av den gamla bebyggelsen där äldre enheter eventuellt kunde delas upp, men snart hade expansionen nått

marginalen och man fick istället ta upp mark på utmarker och även i allmänningsskogar.

Vid mitten av 1300-talet inträffade en nedgång i hela Europa, den s k "agrarkrisen". Någon entydig förklaring till denna finns inte, men en av orsakerna var de farsoter, som drog fram, bl a digerdöden. Många gårdar ödelades, främst i nykoloniserade områden medan kärnbygderna klarade sig bättre genom krisen. På många håll i Sverige ändrades nu inriktningen på jordbruket från spannmålsodling tillbaka till boskapsskötsel. Boskapsskötseln hade också god avsättning genom den marknad för smör och oxar som bl a fanns i Nordtyskland. Kronan stödde exporten eftersom den innebar ett extra tillskott till statskassan.

"Den senmedeltida agrarkrisen" var huvudsakligen en kris för statsmakten och det kyrkliga och världsliga frälset. För skattebönder och andra innebar utvecklingen bättre ekonomiska villkor och ökat inflytande. Under medeltidens slutskede medverkade bönderna i riksdagsliknande möten och hade en viss politisk makt.

Krigens verkningar i Småland märktes på så sätt att landbornas avgifter till godsägarna sjönk omkring år 1400. Många nybyggen lades öde. Marginella bygder och nyodlingar under tidig medeltid övergavs först. I Kronobergs län var det skogsbygderna i Varend som ödelades och i Kalmar län var det de inre delarna av Tjust. Ännu i början av 1500-talet var ödegårdarna så många att man kan räkna med att minst en tredjedel av bebyggelsen övergivits.

Vissa undersökningar visar dock att den negativa trenden inte var obruten ända fram till medeltidens slut. Det finns tecken på att ödegårdar ägda av Vadstena kloster uppodlades återigen under 1400-talets senare del.

I huvudsak hade läget stabiliserats vid 1400-talets slut. Människorna började återta tidigare odlingar och ny mark sveddes och röjdes igen. Hela 1550- och 1600-talets början präglades av kolonisationen i Småland. Det ligger nära till hands att tro att många nybyggen som upptogs under 1500-talet var senmedeltida ödesmål. Övergivandet av gårdar har därför inte haft någon bestående inverkan på landskapsbilden, d v s den är knappt märkbar för oss. Den är av begränsad omfattning och i huvudsak begränsad till skogstrakterna på gränsen mellan Kronobergs och Kalmar län.

En skattning av befolkningens storlek på 1520-talet har gjorts av L O Larsson. Han anger siffran till minst 65 000 och högst 100 000 människor inom nuvarande Smålands gränser. Kalmar län hade nära kontakter med Hansan och var manufakturbygd med immigration och snabb folkökning. Vi kan därför räkna med att befolkningsökningen var relativt stark här.

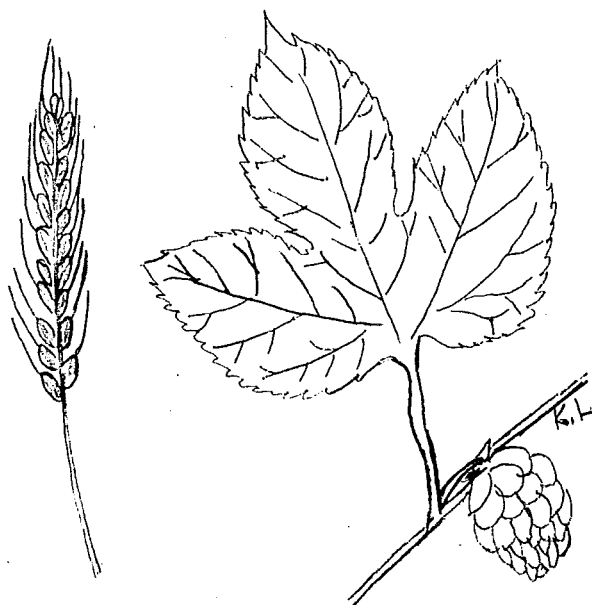
Jordens fördelning i Småland mellan självägande bönder, krona, frälse och kyrka varierade under olika perioder. Vid medeltidens slut ägde kyrkan ca 25% medan kronan hade ca 6%. Skatteböndernas andel var ca 33%. Frälset något mer. Kyrkans gårdar dominerade i Möre och Tunalän, på andra sidan länsgränsen var skattebönderna vanligare. Frälsejorden var helt dominerande kring Emåns lopp och i Vedbo och Värends gränssocknar. Gustav Vasas reduktion av kyrkans egendom innebar att det mesta av kyrkans jord gick över till kronan. Även nyodlingen innebar en ökning av kronogårdar.

Medeltidens grödor.

Det vanligaste sädesslaget under 1500-talet, ungefär två tredjedelar av den odlade säden, var korn. Det användes både som brödsäd och för öltillverkning. Vete odlades i liten utsträckning, och förekom i bakad form endast hos de övre samhällsskikten. Rågen, som också var brödsäd, odlades troligen redan på 1400-talet och var under medeltiden vanlig. Höstråg var också det bästa sädesslaget för svedjebruk under tidig medeltid, men infördes i större skala och på fasta åkrar under 1300-1500-talen i Sveriges östra delar. Havre odlades, men knappast allmänt och främst som hästfoder. Andra grödor var rovor, lin, hampa, humle och i viss mån bönor och ärter.

1600-talet dominerades av de långvariga krig som Sverige förde. Kronans skuldsättning, krigsskulder och brist på kontanta medel, medförde att lön för tjänster och betalning av de stora privatlån som Sverige tagit för att finansiera krigen, måste betalas med jorddonationer. Ett annat skäl till de många jorddonationerna var att kronan ville knyta vissa befattningshavare och tjänstemän till sig. På så sätt kom stora delar av den växande adelns makt och rikedom att grundas på jorden, adeln blev därför liksom kronan bunden vid sin ställning som brukande jordägare.

På olika sätt har godsbildningen påverkat landskapets utseende i skilda regioner. Säterier är beteckningen på de gårdar som åtnjöt en mer fullständig skattefrihet än övrig frälsejord. De var stamgårdar för många adliga ätter. Fram till 1500-talets mitt låg säterierna i allmänhet i områden vid sidan av den befintliga bondebygden. Genom donationer under 1600-talet kom de däremot att läggas i de centrala odlingsbygderna där bönderna avhystes från gårdar eller byar. Man kan påstå att adeln under 1600- och 1700-talen förändrade landskapet genom privilegier som knöts till säterierna.



Råg och humle är två av de grödor som odlades i Sverige under medeltiden.

Början av 1700-talet var inledningen till en ny tid med nya tankar. Under den närmast följande "frihetstiden" ökade riksdagens makt och även om bondeståndet hade mindre inflytande än de övriga, var de svenska bönderna politiska ställning vid denna tid enastående i Europa.

Men jordbruket hade samtidigt stagnerat och blivit ineffektivt. Därför ägnade man stort intresse åt att utveckla näringslivet under 1700-talet. Viljan att åstadkomma mer rationella jordbruk ledde fram till de olika skiftesreformerna. De första skiftena genomfördes i form av storskiftet, en radikal ändring där varje bonde fick all sin mark i en enda brukningsenhet. Detta skifte var svårt att genomföra, då alla i byn måste godkänna det. 1803 fattades beslut om enskifte i riksdagen. Här i länet är

det främst Öland som enskiftats. 1827 stadgades om laga skifte, och med det börjar en period av agrar utveckling.

Befolkningens antal ökade allt hastigare under frihetstiden. Ett led i ansträngningarna att försörja landsbygdens befolkning blev att tillåta hemmansklyvningar liksom fritt anläggande av torp på allmänningar.

Spannmålsodlingen fick också konkreta uttryck, t ex på Öland där en mängd väderkvarnar byggdes för att kunna ta hand om en större produktion. Under slutet av 1700-talet uppgick antalet väderkvarnar till nära tvåusen stycken.

Nya grödor gjorde sitt intåg, ärtväxter odlades allt mer och man prövade försiktigt med potatis. Den odlades i början sällan på större åkrar, utan hörde till trädgårdstärpan. Inte förrän man upptäckte möjligheten att använda den till brännvin, bredde odlingarna ut sig och då spred sig också kännedomen om potatisen som matväxt.

1800-tal: Expansion och skifte

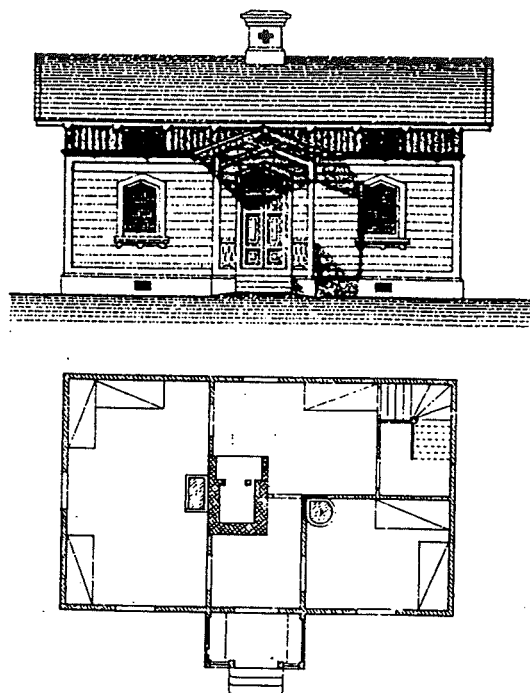
Landsbygdens befolkning fortsatte att öka i allt snabbare takt. Under 1800-talets första hälft ökade den med 50-100%. Att befolkningen ökade ledde under 1800-talet till en stor livsmedelsbrist och ett behov av mera åkermark.

En gradvis uppodling av slätterängarna började, samtidigt som många ängar omvandlades till hagar. Bruket av den odlade marken intensifierades och den höskörd ängen gav fick allt mindre betydelse. Foderväxter odlades nu istället på åkermarken. Ängsmarkerna, som låg i inägomarken, blev oftast åker, när de hade skiftats ut.

När skogens värde som virkesproducent ökade accepterades inte skogsbete längre. Man började använda de magrare delarna av ängen till bete. För jordbrukaren blev det nödvändigt att gå från extensivt till intensivt brukande, eftersom priset på arbetsinsatser stigit. I de befolkningstäta jordbruksbygderna torde den specialiserade markanvändningen ha slagit igenom snabbast. På samfällt ägda marker eller boställen blev i allmänhet den äldre markanvändningen kvar längst.

Laga skiftet och befolkningsökningen fick till följd att hemmansklyvningen ökade på de ny-

skiftade ägorna, och ledde även till en allt större brist på mark. En omfattande nyodling påbörjades.



79

En av de många typritningar som C E Löfvenskiöld utgav. Löfvenskiöld intresserade sig särskilt för de små jordbruken och hans vitt spridda mönsterböcker inspirerade landets husbyggare.

För att vinna ytterligare odlingsmark började en omfattande dikningsverksamhet på våtmarker och myrar. Nyodlingsföretagen kom att stödjas av staten och under 1800-talets senare del fick nästan alla större odlingsföretag anslag eller lån av statliga medel. En speciell dikningslag infördes 1879.

Vid 1800-talets mitt uppstod en ny exportmarknad för jordbruksprodukter i Västeuropa och detta innebar stora förändringar inom det svenska jordbruket. Odlingen inriktades på spannmål, i synnerhet havre som bl a exporterades till Storbritannien och Frankrike. Stora områden, som hade utdikats besåddes med havre, men också odlingen av vete ökade kraftigt. För att klara det ökade uttaget ur jorden, behövdes större mängder gödsel. Mot slutet av 1800-talet började konstgödsel i form av superfosfat och chilesalpeter att användas i liten skala. Kvävehaltiga gödselmedel började användas i större skala först långt in på 1900-talet.

Under ungefär samma tidsperiod blev också vallodling av kvävefixerande växter allt vanligare. Tidigare hade ängsarealen varit dimensionerande för åkerarealen men konstgödsel

och vallodling kombinerat med växelbruk ändrade radikalt på förutsättningarna inom jordbruket. Det gamla uttrycket "äng är åkers moder" stämde inte längre. Arealen naturlig ängs- och betesmark sjönk successivt.

Jordbruksmarknaden nådde en höjdpunkt under 1850- och 1860-talet, men efterföljdes av några svåra missväxter. Industrin behövde allt mer arbetskraft och inflyttningen till städerna började. Under 1870-talet upphörde därför befolkningsökningen på landsbygden. Men varken industrin eller städerna kunde svälja den stora mängden människor som kom och både arbetslösheten och bostadsbristen ökade. Människor började emigrera till andra länder, framför allt till USA.

Det kom också rent administrativa reformer som innebar stora förändringar inom jordbruket. Näringsfriheten som infördes i etapper 1846 och 1864, gav fri etableringsrätt åt vem som helst som önskade starta ett jordbruk.

Genom att en exportmarknad öppnades utvecklades animalieproduktionen - framför allt mejerihanteringen. Stora ladugårdar byggdes, mejeriföreningar startade och nya uppfinningar gjordes för att tillvarata och lagra mjölk och smör. Landsbygdsbankerna som etablerades, gav lån till investeringar i byggnader och maskiner.

När befolkningstrycket ökade kunde inte längre skogen stå för ved och virke och samtidigt lämnas för fritt bete åt kreaturen. Virkesproduktionens betydelse ökade inte minst ekonomiskt. Skogsbetet minskade samtidigt i de utpräglade jordbruksbygderna. Skogsmarken har utarmats. I enlighet med tidens ekonomiska idéer skulle även skogsmarkens produktion ökas och ett led i förverkligandet av detta var att de skiften som genomfördes även omfattade skogen, som nu blev enskild mark.

Skogsbygdens utveckling under senaste århundradena har varit oerhört omvälvande. Under 1800-talet befolkades skogarna av torpare och nybyggare och nya småbruk anlades i rask takt. Genom den enträgna odlingsmödan skedde punktvisa uppodlingar överallt och skogsbygderna öppnades. Bildandet av småjordbruk omhulldes av staten och under 1870-talet beslutades om avyttring av kronojord.

1900-tal

Fram till 1920-talet ökade åkerarealen i hela landet och jordbruket intensifierades ytterligare. Odlingsmarken nådde sin största omfattning omkring 1930. Den samlade jordbruksmarken, åker, äng och hage, omfattade då 4,8 miljoner ha, varav 3,7 miljoner utgjordes av åker. Gårdarnas antal var ca 300 000.

Under krigsåren bromsades utvecklingen tillfälligt men efter 1945 kom jordbruket att karaktäriseras av en allt snabbare minskning av såväl areal som antalet företag.

Konkurrensen med industrin gjorde högre lantarbetarlöner nödvändiga och bidrog därmed till en snabb mekanisering. På mindre gårdar kunde man inte bekosta stora maskin-parker. Istället införlivades dessa gårdars mark med större granngårdar. Inom kort lades också torpen ned och deras jord övertogs av modergården eller planterades med skog.

I slättbygderna gällde i hög grad fortsatt strukturrationalisering med sammanslagning av brukningsenheter. I skogsbygderna kom det i stället att handla om nedläggning av åkermark. Följden blev att landskapet slöt sig kring bebyggelsen i skogsbygden medan slättbygden fick allt färre men större brukningsenheter.

Under 1960-talet fortsatte omvandlingen i ännu snabbare takt och nu över hela landet. Genom riksdagsbeslut planerades nedläggningen. Jordbrukare skulle ha samma ekonomiska standard som industriarbetare. De gårdar som inte gav en sådan avkastning skulle upphöra och bonden söka sig till industrin.

Jordbruksproduktionen skulle ligga på en nivå som bestämdes i förhållande till rikets behov vid en eventuell avspärrning.

De områden som sist koloniserades och uppodlats blev också de som först lades ned. Slättbygderna klarade sig betydligt bättre och har idag praktiskt taget all åkermark i behåll.

Arealförlusten blev enorm. Av de 4,6 milj ha jordbruksmark som fanns 1944 har idag omkring 1,4 milj lagts ned. De flesta ängs- och hagmarkerna har gått förlorade liksom 800 000 ha åker. Under samma period minskade de yrkesverksamma jordbrukarnas antal med närmare 80 %. Under den snabbaste omvandlingsperioden på 1960-talet lades varje dag tiotals gårdar ner i landet. Ändå kunde allt

större skördar bärgas genom effektiv användning av nya kemiska bekämpningsmedel och konstgödsel.

Det har tagit mer än fyrtio år att lägga ner 800 000 ha åker. Den nu aktuella livsmedelspolitiken förutsätter att ytterligare 500 000 ha omedelbart läggs ned. Detta för med sig att vi måste göra medvetna ansträngningar för att rädda odlingslandskapetets växter och djur annars ser framtidsperspektivet mörkt ut. Lika illa kan utvecklingen bli för bebyggelsen om vi inte slår vakt om de värden som skapats av generationers arbete.

Vad som i historiens ljus kommer att framstå som vår tids tillskott till odlingslandskapet är svårt att sia om. Det är oomtvistligt så, att det vi uppskattar idag är det som tidigare generationer förvaltat och förbättrat. Då inte bara med tanke på tillfället utan också med avsikten att det skall bli till nytta och glädje för barn och barnbarn.

2.4 Bebyggelsen och dess struktur

Bebyggelsens anpassning till topografin

Gamla gårds- och byplatsers anpassning till terrängförhållandena sammanfaller i regel med markernas beskaffenhet. I de delar av landet som varit täckta av hav har bebyggelsen funnit sina gynnsammaste lägen på sydslutningen av morän- och bergsknallar som skjuter upp ur lerbottnarna. I områden över högsta kustlinjen (HK) i västra Kalmar län har bebyggelsen sökt sig till svackor och dalstråk med källor och bäckar. Den vid laga skiftet eller enskiftet utflyttade gårdsbebyggelsen saknar denna terränganpassning.

Bebyggelsen har således vanligen förlagts till höjder i terrängen. Ofta ligger bebyggelsen överst på gränsen mellan skogsmark och åker, där nedanför åkern och längst ned sidvallsäng- en.

Mörebygden är ett viktigt undantag från denna regel. Här finner man stora byar, vars gårdar lagts i en ring kring en stor, öppen lågt liggande ängsmark, medan åkrarna tagits upp ovanför byn på de odlingsbara markerna. Byarna ligger vanligen lågt i anslutning till åar och bäckar. Högre upp möter åkermarken och ängen.

De frostfriaste lägena är de mest åtråvärda (lidbebyggelse) eller ännu hellre uddar i de större sjöarna.

I många länder har förekomsten av drickbart vatten bestämt byarnas lägen och så även i vårt land. Sjöar och vattendrag kantas av bebyggelse. Brunnar har dock kunnat tas upp nästan var som helst. Endast i geologiskt avvikande trakter som på Öland har förekomsten av vatten varit bestämmande för detaljläget. Den begränsande faktorn för bönderna har annars sällan varit vatten. Det har istället handlat om tillgången till åkerjord och ängsmark.

Bebyggelsens grupperingsmönster

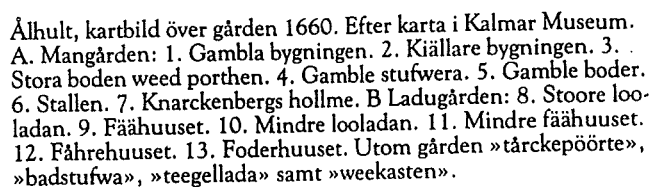
Det är svårt att utan generaliseringar ge en bild av efter vilka principer bebyggelsen grupperats i länets olika delar.

I princip kan två motpoler uppställas. Den ena utgörs av byar med bebyggelsen systematiskt reglerad efter bestämda geometriska planlösningar där ägoblandningen och gårdarnas högt utvecklade socioekonomiska integration drivit fram en långt utvecklad reglering. Den andra polen utgörs av ensamgårdsbebyggelse eller byar med ringa integrering mellan gårdarna och som kännetecknas av spontana bebyggelseformer och en anpassning till topografi som inte hämmats av andra krav. Mellan dessa extremfall finns en bred skala av grupperingsmönster beroende på vilken väg byarnas utveckling tagit.

Solskiftade radbyar.

Den solskiftade radbyn är ett bra exempel på den äldre jordbruksbebyggelsens mest utvecklade former. Hur tomterna kunde utmätas och placeras i en strikt inbördes ordning beskrivs ovan. Bebyggelsen kunde ordnas i en eller två rader (enkla eller dubbla radbyar). Gårdarna trängdes samman på relativt små rektangulära bytomter som genomkorsades av åtminstone en bygata.

Åtskilliga byar har dock radbyns långsträckta form beroende på den topografiska anpassningen, detta är ofta fallet med de öländska byarna. De utgör idag de bäst bevarade exemplen på en byform med en nära tusenårig tradition. Å andra sidan är många bytomter inom solskiftesområdet regelbundna utan att överensstämma med solskiftets principer.



I våra dagar sker en upplösning av radbyarna. Med gårdssammanslagningar och ändrade bebyggelsefunktioner uppstår luckor i byarnas fasad mot bygatan. In i 1800-talets bebyggelse tränger standardiserade fritidshus och permanentbostäder av elementhustyp. Men trots detta finns ännu radbyns karaktär väl bevarad i de flesta av Ölands byar.

Begreppet platsby betecknar en by, där bebyggelsen är grupperad kring en öppen plats. Detta är en karakteristisk form av by i Götaland. Genom en fägata står platsen i förbindelse med utmarken. Beteckningen platsby tar ingen hänsyn till byns regleringsgrad och inrymmer sålunda mer eller mindre lösa bebyggelsegrupperingar.

Gruppbyn eller klungbyn utgör tillsammans med platsbyn Götalands dominerande byform. Den utmärks av att gårdarna ligger relativt fritt utspridda eller i glesa klungor, ofta längs en byväg eller en vägkorsning. Även beteckningen hopby förekommer.

Som släktbyar betecknas vissa götalandsbyar som utmärks av att boningshusen med tillhörande bodar bildar en bebyggelsegrupp, de viktigaste uthusen en annan, vissa småhus en tredje osv. Stundom placerade kring en gemensam gårdsplan, ett bytorg. Bytypen kan i många fall påvisas ha uppkommit genom hemmansklyvningar ur en enda eller ett färre antal gårdar. Länets bästa exempel är Lunds by i Gladhammar.

Tomten var brukningscentrum och ibland ett konkret uttryck för gårdens värdering. Gårdar kunde vara ensamgårdar eller organiserade till byar.

Bondegården var i princip bostad för en familj. Storfamiljegårdar, d v s bostad för en hel ätt,

kan ha funnits i förhistorisk tid jämför med öländska långhus.

Storjordbruk eller gods hör samman med att adeln får inflytande i landet under medeltiden. Stormannaätter kan ha funnits även under förhistorisk tid.

Backstugor och torp sammanhänger med befolkningstillväxten och jordbruksproletariat under olika perioder t ex 1500-tal och 1700-1800-tal.

Malmen

Malmarna börjar på allvar bebyggas under 1700-talets först hälft och når en befolkningstopp runt 1870. Bland de faktorer som bidrog till uppkomsten av bebyggelse utanför själva byn, var i första hand böndernas stigande behov av arbetskraft och den allmänna befolkningssökningen under 1700-talet. En ökning av befolkningen inom den obesuttna klassen var också något som uppmuntrades genom flera centrala direktiv. Som en konsekvens av detta uppstår vid 1800-talets början försörjnings-svårigheter för malmens innevånare. Fattigdom och tiggeri kom att höra till vardagen. När den stora emigrationsvågen sätter in på 1870-talet är det också främst malmarnas befolkning som ser en lösning på sina problem i Amerika.

Fortfarande är malmen en påtaglighet i länets bebyggelse. De eländigaste stugorna är sedan länge försvunna, men ännu finns det mycket kvar av malmarnas 1800-talsbebyggelse. Idag har istället många malmar utvecklats till bostadsområden med villabebyggelse av mera permanent karaktär med starka inslag av sommarstugebebyggelse. Gränsen mellan by och malm är dock fortfarande påtaglig.

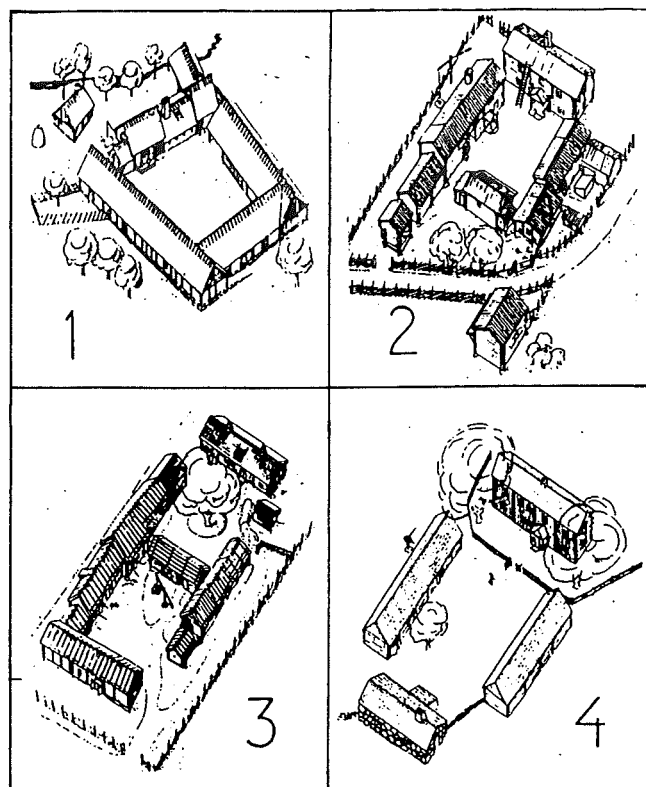
Byggnadskultur

Gårdstyper

Den götiska gården är en sluten enhet tudelad i man- och fågård, ofta genom ett staket, häck eller mur. Gårdstypen är att betrakta som en efterföljare till den centralsvenska gårdstypen, vilken torde ha högre ålder. Den götiska gården är normalform i östra Götaland och Svealand.

Godsbildningar, sätesgårdar och herrgårdar

Den medeltida godsbildningens inverkan på odlingslandskapet är begränsad till de byggnader



Svenska gårdstyper. 1 = sydsvensk gård, Slöinge sn, Halland 2 = nordsvensk gård, Rättviks sn, Dalarna 3 = centralsvensk gård, Härkeberga prästgård, Uppland 4 = götisk gård, Kyrkhults sn, Blekinge. Efter Geografiska notiser 1949.

der som uppfördes i samband med att ett världsligt frälse infördes. Under 1200- och 1300-talen utgörs godsen av det fasta stentornet, ofta beläget på en holme eller en udde eller på en mer svårtillgänglig höjd. Både för byggnadsformen och lägesvalet var möjligheten att kunna försvara sig den dominerande faktorn.

Kärntornet ersattes senare av rektangulära byggnader med flera våningar som gick under benämningen fasta hus. I allmänhet anses denna borgtyp vara senmedeltida då de flesta daterbara exemplen härrör från 1400- och 1500-talen.

Brukningstekniskt medförde emellertid inte de medeltida godsen några förändringar i förhållande till allmogens brukningsmetoder. Fram till 1300-talet brukades en godsmassa vanligen efter det s k huvudgårdssystemet, som innebar att godsherren innehade en eller ibland flera huvudgårdar omgivna av byar med dagsverkspliktiga bönder, vilka tillsammans med lönearbetare brukade huvudgårdens arealer.

Under 1300-talet styckades ofta huvudgårdens domäner och delades ut till arrendepliktiga men i allmänhet inte dagsverkspliktiga bönder.

Jordägarna blev ränteägare men behöll vissa gårdar i egen drift, sätesgårdarna.

Nyare tid.

Först under 1600-talet börjar godsbildningar i egentlig mening växa fram ur adelns sätesgårdar. Man har beräknat att 63% av landets brukade mark låg i adelns händer år 1655 men att endast 8% brukades direkt under sätesgårdarna.

Man kan räkna med två godstyper, dels kungsgårdarna, oftast med de medeltida klostergodsen som ursprung och dels adelns sätesgårdar. Många var stora godsbildningar t ex Värnanäs men de flesta i länet omfattade inte ens större marker än en normal bondby.

Godsen har regelmässigt bildats genom avhysning av bondebebyggelsen. Nyodling har förekommit i större omfattning först under 1800-talet. Brukningsformerna förblev också i stort sett oförändrade.

Först under 1700-talet kan man räkna med en agrarteknisk utveckling på de svenska godsen efter nederländska och engelska förebilder.

De äldsta jordegendomarna i länet har rötter i medeltiden, andra har tillkommit under 1600-talets godsbildningsepok. En del har dock formats så sent som på 1800-talet, då jordspekulanter förvärvade och sammanslog hela byar till storgårdar.

-Under 1600-talet donerades bl.a. följande gårdar till frälse: Blekhem, Totebo, Blanka, Hellerö, Tuna, Ullevi, Heda, Mjöshult, Björkhult, Vida, Tyllinge, Odensvi, Värnanäs, Björnö, Strömserum, Kråkerum, Vinäs och Helgerum. De flesta av 1600-talets donationer ligger i Södermøre, Stranda och Tjust, där man ännu idag finner länets herrgårdslandskap. I samband med reduktionen drogs många åter till kronan och övergick till att bli boställen för officerare (indelningsverket), kronofogdar, häradshövdingar. Reduktionen påverkade i regel inte hemman som donerats, bortbytts eller sålts för att bilda grund för tidens stora bruksanläggningar i Tjust t ex Ankarsrum, Överum och Ed. Under frihetstiden övergick många gods och bruk till stora köpmannasläkter i Västervik och Kalmar. Tendensen var under 1800-talet densamma.

Bortsett från medeltida lämningar i Kalmar och Borgholms slott är "slottet" på Vinäs i Västra Ed den byggnad i länet där man bäst

kan studera medeltidens och 1500-talens bostads- och byggnadssätt.

Torpbebyggelsen

Torpen är en agrar bebyggelseform som vid mitten av 1600-talet plötsligt var en verklighet på säterierna och från andra hälften av 1700-talet i ökad takt även uppstod på bondejorden.

Ett nära samband har rått mellan torp och backstugor. De senare arrenderade endast stugtomten och har främst varit boplatser för landsbygdens lösa arbetare men också tillflyktsorter för utfattiga bönder och åldriga eller utslitna torpare. Torparen brukade jorden för sin utkomst. Den jord som hörde till en backstuga och som i allmänhet bestod av en kålhage och en täppa med potatisland, har dock i många fall varit början till ett blivande torp. Särskilt omkring 1800 förekommer det ofta att beteckningen backstuga blivit överkörsad i husförhörlängderna och ersatts med torp. Samma företeelse - men i omvänd ordning märks vid sekelskiftet 1900. Då omvandlades ett stort antal torp till backstugor medan åkern fick förfalla och bli betesmark eller lades under huvudgården.

Gränsen mellan backstuga och inhysesstuga var heller inte distinkt. Ofta flyttade inhyses-hjonen sin stuga från gårdsplatsen ut på ägor-na, varefter denna fick karaktär av backstuga.

Beträffande säteritorpen gäller att säteriernas skattefrihet utgjorde grundorsakerna till säteritorpsbebyggelsen.

Soldattorp och officersboställen

Under stormaktstiden utgjorde underhållet av landets stående armé ett ständigt bekymmer för krigsmakten, detta förhållandet var bakgrunden till Karl XI:s indelningsverk. Armén förlades på landsbygden och hemmansägarna åtog sig att underhålla trupperna mot avdrag på skatten. Gårdarna grupperades i rotar och varje rote hade att anskaffa en fotsoldat samt ge honom hans bärning i fredstid. Vanligen skedde detta genom att soldaten utrustades med ett torp. Strax intill fanns en långa med plats för kor och några får. Bredvid låg ett stycke åker och äng.

3. Naturen i Högsby k:n

Högsby kommun är belägen i de inre delarna av mellersta delen av länets fastland. Landskapstypen i kommunen är till större delen av typen kullig terräng med en relativ höjd av tjugo till femtio meter. Landskapet i kommunens sydöstra del är dock av slättkaraktär.

Granit och porfyr är de vanligaste bergarterna. Porfyren återfinns i den nordöstra delen samt som ett brett bälte i ost- västlig riktning i de mellersta delarna. Dessutom finns några större grönstensområden i väster, främst i trakterna av Fagerhult och Björkshult. Ett par större sprickzoner förekommer, varav en löper längs Emåns dalgång i sydöstlig- nordvästlig riktning. I norr finns också en ost- västlig spricka som följer byarna Forsaryd, Skruvshult och Granhult.

Morän är den dominerande jordarten i kommunen. En större rullstensås, Högsbyåsen löper parallellt med Emåns dalgång. I övrigt förekommer grusavlagringar främst i trakterna av Berga, Bockara och Fågelfors. Annars är det sparsamt med isälvsavlagringar. I Emåns dalgång söder om Högsby finns lerområden. Den östra halvan av kommunen är belägen under högsta kustlinjen (HK). Gränsen går strax väster om Allgunnens västra strand och fortsätter norrut i nästan rakt nordlig riktning. Gränsen ligger på 88 meter över havet i södra kommunen och på 104 m ö h i de norra delarna.

Kommunens skogsvegetation domineras av barrträd. Andelen tall och gran är ungefär lika stor. Lövandelen är mycket liten, omkring 7% av det totala virkesförrådet, varav 1% består av ädellövträd. Högsby kommun är relativt sjötät. Allgunnen är en av länets större sjöar, Salen och Välen är också rätt stora och ligger i norra delen av kommunen. Emån är länets största vattendrag. Alsterån rinner genom de sydöstra delarna av kommunen. Arealen våtmark är ganska liten och flertalet större våtmarker finns utmed vattendrag eller invid sjöar.



Hartmansstarr och luddstarr är två arter som växer till tidigt på året och övervintrar med jordknölar i marken.

4. Jordbruket i Högsby k:n

Högsby kommun hör till större delen till Götalands skogsbygder. Sydöstra delen av kommunen räknas dock till Götalands mellanbygder. Hela kommunen klassas som jordbruksbetoad mellanbygd., utom de västra delarna som är utpräglad skogsbygd.

Den totala åkerarealen i kommunen är enligt statistiken cirka 4500 hektar, vilket är ca 18% av länets totala areal. Dessutom finns det ca 1500 ha betesmark i kommunen. Den mest intensiva jordbruksbygden är Emåns dalgång. I det inre av kommunen finns några områden med rätt mycket åkermark, exempelvis i trakterna av Fågelfors, Fagerhult och Träthult.

Åkermarken i de östra delarna av Högsby kommun består främst av sandiga eller grusiga jordarter. Emåldalgången domineras dock av lite lättare lerjordar. I de västra delarna av kommunen är sandig- moig morän den vanligaste jordarten på åkermarken.

5. Sammanställning

Bevarandeområdena i Högsby kommun omfattar tillsammans:

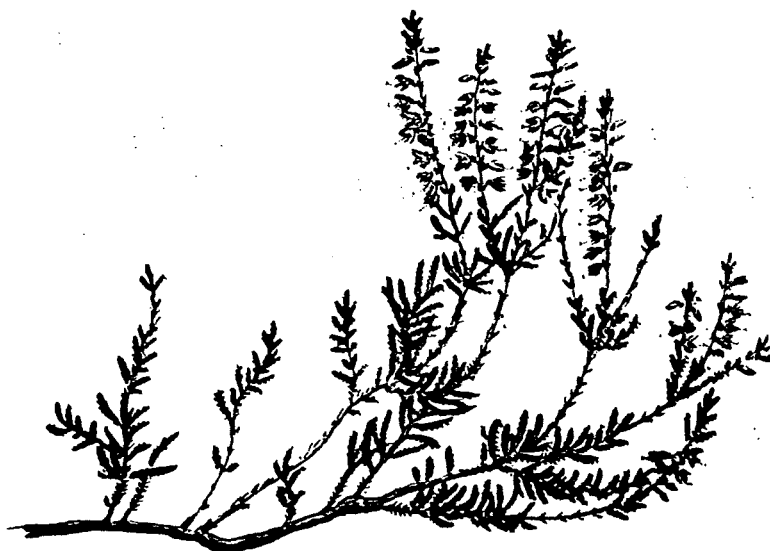
1 930 hektar åkermark,
1 060 hektar naturbetesmark och
360 hektar kultiverad betesmark.

Som kultiverad betesmark räknas sådana områden som tidigare varit uppodlade.

I kommunen finns 78 områden som ingår i bevarandeprogrammet. De fördelar sig på de tre klasserna enligt följande:

klass 1:	24 st
klass 2:	18 st
klass 3:	36 st

Statistik över länets samtliga bevarandeområden kommer att finnas i det Åtgärdsprogram som kommer ut under hösten -95.



Ljung

6. Bevarandeområden i Högsby kommun

Högsby socken	Klass
1A. Drageryd	1
1B. Drageryd (Sjökulla)	3
2. Ekenäs	1
3. Högmosskult	1
4. Valåkra	1
5. Torp - Dalby	2
6. Melby	1
7. Ytterby	1
8. Hanåsa	3
9. Släthult	3
10. Staby	3
11. Hammarby	2
12. Gillberga	1
13. Ruda gård	1
14. Alebo	3
15A. Virstad	1
15B. Virstad (Hagenäs)	3
16. Virstad (Vekebo)	3
17. Mjösebo	2
18. Trändenäs	2
19. Bjärshult / Solberga	3
20. Sinnerbo	2
21. Aboda	3

Långemåla socken	
22. Hultsnäs	3
23. Bötterum	1
24. Böta	2
25. Långemåla	2
26A. Älmhult	1
26B. Älmhult	3
27. Böta - Barnebo	3
28. Flasgölerum	2
29. Värlebo	2
30. Barnebo	3
31. Lamnehult	2
32. Stubbemåla	3

Fagerhults socken	Klass
33. Liskatorp	3
34. Tribäck	1
35. Berg	3
36. Medelgärde	3
37. Änga	3
38. Ruggetorp	3
39. Horna	3
40. Skälsbäck	3
41. Skinberga	3

Fagerhults socken (forts.)

Klass

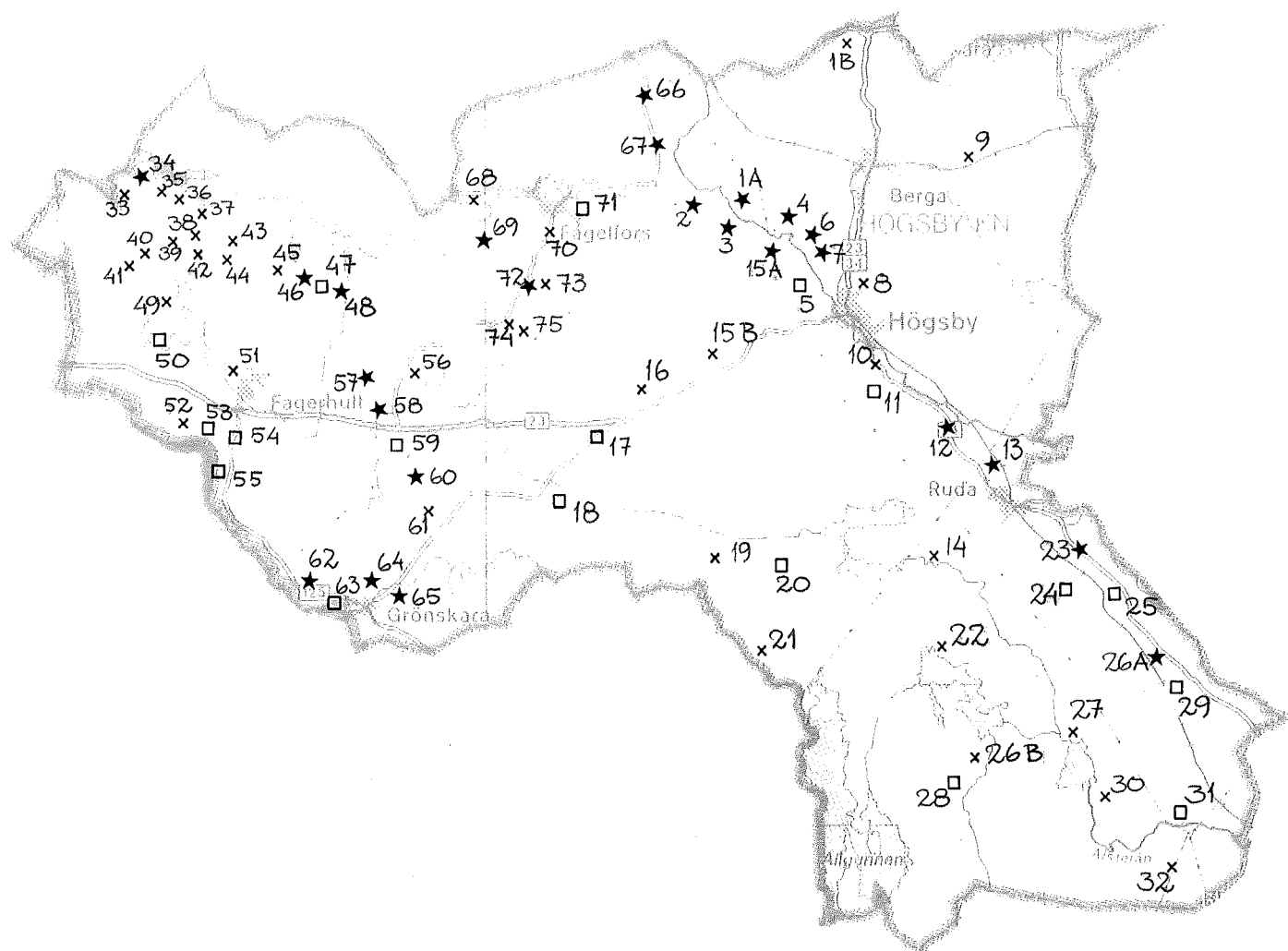
42. Göljeruda.....	3
43. Hinsatorp.....	3
44. Guttebo.....	3
45. Göshult.....	3
46. Fögeberg.....	1
47. Kåremåla.....	2
48. Ringhult.....	1
49. Välsmåla.....	3
50. Välsnäs.....	2
51. Fagerhult.....	3
52. Övraham.....	3
53. Uddaryd.....	2
54. Näshult.....	2
55. Århult.....	2
56. Tränsjömåla.....	3
57. Farshult.....	1
58. Farshultemåla.....	1
59. Träthultamåla.....	2
60. Träthult.....	1
61. Klo.....	3
62. Björkshult.....	1
63. Rövaremåla.....	2
64. Högsby - Århult.....	1
65. Strömsrum.....	1

Fågelfors socken

Klass

66. Trånsnult.....	1
67. Forsaryd.....	1
68. Fåglebo.....	3
69. Kronobo.....	1
70. Stora Klobo.....	3
71. Lilla Klobo.....	2
72. Gamlehult.....	1
73. Hässleås - Lilla Klobo.....	3
74. Kisebast.....	3
75. Sjötorp.....	3

Översiktskarta



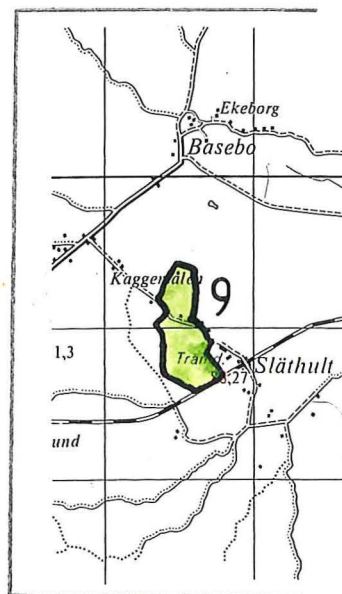
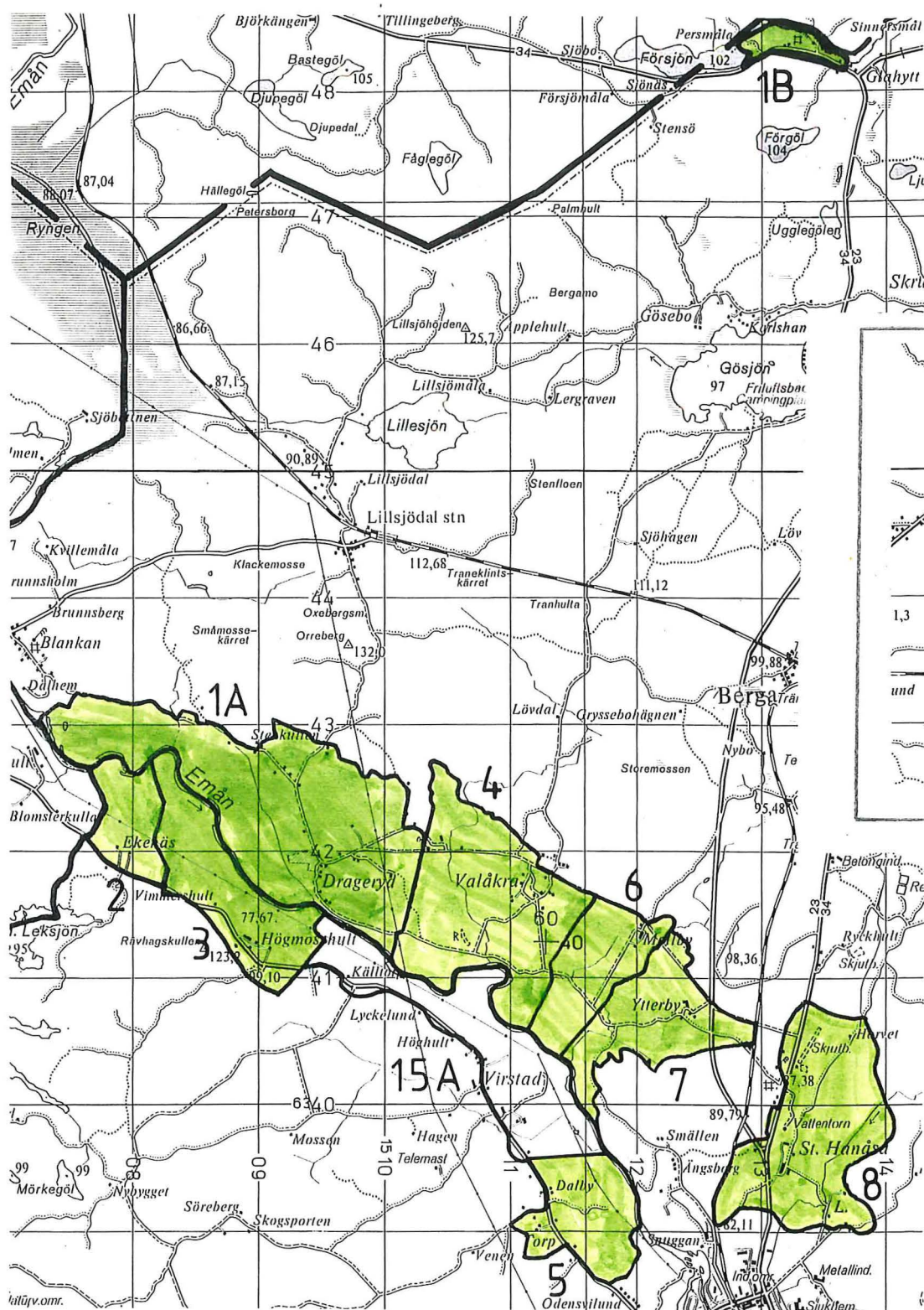
Teckenförklaring:

★ = Klass 1

□ = Klass 2

× = Klass 3

Beskrivningar och kartor



Högsby socken:

1A. DRAGERYD

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Drageryd har lokaliserats till Emåns dalgång som här har en mycket säregen topografi med ett vidsträckt rullstensfält och flera åsbildningar. Drageryd är en av Smålands bäst bevarade radbyar och utgör ett levande monument från en svunnen tid. Bytomtens planmönster är ett resultat av en stark hemmansklyvning och att laga skiftet aldrig genomfördes. Bebyggelsen är till övervägande delen välbevarad och böningshusen består bl a av tvåvånings- och salsbyggnader. Ålderdomliga ekonomibyggnader finns i form av timrade uthus, knuttimrade bodar och ladugårdar uppförda i skiftesverk.

På senare år har emellertid ett par plåthallar uppförts omedelbart norr om byn, vilka står i stark kontrast till byns äldre karaktär. Byn åkermarker har förlagts till två områden med skilda geologiska förutsättningar. Dels den tidigare ängsmarken närmast Emån, numera uppodlad och av stordriftskaraktär, dels den äldre åkermarken på det plana rullstensfältet, där den blockrika marken lett till ett stort antal odlingsrösen. Skillnaderna avspeglas även i ägoindelningen där de tidigare översilningsmarkerna är indelade i jämförelsevis stora gårdar, medan den högre belägna åkermarken, framför allt nordost om byn, indelats i långa och smala skiften. Norr om dalgången vidtar mer kuperad skogsmark, men även där finns mindre områden med odlingsrösen. I anslutning till Emådalen finns ett halvdussin rösen och stensättningar, i skogsmarken ytterligare några spridda stensättningar. Gravarna har troligtvis anlagts under brons- och äldre järnålder. En fångstgrop finns även registrerad.

Naturförhållanden:

Vid Drageryd finns en fin björkhage som tyvärr är artfattig p g a gödsling och tidigare uppodling. Buskskiktet saknas nästan helt, vilket ger hagen en öppen karaktär. Ganska många indikatorarter förekommer, t ex: blåsuga, vårbrodd, slättergubbe, darrgräs, liten blåklocka, knägräs, brudbröd, gökärt, sommar-

fibbla, prästkrage, stagg, bockrot, flentimotej, gullviva och ängsvädd, de flesta dock i enstaka exemplar. Mycket blockrik yta med rödvenfriskängar som den vanligaste vegetationstypen. I övrigt är de naturliga fodermarkerna igenväxta eller planterade med tall. På åsavsnitten kan rester av örtrik ängshavretorräng hittas, med bland annat brudbröd, flentimotej, solvända, tjärblomster och äkta johannesört.

Sammanfattande värdetext:

En av Smålands bäst bevarade radbyar där ägoindelningen speglas i äldre och yngre åkerområden. I området finns det rikligt med odlingsrösen. Artrik björkhage med öppen karaktär.

1B. DRAGERYD (Sjökulla)

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

De delar av Drageryd som objektet innefattar är belägna vid Sjökulla omedelbart öster om Försjön. Områdets bebyggelse består av ett tvåvåningshus och två parstugor, varav den ena reveterats. Vid Häggstugan avskiljs man- och fädelen av ett rödmålat staket. Gårdsmiljön inrymmer även välbevarade sidobyggnader och ladugårdarna är delvis uppförda i skiftesverk.

Kulturlandskapet utgörs av svagt sluttande betesmark ned mot Försjön och Häggegol. De agrara lämningarna består av flera trädgårdsgårdar och enstaka odlingsrösen.

Naturförhållanden:

Vid Sjökulla finns en fin liten björkhage invid Försjön. Förutom björk finns även ek i trädskiktet. Buskskiktet utgörs av hassel, en och tall. De steniga höjdpartierna i hagen består av rödvenhedar. I de stenfria lågområdena, som tidigare varit uppodlade, förekommer artfattiga rödvenfriskängar.

Hagen är mycket välbetad med arter som ljung, liten blåklocka, gökärt, blåsuga, vårbrodd, rödklint, knägräs, prästkrage, bockrot, jungfrulin, gullviva och skogsklöver.

Sammanfattande värdetext:

Relativt välbevarade byggnader med en del trädgårdsgårdar och odlingsrösen. Vålövad björkhage som, i de steniga höjdpartierna, hyser många hävdindikerande växter.

2. EKENÄS

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Ekenäs finns tidigast belagt under 1400-talet och består av två gårdar belägna på sluttningen ned mot Emån. Boningshusen utgörs av salsbyggnader vilka blivit föremål för en relativt hög grad av ombyggnad. Den blockrika terrängen som omger bebyggelsen utgörs av hagmark med agrara lämningar i form av enstaka trädgårdsgårdar och odlingsrösen. De flacka åkrarna norrut har tidigare varit över-silningsängar och åt söder vidtar vidsträckt skogsmark där det bl a finns lämningar efter en sågkvarn.

Naturförhållanden:

Hagmarker utmed sluttningarna ned mot Emån vid Ekenäs-Högmosskult. Norr om vägen finns en fin ekhage som till stor del utgörs av rödvenfriskängar men även har inslag av rödvenhed, stagghed, fårsvingeltorräng och gräs-lågstarrfuktäng. I hagen finns förutom ek även björk och oxel i trädskiktet samt en, slån, björk och säl i buskskiktet. Hagmarken är måttligt hävdad men hyser många betesindikatorer som: vårbrodd, darrgräs, ljung, knägräs, stagg, bockrot, blåsuga, liten blåklocka, solvända, sommarfibbla, prästkrage, gullviva och spindelört. Det är främst höjdpartierna samt ett fuktområde som innehåller de artrika gräsvälarna. Övriga delar är till stor del gödslingspåverkade.

Sammanfattande värdetext:

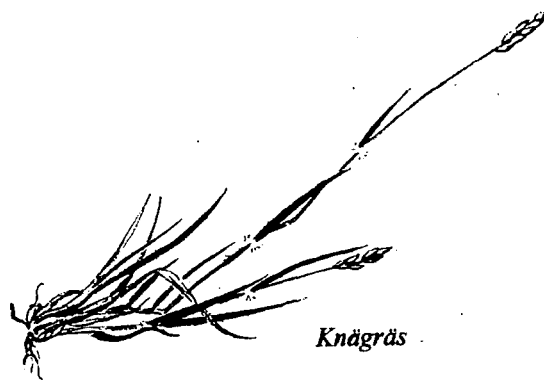
Gård med medeltida belägg. Enstaka trädgårdsgårdar och odlingsrösen. Hagmarker utmed sluttningen ned mot Emån. Ekhagen är artrik, med dominans av rödvenfriskängar. De artrika gräsvälarna finner man främst i höjdpartierna.

3. HÖGMOSSKULT

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Högmosskult utgör en ensamgård, högt belägen ovanför Emåns dalgång. Gården finns belagd under 1300-talet och manbyggnaden utgörs av en vitmålad salsbyggnad med frontespis och veranda samt en mindre tillbyggnad. Dessutom finns enstaka torp i form av parstugor. Ekonomibyggnaderna är av yngre datum. De väl hävdade betesmarkerna nedför sluttningen mot Emån är mycket formrika och inrymmer ett stort antal odlingsrösen, stenmurar och markfasta block. Däremot är den tidigare ängsmarken, som numera är uppodlad, närmast Emån formfattigare. Åt söder tar stora områden med skogsmark vid.



Naturförhållanden:

Söder om vägen finns en blandlövhage med björk, ek, gran, bok och oxel i trädskiktet samt en i buskskiktet. Rödenfriskängar är även här den vanligaste vegetationstypen. Rödenhed och fårsvingeltorräng finns i mindre omfattning. Hagen är välhävdad med arter som ljung, liten blåklocka, gökärt, bockrot, blåsuga, slättergubbe, knägräs och solvända i fältskiktet. Norr om vägen, utmed en sluttning ned mot Emån, finns en fin buskrik hagmark samt en gles ekhage. Den del som utgörs av buskrik hagmark är dominerad av en med ett glest trädskikt av björk och ek. Fårsvingeltorräng är den dominerande vegetationstypen, men även rödenhed och rödenäng förekommer. Ungefär tre fjärdedelar av arealen är svagt gödslingspåverkad och hävden var vid inventeringstillfället måttlig. Ett tjugotal hävdgynnade arter finns här, varav backsmultron, gråfibbla,

knölsmörblomma, liten blålocka och betad ljung är vanligast medan till exempel darrgräs, gullviva, kattfot, ängsskallra och vårbrodd förekommer mera glest. I ekhagen, som betas ihop med den buskrika hagmarken, finns bland annat en grov samt två mycket grova ekar. Området är svagt gödslingspåverkat i stora delar. Fältskiktet utgörs av rödvenäng, rödvenhed, stagghed och tuvtåtel-fuktäng. Bland de hävdgynnade arterna kan nämnas brudbröd och stagg.

Sammanfattande värdetext:

Gård med medeltida belägg, exteriört välbevarad mangårdsbyggnad och enstaka välbevarade torp. Odlingslandskapet innehåller många formelement i form av stenmurar, odlingsrösen och block. Söder om vägen finns en blandlöv-hage som är välhävdad men svagt gödslingspåverkad i stora delar. Norr om vägen finns en buskrik hagmark med ett högt antal indikatorarter, samt en gles ekhage med sparsamt med grov och mycket grov ek.

4. VALÅKRA

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Valåkra, tidigast omnämnt år 1343, är en klungby belägen vid sydslutningen av Emåns dalgång. Inom byn finns flera enskilda byggnader med högt kulturhistoriskt värde, bl a tvåvånings timrade parstugor i byns norra del. Merparten av manbyggnaderna har emellertid blivit föremål för ombyggnader. Bland ekonomibyggnaderna finns några enstaka ladugårdar uppförda i skiftesverk och knuttimrade bodar, men även en plåthall och större silo.

Kulturlandskapet är karakteristiskt för denna del av Emådalen med stora åkergården närmast Emån och blockrika betesmarker i de mer höglänta delarna av området. På en grusås nära Emån finns ett vikingatida gravfält bestående av trettio fornlämningar i form av högar och stensättningar, samt ytterligare några spridda stensättningar. Gravfältet har tidigare varit mer omfattande, flera gravar har bortodlats eller skadats genom grustäkt. En skadad anläggning har undersökts varvid de påträffade föremålen kunnat dateras till 900-tal. Ome-

delbart norr om gravfältet vidtar ett område med fossil åkermark bestående av ett trettiotal odlingsrösen och tio terrasser. Vid undersökning av en av terrasserna har kol från den samma C₁₄-dateras till 1200-talet. Objektet är av stort agrarhistoriskt intresse, då det väl illustrerar en kontinuitet i uppodlingen från åtminstone vikingatid in i medel- och nutid. Även i de omgivande skogsmarkerna finns några spridda rösen och stensättningar, sannolikt anlagda tidigare under brons- eller äldre järnålder.

Naturförhållanden:

Vid Valåkra finns en talldominerad hagmark på en osvallad rullstensås. Hagen har ett mycket blandat trädskikt. Förutom tall finns även ek, björk, fågelbär, gran och asp. I buskskiktet finns en, hassel och aspsly. Hävdtrycket varierar inom området. Cirka halva arealen är måttligt hävdad och en fjärdedel är välhävdad. Övriga delar betades ej vid inventeringstillfället. Hagen innehåller stora arealer örtrik torräng, en i övriga delar av kommunen mycket sällsynt vegetationstyp. Torrängarna växer främst på åsens högsta delar. Utmed åsslutningen återfinns främst rödvenhedar. Här och var finns även små arealer fårsvingeltorräng. Ett femtontal hävdgynnade arter upptäcktes vid inventeringen. Rikligt förekommande är enbart knägräs och brudbröd. Till de vanligt förekommande hör blåsuga, vårbrodd, darrgräs, flentimotej, backsippa, backklöver och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

Klungby med enskilda välbevarade byggnader. Karakteristiskt odlingslandskap för Emådalen med steniga åkrar nära byn och stora fält på gammal äng vid ån. Gravfält med odlingsterrasser visar på kontinuitet i markanvändningen. Talldominerad hage på en osvallad rullstensås. Hagen innehåller stora arealer av den för kommunen ovanliga vegetationstypen örtrik torräng, ganska många hävdindikatorer, men de flesta i ringa antal.

5. TORP - DALBY

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Torp och Dalby är båda belägna på mindre höjder ovanför Emån. Torp finns först omnämnt år 1498, medan Dalby saknar medeltida belägg och är, byändelsen till trots, sannolikt av senare härkomst. Vid Dalby är manbyggnaderna, som består av mindre salsbyggnader och parstugo, relativt välbevarade, medan de vid Torp är förhållandevis kraftigt ombyggda. Vid båda byarna finns enstaka ålderdomliga ekonomibyggnader, vid Dalby i form av en ladugård delvis uppförd i skiftesverk och vid Torp, en knuttimrad förrådsbod. Vid byarnas mer perifera delar finns några torp bestående av parstugor. Den blockrika terrängen ovanför Emån utgörs av hagmark med agrara lämningar i form av odlingsrösen, däremot är den tidigare ängsmarken, som numera är uppodlad, närmast Emån formfattigare. Åt söder tar stora områden med skogsmark vid.

Naturförhållanden:

Vid Torp-Dalby finns en blandlövhage som tyvärr till största delen är påverkad av gödsling. Utseendemässigt är den tilltalande, men endast mindre delar innehåller artrika grässvålar. Rödvenfriskäng är den vanligaste vegetationstypen men hagen innehåller även staggshed, rödvenhed, fårsvingeltorräng och tuvtåteluftäng. Träskiktet utgörs av björk, ek, lind, tall och al. I buskskiktet återfinns hassel, slån och en. Fältskiktet är artrikt med arter som sommarfibbla, vårbrodd, liten blålocka, knägräs, gökärt, stagg, blåsuga, slättergubbe, darrgräs, rödklint, brudbröd, solvända, prästkrage, jungfrulin, ängsskallra och ängsvädd. Tyvärr förekommer flertalet med låg frekvens. Området är i stort sett välhävdad.

Sammanfattande värdetext:

Relativt välbevarade mangårdsbyggnader vid Dalby, båda byarna har enstaka äldre bevarade ekonomibyggnader. En del odlingsrösen i hagmarken. I byarnas utkanter en del torpbebyggelse. Blandlövhage som är art och variationsrik, men tyvärr gödslingspåverkad i stora

delar, varvid flertalet hävdgynnade växter endast förekommer i låg frekvens.

6. MELLBY

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Mellby utgör en ensamgård belägen vid Emåns dalgång. Ändelsen -by i gårdsnamnet indikerar att gården skall vara av förhistoriskt ursprung, men då Mellby omnämns första gången 1378, i samband med en donation till Vadstena kloster, anges namnet som Medalbodhom. Ändelsen -boda antyder snarast att gården tillkommit under den medeltida expansionen, ett antagande som stärks genom avsaknaden av ett förhistoriskt gravfält. Gårdsnamnets förled Mell- relaterar till läget mellan de båda grannbyarna Valåkra och Ytterby. Den gulmålade manbyggnaden, av villatyp med torn och snickarglädje, byggdes omkring 1900. Bland ekonomibyggnaderna finns en ladugård i murad gråsten från 1844 och ytterligare en ladugård av trä vilar på en hög stensockel.

Det omgivande kulturlandskapet är typiskt för denna del av Emådalen med flack, ställvis blockrik, terräng till större delen uppodlad, men med enstaka agrara lämningar i form av odlingsrösen.

Naturförhållanden:

Norr om vägen har de forna hagmarkerna idag till största delen slutit sig till skog. Spår av det gamla odlingslandskapet kan dock hittas i form av en sedan lång tid ohävdad och igenväxande björkhage. Ett femtontal hävdindikerande arter, som exempelvis brudbröd, darrgräs och liten blålocka, lever fortfarande kvar. En mycket grov en finns också i denna igenväxande hage. Söderut utgörs området av uppodlad mark med ek, björk, asp och hassel längs kanter, vägar och i dungar. En och annan grov ek finns i området.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarade man- och ekonomibyggnader och enstaka odlingsrösen. Öppet kulturlandskap där de biologiska värden som hör till en ogödslad, ljusöppen och välhävdad grässvål till allra största delen är försvunna.

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

7. YTTERBY

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Ytterby, beläget på en mindre höjd i Emåns dalgång, utgör en ensamgård som fastighetstekniskt ligger under Valåkra. Ändelsen -by indikerar att gården är av förhistoriskt ursprung men medeltida belägg för Ytterby saknas. Gården kallas bl a på skifteskartor för Yttre Valåkra, vilket sedermera blivit Ytterby. Gårdens ålderdomliga bebyggelse är förhållandevis välbevarad. Den stora manbyggnaden, i en våning under brutet tak, är från 1700-talets slut. Ekonomibyggnaderna är av betydligt senare datum men relativt väl anpassade och samtliga byggnader är enhetligt färgsatta. Det omgivande odlingslandskapet är typiskt för denna del av Emådalen med flack, till större delen uppodlad, terräng med inslag av enstaka blockrika betesmarker.

I hagmarken finns en gravanläggning med hällkista, troligtvis från stenålderns slutskede eller bronsåldern. Nordost om Ytterby ligger de s k kyrkstenarna, tre större flyttblock som naturen placerat så att de bildar ett rum med tre väggar och en ingång. Enligt traditionen hölls gudstjänster där under ofredstider, exempelvis under danskrigen. Ytterligare en sägenomspunnen plats med anknytning till krigen är Danska stäket. Enligt traditionen skall den låglänta åkermarken grävs ut av byfolket under Kalmarkriget 1612 och därefter täckts med stänger och torv samt vattenfyllets. Många danskar skall ha drunknat när de passerade. Även i skogsmarken något söder om objektet ligger enstaka förhistoriska stensättningar, sannolikt från brons- eller äldre järnålder.



Solvända

Naturförhållanden:

Vid Ytterby finns en ekhage med rödvenfrisk-äng, örtrik torräng, tuvtåteluktäng och stagg-hed som de vanligaste vegetationstyperna. Fältskiktet är artrikt med många hävdgynnade växter, t ex. stagg, ljung, liten blåklocka, brudbröd, slåttergubbe, ängsvädd, bockrot, ängshavre, backklöver, solvända, spindelört, backnejlika, prästkrage och gökart. Be-testrycket var, vid inventeringen, måttligt och behöver ökas.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad gårdsmiljö med fornlämningar i hagen som förstärker kontinuiteten i markanvändningen. Artrik ekhage med bl a den ovanliga vegetationstypen örtrik torräng.

8. HANÅSA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Hanåsa är beläget vid Högsbyåsen strax norr om Högsby tätort. Stora Hanåsa ligger vid åsens östsluttning. Lilla Hanåsa ligger något öster därom vid foten av en mindre moränhöjd. Hanåsa låg under senmedeltiden under Vadstena kloster, men drogs sedermera in till kronan av Gustav Vasa.

Manbyggnaden vid Stora Hanåsa är uppförd omkring 1900 i villastil i två våningar med två olikformade torn och snickarglädje. Man- och fägårderna är åtskilda och bland ekonomibyggnaderna finns ett ålderdomligt sädesmagasin och en större ladugård, uppförd i sten, från 1860-talet.

Lilla Hanåsa ligger i utkanten av samhället, vilket även kommit att prägla gårdsmiljön.

Manbyggnaderna har moderniserats och ladugården, helt uppförd i skiftesverk, är stadd i

visst förfall. Åkermarken ligger koncentrerad till ett låglänt och förhållandevis långsmalt fält mellan de båda gårdarna. Odlingslandskapet är av storskaligare och formfattigare karaktär vid Stora än vid Lilla Hanåsa. Vid betes-

markerna kring Lilla Hanåsa finns agrara lämningar bestående av odlingsrösen och trögärdesgårdar. Omedelbart nordväst om Hanåsa ligger den tidigare marknadsplatsen, som var i bruk från 1767 till 1870. Ett mindre gravfält ligger strax sydväst om Stora Hanåsa. Gravfältet består av tio runda stensättningar och en bit västerut finns ytterligare två stensättningar. En skadad stensättning har undersökts och C14-daterats till 200 e Kr, romersk järnålder. Enstaka spridda gravar förekommer även i skogsmarken.

Inom området har rests en minnessten över byskomakaren Jonas Stolt, vars gamla bostad finns kvar i form av en husgrund. Han levde vid platsen från 1835 till slutet av 1800-talet och är författare till en av den svenska folklivskunskapens klassiker, Jonas Stolts minnen.

Naturförhållanden:

Invid Lilla Hanåsa finns en liten björkhage med en, slån och sly i buskskiktet. Rödvenfriskäng är den vanligaste vegetationstypen, men även rödvenhed, tuvtåteluftäng och stagghed förekommer. Trots en relativt tydlig gödslingspåverkan förekommer ett tiotal hävdindikatorer. En riklig förekomst av brudbröd förhöjer hagens bevarandevärde. Ett antal grova ekar förekommer i området som helhet.

Sammanfattande värdetext:

Stora Hanåsa med välbevarade byggnader och storskaligt odlingslandskap. Småskaligt landskap vid Lilla Hanåsa. Gammal marknadsplats. Levnadsplats för byskomakaren Jonas Stolt. Vid Lilla Hanåsa finns en mindre björkhage med relativt få indikatorarter, dock förekommer brudbröd rikligt.

9. SLÄTHULT

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Släthult har lokaliserats till uppodlade delar av ett i övrigt skogsklätt och småkuperat moränlandskap. Släthults by finns tidigast om-

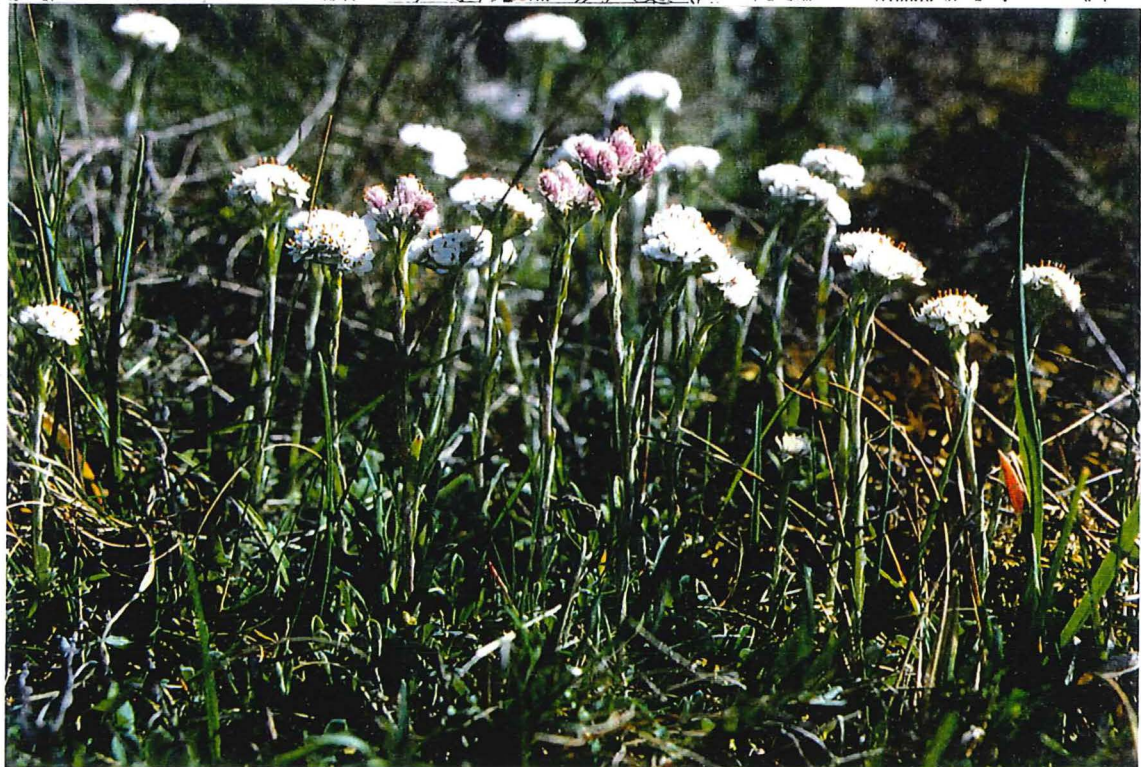
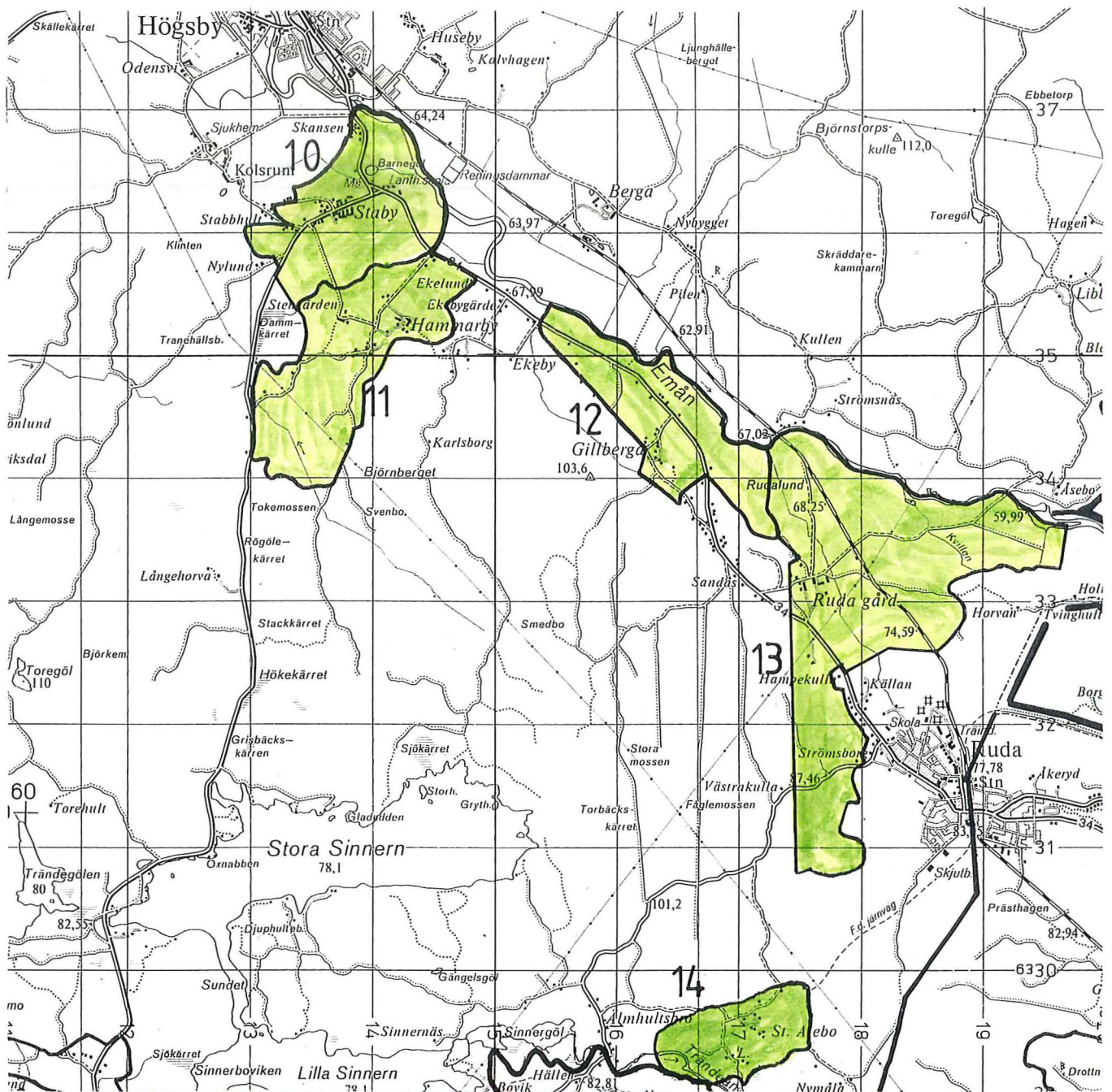
nämnd under 1300-talet i samband med donationer till Vadstena kloster. Manbyggnaderna består huvudsakligen av salsbyggnader, några med ursprungligt utseende, övriga om eller tillbyggda. Välbevarade ekonomibyggnader finns i form av knuttimrade bodar, timrade uthus och ladugårdar uppförda i skiftesverk. Det flacka landskapet kring bebyggelsen är till större delen uppodlat med färre agrara lämningar än i betesmarkerna norrut. Lämningarna utgörs framför allt av stenmurar och odlingsrösen, dessutom finns här jordfasta block och hållmark. Fornlämningar finns i området i form av ett mindre gravfält bestående av tio stensättningar och dessutom ytterligare några spridda stensättningar. Gravarna torde vara anlagda under äldre järnålder. Därefter avfolkades troligtvis bygden och koloniserades inte igen förrän på medeltiden. Objektet genomskärs även av den numera nedlagda järnvägen mellan Oskarshamn och Ruda.

Naturförhållanden:

Vid Släthult finns en blandlövhage med björk som vanligaste trädslaget, men även ek, tall, oxel och rönn förekommer. Buskskiktet utgörs av en och hassel. Fältskiktet består av torra marker med tunt jordlager. Ungefär halva arealen har spår av tidigare uppodling, vilket gör vegetationstyperna artfattiga. Torrängar av färsvingel och hållmarksvariant dominerar, men de är ofta ganska triviala. Området är mycket variationsrikt trots den lilla arealen. Hävdgynnade växter i området är knägräs, gökärt, stagg, ängsvädd, liten blåklocka, blåsuga, vårbrodd, darrgräs, rödklint, solvända, prästkrage, bockrot, gullviva, ängsskallra och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

Delvis välbevarad bostadsbebyggelse med mycket välbevarade ekonomibyggnader. Norr om byn finns stenmurar och odlingsrösen. Gravfält med rötter i äldre järnålder. Blandlövhage som är variationsrik med dominans av torrängar.



Kattfot. Foto: Rolf Gustafson

10. STABY

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Staby är beläget strax söder om den plats där Emån genomskär Högsbyåsen. Läget har haft stor kommunikationsstrategisk betydelse eftersom de tidigaste vatten- (Emån) och landfärdvägarna (Högsbyåsen) möts.

Den reveterade huvudbyggnaden vid Staby gård, av herrgårdstyp, uppfördes omkring 1830. En av dess flygelbyggnader, den tidigare manbyggnaden är något äldre. Till huvudgården hör även en allé, arbetarbostäder och större ekonomibyggnader, i allmänhet välvårdade. Byns övriga bebyggelse är av mer blandad karaktär, både vad beträffar ålder och utseende.

Det omgivande odlingslandskapet kännetecknas framför allt av den barriär Högsbyåsen utgör mellan den flacka lerslätten vid Emån och det mer kuperade åkerlandskapet vid byn. Båda områdena är präglade av ett jordbruk med stordrift och få agrara lämningar. I första hand består odlingshindren av berg i dagen, ofta med pålagd odlingssten.

Byns strategiska läge avspeglas även genom dess händelserika historia. Att man redan under stenåldern fann platsen attraktiv antyds av att man vid Tingeby påträffat ett tjugotal tunnackiga flintyxor på 1890-talet, när Emån reglerades.

På åsen finns ett gravfält, bestående av fyra högar och sjustensättningar. Flera gravar har tidigare borttagits. En skadad grav har undersökts och daterats till tidig vikingatid. Vid gravfältet har troligtvis även stått en runsten, som flyttades på 1600-talet och murades in i Högsby kyrka. Även norr om Emån skall tidigare ha funnits ett mycket stort gravfält. I en skildring från 1700-talet nämns att över 200 gravar fanns på ömse sidor vägen (nuv. Storgatan).

Omkring år 1300 omnämns byn första gången som Stafby. Staby ägdes på 1400-talet av Vadstena kloster, efter klostergårdarnas indragning till kronan på 1500-talet blev Staby gästgivarehemman med gästgiveri och skjuthåll. Platsen Tingeby vid den nuvarande sten-

valvsbron över Emån har som namnet indikerar tidigare nyttjats som tingsplats, en funktion som under 1600-talet överflyttas till gästgivaregården. Det sista tingshuset utdömdes 1833 och huset användes sedan som spannmålsmagasin på Staby herrgård.

I gästgivaregården öppnades 1845 kommunens första postkontor, men det flyttades redan 1861 till Högsby. Från mitten av 1600-talet fram till 1782 var Stabys ägor upplåtna som mönstrings- och exercisplats åt Kalmar regemente och samlingsplats för Smålands kavalleriregemente. Den trossbod som Kalmar regemente uppförde åt sitt lifkompani 1772, och byggdes om 1864, finns ännu kvar.

Söder om byn finns två minnesstenar resta över regementsplatserna och militär anknytning finns även i form av en skansanläggning från Kalmarkrigen 1612.

Naturförhållanden:

Staby är ett område med hög uppodlingsgrad där de öppna betesmarkerna är tydligt gödslingspåverkade. Det har därigenom förlorat den till det gamla odlingslandskapet knutna floran. Spår av denna flora, som exempelvis knägräs, liten blåklocka och tjärblomster, lever dock kvar. En grov vildapel finns i området.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarade huvudgårdar med arbetarbostäder och allé. Fynd från stenålder, vikingatida gravfält. Gästgivarhemman, tingsplats, mönstrings- och excersisplats åt Kalmar regemente med bevarad trossbod. Staby är idag ett område dominerat av uppodlad mark. Hagmarkerna är tydligt gödslingspåverkade med ett fåtal hävdberoende arter.

11. HAMMARBY

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Bebyggelsen vid Hammarby har lokaliserats till småkuperad moränmark strax sydväst om Högsbyåsen och Emån. Hammarby omnämns första gången 1378 i samband med en donation till Vadstena kloster.

Bland gårdarna, förlagda till åkrarnas utkant, finns enskilda byggnader av högt kulturhistoriskt värde. Det gamla, herrgårdsliknande komministerbostället med bred frontespis uppfördes omkring 1860. Byggnaden är, liksom flertalet av byns boningshus, reveterad. Vid Stengården finns en lada uppförd i sten från början av 1800-talet.

Centralt i objektet finns malmbebyggelse med flera välbevarade parstugor. Högsbyåsen utgör en barriär mellan den flacka lerslätten intill Emån och det mer kuperade åkerlandskapet närmare byn, men båda områdena är präglade av ett rationellt drivet jordbruk med få agrara lämningar. Inom objektet finns några vällagda stenmurar samt åkerholmar.

Trots frånvaron av förhistoriska gravar inom objektet antyder -byändelsen i bynamnet och den omgivande miljön att Hammarby har sitt ursprung i förhistorisk tid.

Naturförhållanden:

Vid Hammarby finns två större hagmarker av något olika karaktär. Friska ängs- och hedmarker dominerar blandlövhagen i väster. Björkhagen har en hedartad markflora, främst bevuxen med rödvenhedar. Hagarnas helt öppna delar har troligen varit uppodlade tidigare. Blandlövhagen utgörs i trädskiktet av björk och ek. Buskskiktet utgörs av slån, en och nypon. Femton olika hävdgynnade arter hittades i blandlövhagen. Till de vanligaste hör vårbrodd, darrgräs, gökärt, stor blåklocka, solvända, sommarfibbla, prästkrage och skogsklöver. Björkhagen innehåller också ett femtontal hävdgynnade arter. Samma arter som dominerade blandlövhagen är vanliga i björkhagen. Dessutom tillkommer bl a spindelört. Blandlövhagen är i sin helhet svagt hävdad medan björkhagen har ett måttligt betestryck.

Sammanfattande värdetext:

Relativt enhetlig och välbevarad gårdsbebyggelse. Stora arealer betesmarker som till stor del utgörs av friska hedartade gräsmarker. Många hävdgynnade arter trots det måttliga hävdtrycket.

12. GILLBERGA

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Gillberga omtalas första gången i skrift 1357. Gillberga ligger strax väster om Emån och Högsbyåsen, som i detta avsnitt är särskilt väl utvecklad, ger en anslående utsikt över dalgången.

Byn är tämligen välbevarad med flera manbyggnader bestående av parstugor och salsbyggnader av kulturhistoriskt värde. Även ekonomibyggnaderna är i allmänhet välhållna.

Söder om bykärnan ligger flera soldattorp. Odlingslandskapet ger genom de starka kontrasterna mellan den flacka lerslätten vid Emån, hagmarkerna på själva åsryggen, och de svagt böljande åkrarna närmast byn, ett mycket varierat intryck.

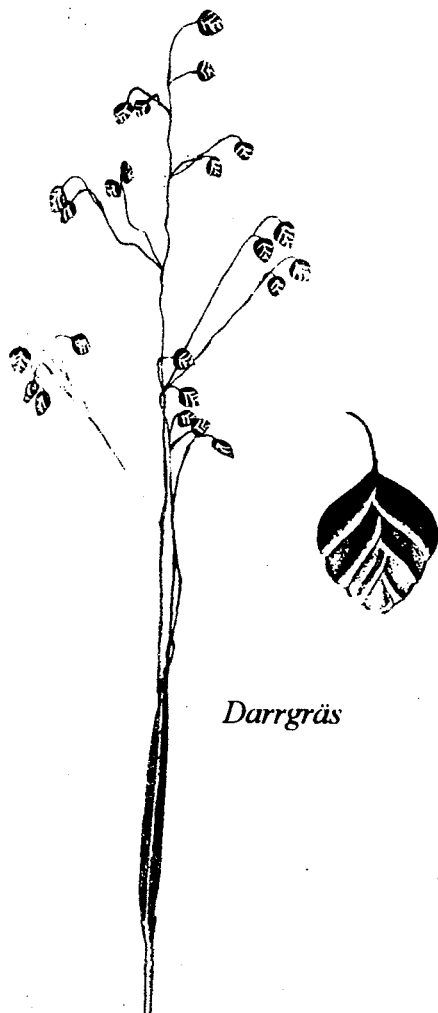
De uppodlade delarna är präglade av ett rationellt drivet jordbruk med få agrara landskapselement. Dessa består av enstaka odlingsrösen, fragmentariska trögärdesgårdar och solitärträd. Ett gravfält med femton gravar i form av högar och stensättningar, är beläget på åsen i områdets norra del. Ett par gravar har tidigare undersökts och påträffade fynd har daterats till vikingatid. Gravfältet har sannolikt varit mer omfattande tidigare, men har skadats genom den grustäkt som vidtar i söder. I anslutning till gravarna finns även fossila odlingsspåår och en hålväg. Inom objektet återfinns även en av kommunens få kända stenåldersboplatser och ytterligare ett par stensättningar.

Naturförhållanden:

Vid Gillberga finns flera hagmarker bl a en vacker björkhage. Trädskiktet utgörs i övrigt av tall och ek. I buskskiktet finns en och hasel. Rödenhedar är den vanligaste vegetationstypen, men även fårsvingeltorräng finns representerad. Hagen är till större delen måttligt hävdad men har ett artrikt fältskikt med arter som till exempel darrgräs, stor blåklocka, gullviva, knägräs, backnejlika, brudbröd, solvända, sommarfibbla och prästkrage.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad radby med lång kontinuitet i markanvändningen. Vacker björkhage vid Gillberga med torrhedartade växtsamhällen som är mycket artrika om än i låg individfrekvens.



13. RUDA GÅRD

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Ruda gård, en herrgårdsmiljö av stort kulturhistoriskt värde, är belägen vid nedre delen av Högsbyåsens östslutning. Ruda omnämns första gången 1441 och en halvkilometer nordöst om det nuvarande gårdsläget ligger den gamla, delvis överodlade, bytomten.

Gårdens huvudbyggnad uppfördes 1820, i nyklassicistisk stil av sten under häradshövding Gustaf af Harmens overseende. De båda

flygelbyggnaderna har brutna och valmade tak. Till den vita stenbebyggelsen ansluter även rödmålade och timrade arbetarbostäder och ekonomibyggnader uppförda i skiftesverk.

Till gården hör omfattande åkerarealer mellan Högsbyåsen och Emån. Närmast gården är odlingslandskapet närmast av fullåkerskaraktär med endast ett fåtal impediment. Närmare Emån blir landskapsbilden mer omväxlande med blockrika hagmarker och agrara lämningar bestående av odlingsrösen och stenmurar.

Mellan Ruda gård och samhället ligger ett mindre gravfält bestående av ett röse, fyra stensättningar och en rest sten, sannolikt från äldre järnålder. Närmare samhället finns ytterligare några enstaka spridda rösen och stensättningar. Objektet genomskärs av järnvägssträckan Ruda-Högsby och inom området finns även Rudalund, en festplats.

Naturförhållanden:

Vid Ruda gård finns stora arealer betesmark bl a en ädellövhaage samt ett par blandlövhaage. Vid Rudalund finns en ädellövhaage och en blandlövhaage med mycket olika karaktär. Ädellövhagen domineras av gamla ekar och hålls öppen genom tidig slåtter. Blandlövhagen är nyligen genomgallrad. Ädellövhagen har förutom ek även lind, björk och lönn i trädskiktet samt hassel i buskskiktet. Blandlövhagen har dominans mestadels björk i trädskiktet med inslag av ek och lind. Buskskiktet utgörs av hassel och nypon. Rödvenfriskängar är den vanligaste vegetationstypen i de bägge hagarna men även färsvingeltorräng och tuvtätelfuktäng förekommer. Hävdgynnad flora i ädellövhagen är bland annat vårbrodd, sommarfibbla, backnejlika, brudbröd, solvända, backsippa samt ängsskallra. I blandlövhagen finns: vårbrodd, gökärt, slåttergubbe, stor blåkllocka, brudbröd samt ängsvädd.

Utmed Emån vid Ruda finns en stor blandlövhaage som tyvärr är gödslingspåverkad i stora delar. Det är främst i höjdparter den opåverkade artrika florans återfinns. Trädskiktet i hagen utgörs av björk, ek, ask och al. Buskskiktet av nypon, hassel och en. Hagen var vid inventeringstillfället svagt hävdad men hyste ändå arter som vårbrodd, darrgräs, solvända, gökärt, böckrot, kattfot, liten blåkllocka, har-

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

starr, backnejlika, gullviva, backklöver och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad herrgårdsmiljö med ett bygravfält i markerna. Stora arealer trädbevuxna hagmarker samt en slåtteräng. Hagarna utgörs till stor del av rödvenfriskängar som i stora stycken är triviala p g a viss gödslingspåverkan. Den artrikaste floran finner man i opåverkade höjdparter.

14. ALEBO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Alebo är beläget vid kuperad moränmark ovanför Trändeån. Det är först under 1600-talet som Alebo framträder som självständig gård, tidigare låg den under Gillberga. Med tiden blev Lilla och Stora Alebo två skilda bebyggelsekomplex. Vid både Lilla och Stora Alebo finns såväl ladugårdar uppförda i skiftesverk som ett par knuttimrade bodar. Bohningshusen är dock bättre bevarade i Lilla Alebo och består bl a av en timrad parstuga.

Odlingslandskapet är mycket formrikt, framför allt genom de talrika och tätt liggande odlingsrösen vilka även förekommer i skogsmarken. Inom området finns en fångstgrop och objektet genomskärs dessutom av en äldre järnvägsbank. Järnvägssträckan Ruda - Älghult färdigställdes 1923 och en hållplats fanns vid Alebo. Redan i början på 1930-talet blev lönsamheten dålig p g a lågkonjunkturen och den minskade efterfrågan på skogsprodukter. Järnvägen nedlades slutligen 1963.

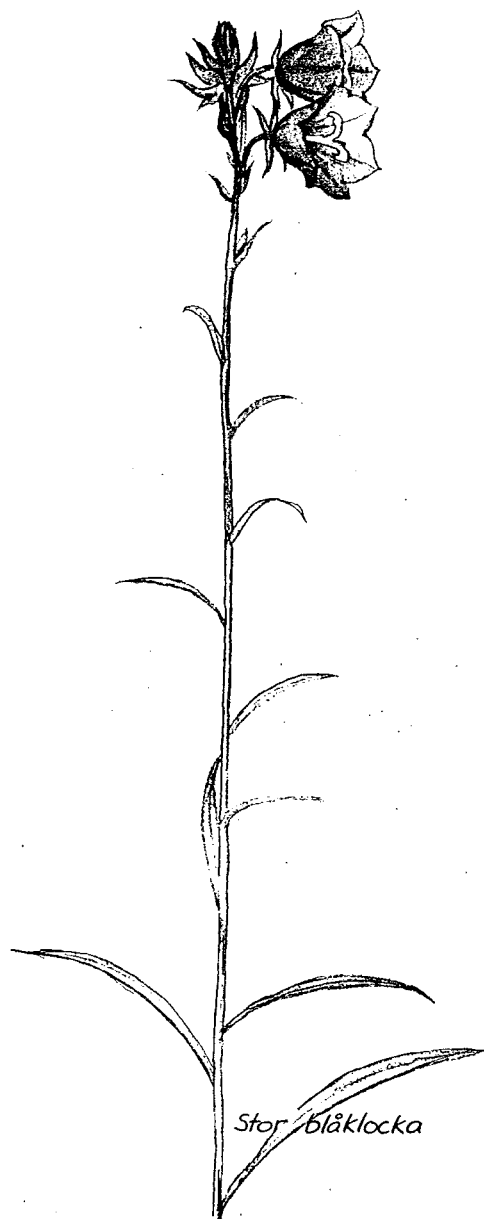
Naturförhållanden:

Vid Alebo finns ett relativt öppet odlingslandskap som till största delen består av tydligt gödslingspåverkad före detta åker. Träd- och buskskiktet, med ek, björk, tall, alm, hassel, slån och en är framförallt samlat i dungar eller kring odlingsrösen. Fältskiktet är triviale men små spår av den flora som hör till naturliga fodermarker finns kvar, framförallt längs den gamla järnvägsvallen. Exempel på förekommande arter är backsmultron, stor blåklomma

och tjärblomster. Inom området finns också enstaka grov ek och alm.

Sammanfattande värdetext:

Delvis välbevarad bebyggelse med rikligt med odlingsrösen. Vid Alebo är de naturvärden som hör till det gamla odlingslandskapets typiska fältskiktssammansättning till största delen försvunna.



Stor blåklomma

15A. VIRSTAD

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Virstad ligger vid sluttningen ned mot Emåns dalgång och omtalas som sätesgård 1401. Den herrgårdsliknande huvudbyggnaden vid Virstad gård uppfördes 1895. Till komplexet hör även den tidigare manbyggnaden, med brutet tak, som byggdes 1749 och ett ålderdomligt sädesmagasin. Vägen till gården kantas av en bok- och lönnallé. Bebyggelsemiljön störs emellertid något av en nyligen byggd plåthall. Övrig bebyggelse inom byn består bl a av salsbyggnader, parstugetorp och någon ladugård delvis uppförd i skiftesverk. De blockrika betesmarkerna ovanför slättmarken är mycket formrika och inrymmer såväl vällagda stenmurar som ett stort antal odlingsrösen.

Slättmarksområdet utgörs av tidigare översilningsängar, numera uppodlade. Inom området finns en fångstgrop och vid Virstad gård står en milsten, dock inte i ursprungligt läge.

Naturförhållanden:

Vid Virstad finns en liten björkhage på åsslutningen. Högst belägna delen har varit uppodlad och är relativt artfattig. Slutningarna däremot är opåverkade och utgörs till stor del av rödvenhedar. Träskiktet består förutom av björk även av tall, gran och al. I buskskiktet växer en . Området är måttligt hävdad med betesgynnade växter som vårbrodd, slåttergubbe, darrgräs, liten blåklocka, knägräs, prästkrage, stagg, bockrot och gullviva.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad bebyggelsemiljö, med alléer och ett formrikt odlingslandskap med stenmurar och odlingsrösen. På åsslutningen i norra delen av Virstad vid ensamgården Källtorp finns en liten björkhage som, i de opåverkade partierna till, stor del utgörs av tämligen artrika rödvenhedar.

15B. VIRSTAD (Hagenäs)

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Hagenäs utgör ett torp, numera under Virstad men tidigare under Torp, beläget i karakteristiskt utmarksläge ovanför Hagenässjön. Manbyggnaden består av en rödmålad enkelstuga under sadeltak. Till torpet hör även relativt ålderdomliga och välbevarade sido- och ekonomibyggnader. Det småskaliga kulturlandskapet, med en mycket stenbunden sluttning ned mot Hagenässjön, inrymmer förutom de talrika blocken även ett stort antal odlingsrösen, ställvis tätt liggande.

Naturförhållanden:

Vid Hagenäs finns en björkhage på ett stenigt höjddparti. Förutom björk består trädsiktet även av ek, gran, al och fågelbär. I den södra delen finns rikligt med äldre ek. Artfattig rödvenäng är den dominerande vegetationstypen. Färre än tio indikatorarter, som exempelvis backnejlika, knägräs och sommarfibbla, förekommer med låg frekvens i hagen. Vid inventeringstillfället var hagen välhävdad, samtidigt som en tydlig gödslingspåverkan var synlig i halva arealen.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad torpbebyggelse med ekonomibyggnader i ett småskaligt landskap med många odlingsrösen. Vid Hagenäs finns en björkhage med artfattiga rödvenängar som, vid inventeringstillfället, var välhävdade.

16. VIRSTAD (VEKEBO)

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Vekebo är ett torp under Virstad, beläget i karakteristiskt utmarksläge och omgivet av barrskogsklädd moränmark. I handlingar för Virstads by från 1749 och flera gånger in på 1770-talet rannsakas efter ett ödehemman Vikebo, beläget i byns utmark på östra stranden av Kålsjön. Enligt en bebyggelsehistorisk analys av Virstad förmodades att gården Vikebo var öde redan före år 1622, varefter den

åter etableras i sen tid. Vekebo är naturskönt beläget strax ovanför Kolsjön.

Bebyggelsen utgörs bl a av parstugor i ett plan och en ladugård delvis uppförd i skiftesverk. Trakten är mycket stenbunden och inrymmer ett relativt stort antal agrara lämningar. Det är formrikt på Vekebo, där det finns talrika odlingsrösen nedför sluttningen mot Kolsjön och dessutom delvis förfallande trädgårdsgårdar samt stenmurar.

I de omgivande skogsmarkerna finns lämningar efter ett flertal övergivna torp och ytterligare områden med odlingsrösen. Dessutom finns den sk Höka sten, ett större flyttblock som enligt traditionen är ett missriktat jättekast mot Högsby kyrka. Objektet illustrerar väl torparnas mödosamma tillvaro i de karga marginalområdena där åkrarna bestod av mossodlingar och små lyckor upptagna i den blockrika moränen.

Naturförhållanden:

Vekebo är ett mindre kulturlandskap invid Kolsjön som är omgivet av barrskog. Området i stort karakteriseras av små äldre åkrar och av till största delen igenväxta hagmarker. Rester av den till de naturliga fodermarkerna hörande floran, som exempelvis gråfibbla, gullviva, knölsmörblomma och liten blåklocka, finns kvar.

Sammanfattande värdetext:

Typisk torpbebyggelse med kanske medeltida ursprung. Variationsrikt landskap med odlingsrösen, stenmurar och en del trädgårdsgårdar. Vid Vekebo har de biologiska värden som är knutna till den för de naturliga fodermarkerna typiska floran till största delen gått förlorade.

17. MJÖSEBO

Klass 2

Kulturrehistoriska förhållanden:

Mjösebo, omnämnt första gången 1533 som Mösseboda, är en förhållandevis stor by belägen i ett småkuperat moränlandskap vilket omges av smärre fuktmarksområden. Mangårdsbyggnaderna utgörs vanligtvis av sals-

byggnader, mer perifert ligger flera parstugor. En större tvåvåningsbyggnad, belägen i objektets västra del, uppfördes omkring 1860. Enstaka ekonomibyggnader är uppförda i skiftesverk, någon enstaka stadd i förfall, och inom byn finns även en knuttimrad förrådsbyggnad. Den blockrika terrängen inrymmer ett flertal agrara lämningar, bl a i form av många odlingsrösen och vällagda stenmurar. Fina trädgårdsgårdar återfinns främst i områdets södra del.

Naturförhållanden:

Björkhage i södra delen av byn Mjösebo. Förutom björk finns även ek, tall och gran i trädskiktet samt hassel och ek i buskskiktet. Torra ängs- och hedmarker dominerar hagmarken. Vanligast är rödvenhed, men även färsvingeltorräng, blåbärs- lingonhed, stagg- hed och hållmarkstorräng förekommer. Hävdgynnad flora i hagen utgörs av bland annat stagg, gullviva, stor blåklocka, solvända, prästkrage, flentimotej, jungfrulin, ängsskallra, svinrot och backklöver. Området är i sin helhet svagt betat.

I norra delen av byn är de biologiska värden som är knutna till ett ljusöppet och ogödslat fältskikt till största delen förlorade. Spår av den hävdgynnade floran, som exempelvis femfingerört, gökärt, knägräs, stagg och vårbrodd, finns dock kvar på sina ställen.

Sammanfattande värdetext:

Stor by med enstaka välbevarade byggnader i ett småkuperat landskap med stenmurar och trädgårdsgårdar. Vid Mjösebo finns en björkhage med dominans av torra hedartade vegetationstyper och en artrik flora.

18. TRÄNDENÄS

Klass 2

Kulturrehistoriska förhållanden:

Trändenäs är en ensamgård, som omges av barrskogsklädd moränmark. Trändenäs omnämns först under 1600-talet och då som ett torp.

Den nuvarande manbyggnaden består av en salsbyggnad med frontespis från sekelskiftet,

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

dock med nyare fönster. Man- och fädelen avskiljs genom ett rödmålat staket och ladugårdarna är delvis uppförda i skiftesverk. Samtliga byggnader är enhetligt färgsatta.

På andra sidan vägen finns ett torp i form av en parstuga i ett plan under sadeltak. Odlingslandskapet är, i förhållande till små arealerna, synnerligen formrikt. Särskilt vällagda stenmurar finns bl a runt en mindre åkeryta i objektets södra del. I östra delen finns ett flertal stora och kallmurade odlingsrösen. I övrigt finns trögärdesgårdar och ett stort antal markfasta block.

Naturförhållanden:

Torra hagmarker och strandängar utmed Trädebäcken vid Trändenäs. Sammanlagt finns i området nio olika vegetationstyper. Blandlövshagen domineras främst av fårsvingel-torrängar.

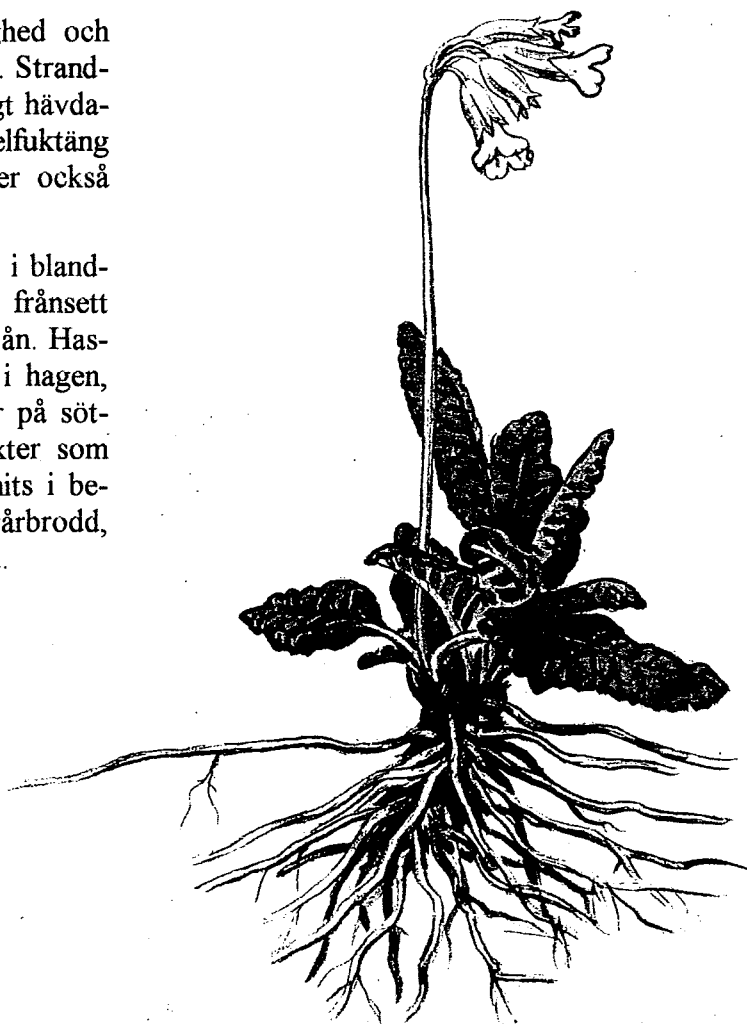
Mindre arealer av rödvenhed, stagghed och örtrik friskäng finns också i denna del. Strandängen karakteriseras främst av måttligt hävda gräs- lågstarrfuktängar. Tuvtåtel-fuktäng och pors- blåtåtel-fukthet förekommer också utmed dessa översvåmningsmarker.

Björk och ek är vanligaste trädslagen i blandlövshagen. Strandängen är helt öppen, fränsett några enstaka alar och björkar utmed ån. Hasel, en och nypon är vanliga buskar i hagen, medan pors förekommer här och var på sötvattenstrandängarna. Ett tjugotal växter som indikerar långvarig hävd har återfunnits i betesmarkerna. Till de vanligare hör vårbrodd, gullviva, stagg, darrgräs och ängsvädd.

Området innehåller många spår av äldre odling. Speciellt rikligt är förekomsten av odlingsrösen. Gamla stengärdesgårdar, ängslada, hamlade träd och äldre åkrar är andra exempel på kulturhistoriska spår. Blandlövshagen är i sin helhet välhävdad. Sötvattenstrandängen är till större delen måttligt betad.

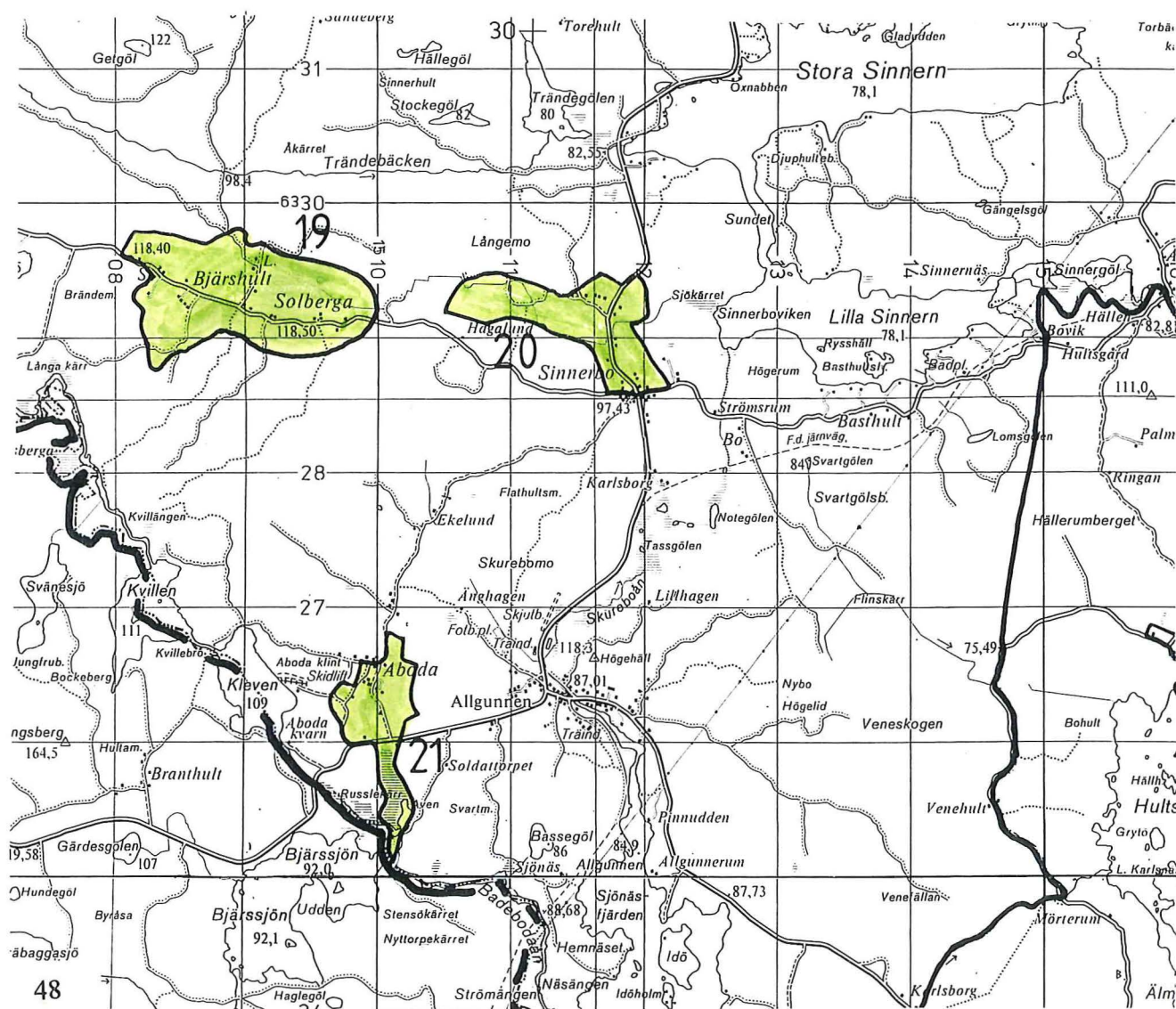
Sammanfattande värdetext:

Ensamgård med enhetliga byggnader i ett odlingslandskap med rikligt med odlingsrösen, trögärdesgårdar och stenmurar. Variationsrika betesmarker med många olika vegetationstyper och hävdgynnade växter.





Hage vid Hagenäs, Virstad (område 15B). Foto: Patrick Isendahl



19. BJÄRSHULT/ SOLBERGA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Såväl Bjärshult som Solberga har förlagts till höjdrön ovanför förhållandevis kraftigt slutande moränmark. Båda byarna är belagda under medeltid och förmodligen var Bjärshult delat i Stora resp. Lilla Bjärshult redan då.

Manbyggnaderna består till övervägande delen av salsbyggnader och parstugor, något bättre bevarade vid Solberga by. Vid Bjärshult har en stor del av manbyggnaderna belagts med plåttak. I allmänhet är ekonomibyggnaderna välhållna, enstaka delvis uppförda i skiftesverk.

Det omgivande odlingslandskapet är formrikt med ett förhållandevis stort antal agrara lämningar nedför de blockrika sluttningarna. Lämningarna ut görs i första hand av ett flertal odlingsrösen, men även sten- och trögärdesgårdar förekommer. Inom objektet finns också hamlade träd. I skogsmarkerna strax utanför inägorna ligger sex slagghvarp fördelade på tre sannolikt medeltida järnframställningsplatser. Dessutom finns sentida bebyggelselämningar efter torpställen och en tjärdal.

Naturförhållanden:

Vid Bjärshult finns en öppen hagmark med ask i trädskiktet och sälj i buskskiktet. Tuvtåtel-fuktängar är vanligast i fältskiktet men även högortfuktäng och högstarrfuktäng förekommer. Hävd saknades vid inventeringstillfället förutom en liten bit bakom en ladugård som slogs med lie. Hävdgynnade arter är smörbollar, höskallra, prästkraige, sommarfibbla och harstarr.

Vid Bjärshult finns dessutom en blandlövhage med ek, gran, björk och al i trädskiktet och hassel i buskskiktet. Även här saknas hävd, enligt muntliga uppgifter har här tidigare varit äng, vilket verkar troligt då det står en gammal ängslada i området. Hävdgynnade arter är bland annat stor blåklocka, solvända, slätterfibbla, prästkraige, korskovall, gullviva och smörbollar.

Sammanfattande värdetext:

Möjlighet att inom ett begränsat område studera ett kulturlandskap med drag från medeltid och framåt. Byar med medeltida ursprung i ett formrikt odlingslandskap med odlingsrösen, stenmurar och trögärdesgårdar. Betes och ängsmarker som i stort saknar hävd men som fortfarande hyser ganska många hävdgynnade växter.

20. SINNERBO

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Den uppodlade marken vid Sinnerbo by omges av småkuperad skogsklädd moränmark och flera mindre fuktmarksområden. Byn, omnämnd första gången 1533, är väl sammanhållen, närmast av radbykaraktär. Bebyggelsestrukturen skall vara ett resultat av upprepade hemmansklyvningar.

Manbyggnaderna består vanligen av parstugor och salsbyggnader. Öster om vägen mot Högsby ligger en mycket ålderdomlig och välbevarad gårdsmiljö, bestående av två påbyggda parstugor, varav en timrad samt en knuttimrad förrådsbod.

På andra sidan vägen ligger gårdens ladugårdar varav en delvis har uppförts i skiftesverk. Även flera av byns övriga ekonomibyggnader är uppförda i skiftesverk. Bland byns övriga byggnader finns en hembygdsgård, dock utan äldre bebyggelse. Den mer perifert belägna bebyggelsen är av senare datum än den vid bykärnan.

Det omgivande odlingslandskapet är förutom de intensivt odlade delarna förhållandevis formrikt. De agrara lämningarna utgörs av sten- och trögärdesgårdar, ett flertal odlingsrösen, i mer nyligen odlade ytor, dock mer av stentippskaraktär.

Förleden Sinner- i bynamnet brukar vara en indikation på att lågteknisk järnframställning bedrivits i trakten. Inga sådana spår finns emellertid ännu registrerade vid byn, möjligen syftar namnet istället på närheten till de båda Sinnersjöarna. En ässja, d v s en öppen smi-

deshärd, har dock påträffats strax norr om byn. Tidigare har också funnits en bobinfabrik.

Naturförhållanden:

Vid Sinnerbo finns bl a en fin ljusöppen hagmark med väl- utvecklad markflora. Trädskiktet utgörs av björk, tall, ek och gran samt en och nypon i buskskiktet. Rödvenhed är den vanligaste vegetationstypen men även stagghed, fårsvingeltorräng och gräslågstartfuktäng förekommer.

Hävdgynnade växter i hagen är bland annat vårbrodd, stagg, jungfrulin, kattfot, darrgräs, knägräs, solvända, prästkrage, gullviva, blåsuga och backnejlika. Strax österut finns ytterligare ett par hagmarker varav en är öppen hagmark med stagghed, rödvenfriskäng, tuvtåtel-fuktäng, fårsvingeltorräng samt blåtåtel-fuktäng i fältskiktet. Träd och buskskiktet utgörs av björk, ek, hassel, nypon och ek. En blandlövhage ligger strax söder om med rödvenfriskängar, tuvtåtel-fuktängar, stagghed och blåtåtel-fuktängar.

Träd och buskskikt utgörs av björk, ek, en, hassel och nypon. Hävdgynnad flora som upptäckts vid de tre hagarna är vårbrodd, gökärt, stagg, jungfrulin, darrgräs, knägräs, solvända, gullviva, blåsuga, harstarr, sommarfibbla, prästkrage, kattfot, rödklint, backnejlika och bockrot.

Sammanfattande värdetext:

By på radbyliknande tomt med enstaka mycket välbevarade byggnader. Odlingslandskap med en del formelement som odlingsrösen, sten- och trädgårdsgårdar. Artrika och öppna hagmarker som till större delen är torra och hedartade. Många betesgynnade växter trots att häyden överlag är måttlig.

21. ABODA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Aboda by är högt belägen på den relativt branta östslutningen nedför Aboda klint. Bebyggelsen är förhållandevis väl samlad, men av något blandad karaktär. Enstaka välbevarade manbyggnader finns bl a i områdets nordvästra del i form av en äldre parstuga i två våningar.

Den nyare bebyggelsen inom objektet är förmodligen ett resultat av närheten till fritidskomplexet Aboda klint. Bland ekonomibyggnaderna finns en timrad förrådsbyggnad och enstaka ladugårdar delvis uppförda i skiftesverk.

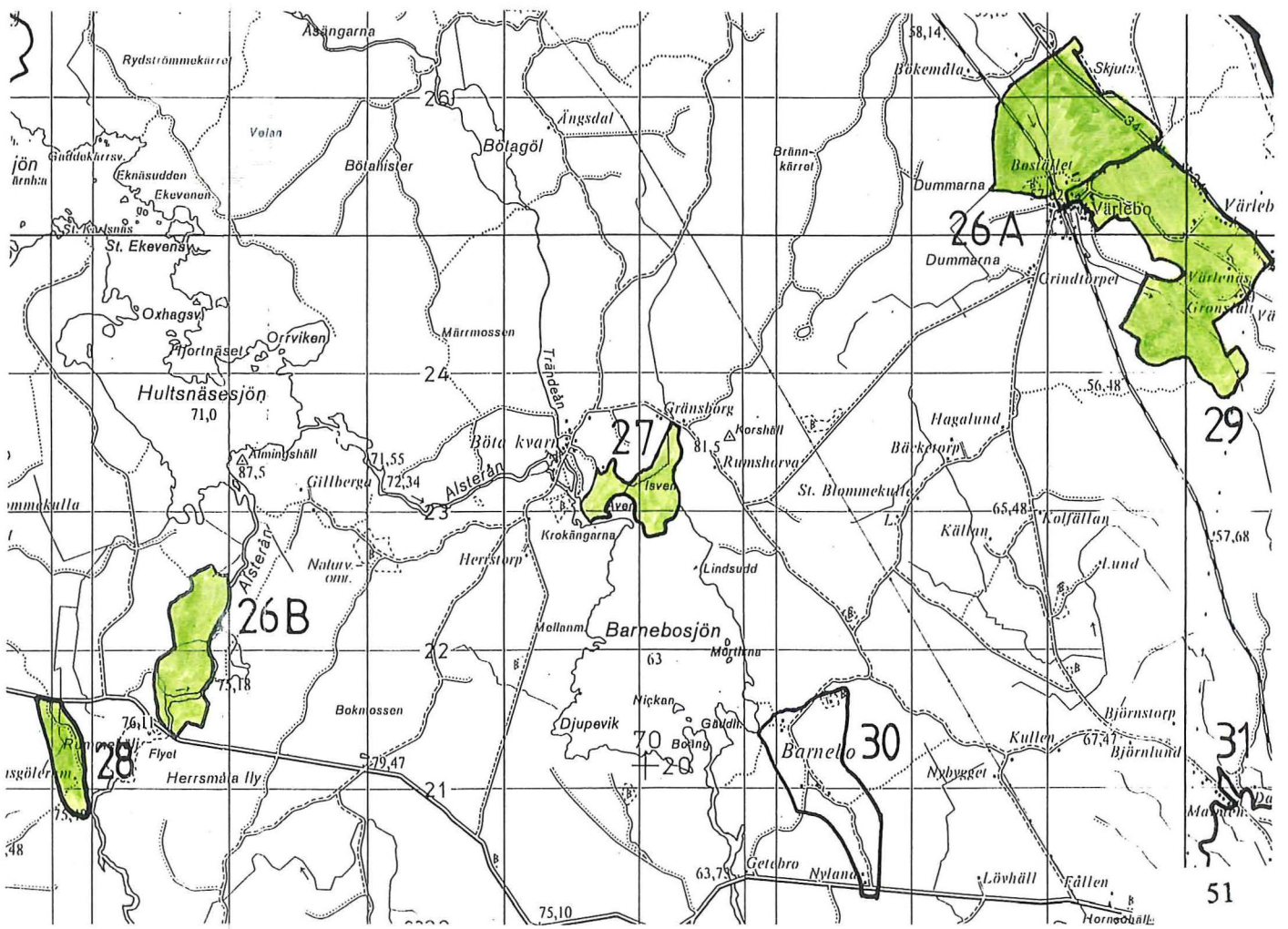
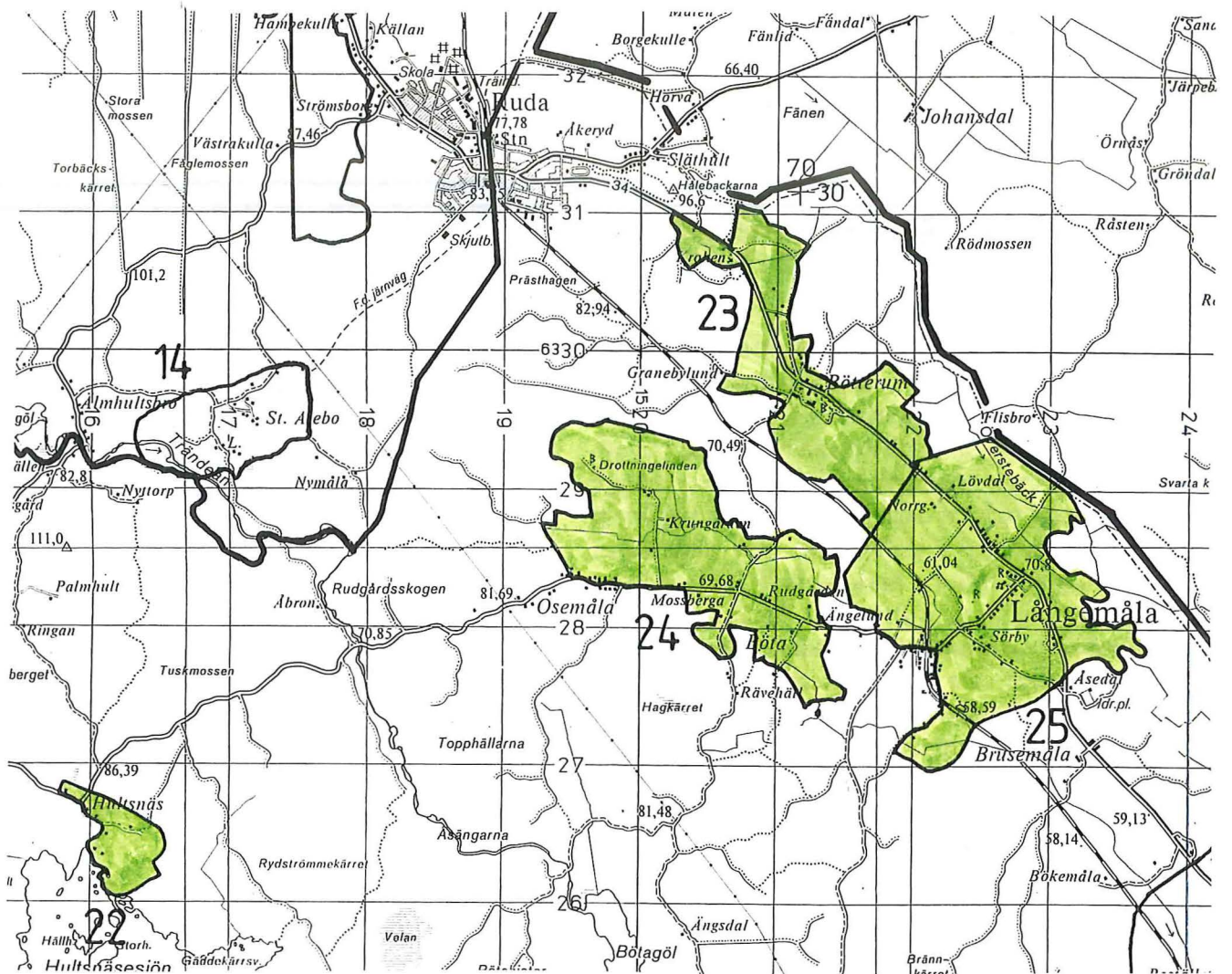
Vackra gårdsgårdar följer landsvägen söder om byn. Den uppodlade slutningen är förhållandevis formrik, där de agrara lämningarna består av ett flertal odlingsrösen, stenmurar, terrasserings och enstaka trädgårdsgårdar. En äldre vägbank finns i objektets södra del.

Naturförhållanden:

Vid Aboda finns en betad sötvtattenstrandäng. Strandängen domineras av kärrvegetation med bl a högvuxna starrarter. I välbetade delar återfinns stagghed och pors- blåtåtelhed. Få indikatorarter p g a områdets kärrkaraktär. Träd och buskar i området är al, pors och brakved. I nordvästra delen står en ängslada, vilket tyder på att området tidigare använts som slåttermark.

Sammanfattande värdetext:

Relativt samlad bebyggelse med såväl ålderdomliga som nyare inslag i bebyggelsen. Formrikt odlingslandskap med rösen och stenmurar. Sötvtattenstrandäng vid Aboda med dominans av högvuxna starrarter.



Långemåla socken:

22. HULTSNÄS

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Hultsnäs är beläget i utmarksläge med utsikt över den grunda Hultsnäsesjön och omgivet av skogsbeväxt blockrik moränmark. Vid huvudgården finns boningshus i form av en påbyggd parstuga och en salsbyggnad. En ladugård är delvis uppförd i skiftesverk, men underhållet är något eftersatt. Spridda torp bestående av parstugor finns i området. Kulturlandskapet består av mindre, glest liggande åkrar, relativt formfattiga. De agrara lämningar är i första hand koncentrerade till skogsmarken, vilket påvisar att uppodlingen tidigare varit mer omfattande. Lämningarna utgörs av ett flertal odlingsrösen samt enstaka trädgårdsgårdar och stenmurar. Inom området finns ett flertal hamlade lindar och askar.

Naturförhållanden:

Vid Hultsnäs finns en mindre björkhage som även har gran, tall samt al i trädskiktet en, I buskskiktet finns nypon, slån och eksly. Fältskiktet består av rödvenfriskäng, fårsvingeltorräng och stagghed. I hagen hittades vid inventeringen ett femtontal indikatorarter, som exempelvis kattfot, backnejlika, jungfrulin och backklöver. Hagen betas men är under igenväxning.

Sammanfattande värdetext:

Landskap med stenmurar, enstaka trädgårdsgårdar och stenmurar. Vid Hultsnäs finns en mindre björkhage som är stadd i igenväxning. I hagen har ett relativt högt antal indikatorarter hittats.

23. BÖTTERUM

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Bötterum, tidigast omnämnt 1299, är beläget vid ett mäktigt avsnitt av Högsbyåsen ovanför

Långemåladalen. Vid hembygdsgården finns den gamla gästgivaregården och tingshuset. Gästgivaregården låg i den tidigare bytomtens östra ände. Då var Bötterum en enkel radby med boningshusen närmast vägen.

Bötterums gästgivaregård är sannolikt uppförd i två etapper, byggd på 1750-talet och tillbyggd 1793, och består av ett långt timrat envåningshus under brutet tak och hög vindsvåning. Byggnaden är helt bevarad, såväl exteriört som interiört, och byggnadsminnesförklarad. Enligt uppgift fanns gästgivare i Bötterum redan under 1500-talets andra hälft.

Tingshuset, ett timmerhus under brutet tak, om- och tillbyggt 1802, är till exteriören ganska likt gästgivaregården. Exakt när Bötterum kommit i bruk som tingsplats är oklart, men det var omkring 1680 och verksamheten tros ha upphört 1805. Bland områdets övriga byggnader kan nämnas flera timrade uthus och sidobyggnader vid gården norr om hembygdsgården.

Det omgivande kulturlandskapet är kuperat och formrikt, framför allt i betesmarkerna finns ett stort antal odlingsrösen, men åkermarken är till större delen renplockad. Vid hembygdsgården står en runsten som påträffats i en mosse ca. 500 meter söder därom.

Strax norr om hembygdsgården ligger en av landets bäst bevarade varggårdar. Fångstaneläggningen är 160 x 125 meter stor och begränsas bl a av en meterhög jordvall. I varggårdens nordvästra hörn finns en fångstgrop. Inom objektet finns även en av kommunens fåtaliga hållkistor, en gravanläggning från stenålderns slutskede.

Naturförhållanden:

Vid Bötterum finns flera hävdade hagmarker bl a en björkhage och blandlövhage längs med landsvägen. Markfloran i hagarna är artfattig och består helt av rödvenfriskängar. Tidigare uppodling och hög beskuggning bidrar till en något ensidig flora. Hävdgynnade arter är solvända, gullviva, ängsskallra, vårbrodd, darrgräs, jungfru Marie nycklar, brudbröd, sommarfibbla, jungfrulin, liten blåklocka, prästkrage, stagg och böckrot. Björkhagens träd- och buskskiktet utgörs förutom av björk även av

ek, nypon och hassel. I blandlövhagen finns björk, ek, rönn och al samt hassel.

Fortsätter man landsvägen österut finns ännu en blandlövhage, även denna hagen är skuggig och i viss mån gödslingspåverkad men utgörs helt av örtrika torrängar. Trädsiktet består av ek, björk och tall och i busksiktet återfinns slån, hassel, nypon och ek. Indikatorarter i hagen är vårbrodd, flentimotej, backklöver, darrgräs, liten blåklocka, backnejlika, solvända, bockrot, gullviva och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

Gammalt gästgiveri och tingshus med välbevarade exteriörer och interiörer. Odlingsrösen i hagmark. Varggård och förhistorisk grav Hagarna var vid inventeringstillfället något skuggiga och svagt gödslingspåverkade, men hyste ändå många hävdgynnade arter.

24. BÖTA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Böta omnämns förmodligen första gången 1299 som Bøthaas. Det har hävdats att byarna Långemåla och Bötterum är nyodlingar på Bötas mark eftersom åspartiet skulle ha burit det utdöda namnet Bötås.

Bebyggelsen är förhållandevis utspridd, med de enskilda gårdarna belägna på mindre moränhöjder i Långemåladalen. Manbyggnaderna består vanligen av salsbyggnader och parstugor, även några nyare hus förekommer. Bland ekonomibyggnaderna finns några ladugårdar delvis uppförda i skiftesverk och enstaka timrade uthus.

Den kanske bäst bevarade gårdsmiljön finns vid Krungården där boningshuset består av en ålderdomligt tvåvåningsbyggnad, vilken kompletteras av en timrad förrådsbyggnad och ladugård delvis uppförd i skiftesverk.

I objektets västra del finns malmbebyggelse med några välbevarade parstugor, vanligen präglade av snickarglädje. Det omgivande kulturlandskapet är småkuperat och blockrikt. De agrara lämningarna består av flera odlingsrösen samt sten- och trägårdesgårdar. Inom

området finns ett dussintal ensam- eller i smärre grupper liggande rösen och stensättningar, sannolikt från brons- och äldre järnålder.

Till området hör även en fångstgrop och sentida bebyggelselämningar. Nämnas bör även Böta kvarn vilken drevs både som mjöl- och sågkvarn av Bötaborna. Den brann ned 1917 men uppfördes igen 1932 och då anlades även ett elverk som försåg hela Böta by med elström.

Naturförhållanden:

Vid Böta finns flera hävdade hagmarker, bl a öppna hagmarker och blandlövhagar med dominans av rödvenfriskängar samt smärre inslag av tuvtåteluftängar, stagghedar och fårsvingeltorrängar. I den öppna hagmarken består trädsiktet av björk och lind med ett busksikt av nypon, hassel, en och slån.

Blandlövhagen utgörs av björk, ek, gran, tall, bok och lind samt en, hassel, nypon och björk. Hagarna är svagt till måttligt hävdade med följande hävdgynnade arter: darrgräs, gullviva, stor blåklocka, harstarr, solvända, gökärt, bockrot, jungfrulin, knölsmöblomma, vårbrodd, blåsuga, knägräs, backnejlika, prästkrage, stagg och ängsvädd.

Nere vid Barnebosjön finns en betad sötvattenstrandäng som har en kärrartad vegetation med ett ganska svagt hävdtryck. I anslutning till strandängen finns en förfallen ängslada.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse med enstaka välbevarade byggnader. I utkanten av byn finns malmbebyggelse. Småkuperat och blockrikt odlingslandskap med flera odlingsrösen, stenmurar och trägårdesgårdar. Vid Böta finns det stora arealer hagmark som är av skiftande karaktär med ganska många hävdgynnade arter.

25. LÅNGEMÅLA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Långemåla har lokaliserats till Högsbyåsen med en anslående utsikt över Långemåladalen. Under medeltiden omtalades Långemåla som

en av de gårdar som låg under Vadstena kloster. Långemåla blev 1732 annexförsamling till Högsby och 1885 eget pastorat. Troligen fick bygden sitt första kapell av trä vid 1600-talets mitt. Den nuvarande kyrkan invigdes 1832 och är byggd av sten i nyklassicistisk stil. I kyrkbyn finns flera, åtminstone exteriört, välbevarade byggnader. Prästgården från 1932, består av en större gulmålad salsbyggnad med frontespis under sadeltak.

Vid Sörby är manbyggnaden, ett större timrat envåningshus under sadeltak, präglad av stor snickarglädje, enligt uppgift uppfört 1825. Till gården hör även två ekonomibyggnader delvis uppförda i skiftesverk.

Det omgivande odlingslandskapet är främst beläget på ömse sidor om Högsbyåsen, men även på själva åsryggen finns odlingsspår. Den blockrika och småkuperade terrängen inrymmer bl a ett flertal odlingsrösen i området södra del. De mer låglänta delarna av området är formfattigare, men några större flyttblock förekommer.

Strax norr om kyrkan finns ett förhistoriskt gravfält med 70 gravar, bestående av runda och fyrkantiga stensättningar, dessutom skall ett tiotal gravar borttagits. Förmodligen har gravfältet anlagts under äldre järnålder. Inom objektet finns även enstaka spridda rösen och stensättningar, bl a ett av kommunens största bronsåldersrösen och ytterligare ett röse som undersökts, då man i en hållkista innanför röset påträffade tre flintdolkar vilka generellt kan dateras till stenålderns slutskede.



Fornlämningsbeståndet indikerar att den vidsträckta Långemåladalen nyttjats, åtminstone sporadiskt, alltsedan slutet av stenåldern. Sannolikt intensifierades bosättningen under den del av järnåldern när gravfältet anlades.

Naturförhållanden:

Vid Långemåla kyrka finns en öppen hagmark bevuxen med björk, tall och en. Vegetationen utgörs av fårsvingeltorräng, ängshavretorräng och rödvenäng. Drygt femton indikatorarter, som exempelvis brudbröd, flentimotej och timjan, förekommer i hagen. I hagen finns också, enligt uppgift, en värdefull småfjärils- och gräshoppsfauna.

Söder om byn, på ett åsavsnitt, finns en hage som utgörs av annan träd- och buskbärande hagmark. Tall, björk, gran, ek, en och nypon förekommer i träd- och buskskiktet. Fältskiktet utgörs av framförallt rödvenäng, rödvenhed och fårsvingeltorräng, medan även fårsvingelvariant av rödvenhed, stagghed och tuvtåteluftäng förekommer. Tjugo indikatorarter, som exempelvis darrgräs, knägräs, spåstisel och ängsskallra, finns i hagen. Vid inventeringstillfället var hagen svagt hävdad, samtidigt som endast en liten gödslingspåverkan var påvisbar. Kring Långemåla finns också ett antal grova ekar.

Sammanfattande värdetext:

Dalgång som nyttjats sporadiskt sedan stenålder. By med välbevarade byggnader. Småkuperad och blockrik terräng med odlingsrösen. Vid Långemåla finns en öppen hagmark med, trots den vid inventeringstillfället svaga hävden, ett relativt högt antal indikatorarter samt en värdefull insektsfauna. Söder om byn finns ett åsavsnitt med en annan träd- och buskbärande hagmark och ett högt antal indikatorarter.

26A. ÄLMHULT

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Älmhult är beläget på en mindre höjd i Långemåladalen nedanför Högsbyåsen och omnämns första gången 1515 i Sten Stures

jordebok. Manbyggnaden vid Bostället, den enda gård som ingår i objektet, utgörs av en gulmålad parstuga i ett plan under sadeltak. Boningshuset kompletteras av välhållna sido- och ekonomibyggnader.

Det omkringliggande kulturlandskapet utgörs dels av blockbeströdda moränkullar vilka nyttjas som betesmarker, dels av den mer låglänta och utdikade åkermarken. Agrara lämningar finns bl a i hagmarken nordöst om gården i form av flera odlingsrösen, annars är områdets uppodlade delar formfattiga förutom enstaka åkerholmar och block.

Naturförhållanden 26A:

Vid Älmhult finns ett par stora hagmarker bestående av glest trädbevuxen ekhage. Höjd-områdena i hagen har en mycket artrik flora med bl a örtrika friskängar och fårsvingeltorrängar. Lågområdena utgörs till större delen av rödvenfriskängar med viss gödslingspåverkan. Trädsiktet består förutom av ekarna, som i vissa fall är mycket gamla, även av björk, lind, ask, al och bok. Busksiktet innehåller björksly och hassel. Ett tjugotal indikatorarter har hittats i hagen. Till de vanligare hör vårbrodd, darrgräs, backnejlika, brudbröd, solvända, flentimotej, jungfrulin och gullviva. På torrare partier är spindelörten vanlig. Området betades vid inventeringstillfället av ett trettio-tal mjölkkor. Huvuddelen har en måttlig hävd medan en mindre del bedömts som välhävdd.

26B:Älmhult

Klass 3

Sötvattensstrandäng nära Flaggölerum vid Alsterån. Till vissa delar hävdas maden maskinellt. Inga av indikatorarterna för odlingslandskapet förekommer här. Detta beror på att flertalet av dem hör till torra - friska ståndorter. Dock förekommer Ältranunkel inom området.

Sammanfattande värdetext:

26A: Ensamgård på mindre höjd med relativt välbevarade byggnader. Nordöst om gården en del odlingsrösen, i övrigt formfattigt. Stora ekdominerade hagmarker som i de opåverkade

delarna är artrika och utgörs av örtrika friskängar samt fårsvingeltorrängar.

26B: Små slåtterytor i de i övrigt igenväxta maderna. Slåttrade mader är sällsynta i länet.

27. BÖTA/ BARNEBO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

En förfallen ängslada finns i anslutning till strandängen.

Naturförhållanden:

Sötvattensstrandäng norr om Barnebosjön. Ängen ligger på utägomark till Böta och Barnebo. Harstarr är den enda indikatorarten som hittats på ängen. Den låga förekomsten av indikatorarter beror på att flertalet indikatorarter hör till torra -friska ståndorter.

Sammanfattande värdetext:

Betad sötvattensstrandäng längs norra delen av Barnebosjön. Kärrartad vegetation dominerar den svagt betade strandängen. Området är en av få betade sötvattensstrandängarna i Högsby kommun.

28. FLASGÖLERUM

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Flaggölerum utgör en ensamgård belägen i utmarksläge strax väster om Alsterån, omgiven av ett barrskogsbeväxt moränlandskap. Flaggölerum anges 1538 vara ett nyupptaget torp. Manbyggnaden utgörs av en reveterad parstuga under sadeltak med tillbyggd veranda och mindre frontespis. Gården är av götisk typ, ett rödmålad staket avskiljer man- och ekonomibyggnaderna av vilka två är uppförda i skiftesverk. De mindre, terränganpassade åkrarna nyttjas numera som betesmarker men ett stort antal odlingsrösen vittnar om den tidigare uppodlingen. Inom objektet finns även ett flertal trädgårdsgårdar.

Naturförhållanden:

Flaggölerum är en ensamgård där bete sker som skogsbete och på gammal åker. Rester av

den till de naturliga fodermarkerna hörande floran finns kvar längs med åkerrenar och i backkanter. Den omgivande skogen utgörs av gran, tall, ek samt björk och har ofta ett fältskikt av blåbärs- eller lingonristyp. Längs med Alsterån finns stora områden ohävdade mader. Vid Storkittelkvillen i norr finns två mindre slåttade områden med ett fältskikt bestående av sydlig variant av blåtåtel-fuktäng.

Sammanfattande värdetext:

Gård av götisk typ med odlingsrösen och trögärdesgårdar i markerna. Två mindre arealer slåttad mad finns i norra delen av området.

29. VÄRLEBO

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Värlebo, beläget på en smärre moränhöjd i Långemåladalen, omnämns första gången 1382 då det doneras till Vadstena kloster. Värlebo utgjorde tidigare en radby, och trots ändrat planmönster är bebyggelsen fortfarande väl sammanhållen. Fram till järnvägens tillkomst 1897 var Värlebo en typisk landsbygdsby. Stationssamhällets framväxt medförde inga genomgripande förändringar på den äldre byn, utan denna ligger kvar parallellt med den senare bebyggelsen.

Ingen av bondgårdarnas manbyggnader, huvudsakligen salsbyggnader, kan anses vara av exceptionellt högt kulturhistoriskt värde men är i allmänhet välvärdade. Bland ekonomibyggnaderna finns några ladugårdar delvis uppförda i skiftesverk, men även ett par nyare plåthallar. Stationssamhällets bebyggelse är genomgående karakteristisk för tiden från sekelskiftet och några årtionden framåt.

Långemåladalen smalnar i denna del av och kulturlandskapet består till stor del av öppen åkermark och väl hävdade betesmarker. Terrängen är förhållandevis blockrik och inrymmer flera agrara lämningar, främst odlingsrösen och enstaka stenmurar. Inom fastigheten finns fornlämningar i form av två varggropar, en milsten vid vägen samt två slaggarpar och en stensättning i utmarken.

Genom järnvägsstationens etablering uppkom även en rad småindustrier och annan affärsrörelse, bl a har mejeri, sågverk, kvarn, skolor, smedja, verkstad, lådfabrik och lanthandel funnits i byn. När tågtrafiken upphörde minskade även den småindustriella verksamheten.

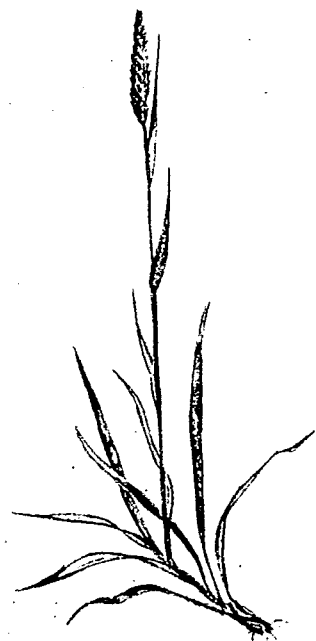
Naturförhållanden:

Vid Värlebo finns två hagmarker med helt olika karaktär. En öppen hagmark som saknar hävd och helt domineras av örtrik torräng. Ekhagen är till större delen gödslingspåverkad, med dominans av triviala rödvenfriskängar, men är välhävdad.

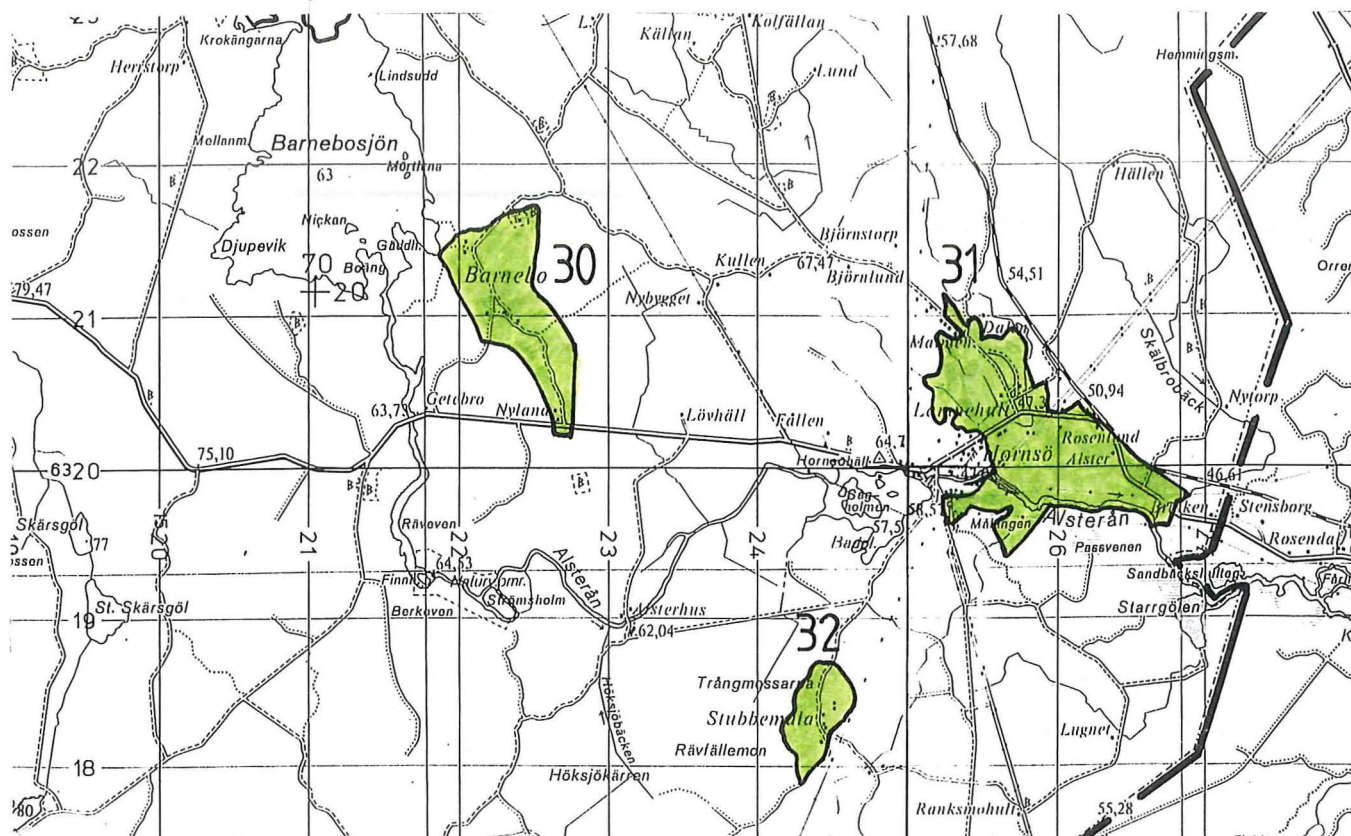
Björk, apel och tall är övriga träd i ekhagen. Hävdgynnade arter är vårbrodd, flentimotej, darrgräs, brudbröd, backsippa, backnejlika, gullviva, backklöver, slåttergubbe och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

Sammanhållen by med prägel av sekelskifte. Blockrik terräng med odlingsrösen och enstaka stenmurar. Hagmarker med olika karaktär. Den ena är öppen med artrik flora men ohävdad, den andra är trädbevuxen med trivial flora men välhävdad.



Flentimotej



Stenmurar vid Barnebo (område 30). Foto: Rolf Gustafson

30. BARNEBO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Större delen av Barnebos tidigare ägor är numera inkorporerade i Älmhult. Bebyggelsen är lokaliserad till mindre moränhöjder öster om Barnebosjön och huvudbyggnaden utgörs av en rödmålad salsbyggnad med frontespis. Dessutom finns perifert belägna torp i form av parstugor och en, åtminstone exteriört, välbevarad skolbyggnad.

Bland ekonomibyggnaderna finns enstaka välhållna ladugårdar, dock inte av anmärkningsvärt hög ålder. Samtliga byggnader är enhetligt färgsatta. Det småkuperade och blockrika kulturlandskapet inrymmer ett flertal agrara lämningar bestående av ett stort antal odlingsrösen, stenmurar och trädgårdsgårdar. Odlingrösen är ställvis tätt liggande och förekommer även i skogsmarken, vilket antyder en tidigare uppodling. Några av stenmurarna är närmast av monumental karaktär, framför allt de som kantar vägarna närmast huvudgården. Enligt uppgift lades stenmurarna till stor del upp under hungeråret 1868 då man lät arbetarna utföra arbetet som nödhjälsarbete.

Naturförhållanden:

Kring Barnebo är de öppna markerna antingen igenväxta med ek, björk, asp och tall eller tydligt gödslingspåverkad före detta åker. En mycket grov ek samt ett större antal hamlade lindrösen finns inom området. En dunge med ett större antal naturminnesförklarade ekar är belägen i norr. Små spår av den hävdgynnade floran, som exempelvis knägräs, liten blåklocka och vårbrodd, lever kvar i delar med mindre tydlig gödslingspåverkan.

Sammanfattande värdetext:

By med enstaka välbevarade byggnader. Småkuperat och blockrikt landskap med ett stort antal odlingsrösen, stenmurar och trädgår-

desgårdar. Vid Barnebo är den fältskiktsflora som hör till det gamla odlingslandskapet till största delen utgången. Talrika lindrösen och grov ek förekommer dock.

31. LAMNEHULT

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Lamnehult är beläget i svagt sluttande morän strax norr om Alsterån. Bebyggelsen är tämligen utspridd och manbyggnaderna utgörs vanligen av parstugor i ett resp. två plan samt salsbyggnader, varav de flesta blivit föremål för om- eller tillbyggnader. Den kanske bäst bevarade gårdsmiljön finns vid Rosenlund, där en gulmålad salsbyggnad under brutet tak, uppförd under tidigt 1900-tal, kompletteras av välhållna ekonomibyggnader.

Odlingslandskapet är variationsrikt, med såväl stora impedimentfattiga åkergården som formrika betesmarker intill Alsterån. De agrara lämningarna utgörs av ett flertal odlingsrösen, enstaka sten- och trädgårdsgårdar samt någon terrassering. Ett undersökt odlingsröse i hagmarken sydväst om Rosenlund har C₁₄-daterats till 1300-talet. Vid Hornsö anlades en masugn år 1768 och efterhand tillkom även stånghammarsmedja och gjuteri. Masugnen ödelades emellertid vid en brand på 1860-talet och återuppbyggdes aldrig.



Jungfrulin

Naturförhållanden:

Vid Lamnehult finns relativt välbetade hagmarker med fint läge invid Alsterån. Hagarna utgörs av blandlövhage, björkhage och öppen hagmark. Den öppna hagmarken närmast ån domineras av fuktängar och stagghedar. Björkhagen domineras av rödvenfriskängar och hållmarkstorrängar. Blandlövhagen består mestadels av fårsvingeltorrängar med inslag av rödvenfriskängar. Trädsiktet utgörs till största delen av björk men även tall, ek, ask, al och gran förekommer. Busksiktet i hagarna består av en, slån, hassel och ask. Blandlövhagen och björkhagen är relativt artfattiga, främst p g a ett tätt trädskikt.

Hävdgynnade arter i blandlövhagen är vårbrodd, darrgräs, stagg, solvända, gökärt, jungfrulin, blåsuga, slåttergubbe, backnejlika, prästkrage, gullviva, backklöver och ängsvädd.

I björkhagen kan man, av hävdgynnade arter, se gullviva, jungfrulin, vårbrodd, stor blålocka, kattfot och darrgräs.

Den öppna hagmarken uppvisar vårbrodd, darrgräs, stagg, ängsvädd, gökärt, jungfrulin, blåsuga, stor blålocka, harstarr, solvända, gullviva och spindelört.

Längre västerut, invid ån, finns ett par mycket grova ekar som dock till stor del är beskuggade av omgivande träd.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse i ett formrikt odlingslandskap med terrasser, odlingsrösen, sten- och trädgårdsgårdar som har åtminstone ett medeltida ursprung. Relativt välbetade hagmarker vid Lamnehult med fint läge intill Alsterån.

32. STUBBEMÅLA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Stubbemåla, som ligger under Lamnehult är beläget på en blockrik moränhöjd där kulturmarken närmast byn omges av skogsmark. Stubbemåla saknar medeltida belägg och koloniserades förmodligen senare. Gårdarna lig-

ger förhållandevis väl samlade och manbyggnaderna består av välbevarade salsbyggnader och parstugor, varav en dock är ombyggd. Bland ekonomibyggnaderna är flertalet ladugårdar delvis uppförda i skiftesverk. Inom objektet återfinns ett variationsrikt odlingslandskap med agrara lämningar i form av väl-lagda stenmurar, flera odlingsrösen och fina trädgårdsgårdar.

Naturförhållanden:

Vid Stubbemåla finns en del hagmarker som, på grund av uppodling, upphörd hävd och igenväxning, till stor del förlorat den till de naturliga fodermarkerna knutna floran. Fläckar av intressant vegetation finns dock kvar. Även betad skog finns i området och här kan ett femtontal indikatorarter hittas. Som exempel kan nämnas knägräs, rödklint och äkta johannesört.

Sammanfattande värdetext:

De naturliga fodermarkerna är idag igenväxta till skog eller under igenväxning. Den öppna marken är oftast gammal åker och därmed tydligt gödslingspåverkad. Trots detta kan en hel del hävdgynnade kärlväxter hittas i området.



Gökärt

Fagerhults socken:

33. LISKATORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Liskatorp är en ensamgård belägen i småkuperad terräng ovanför smärre fuktmarksområden. Liskatorp omtalas redan 1352 och är därmed en av socknens tidigast belagda gårdar. Mangårdsbyggnaden utgörs av en ljus grönmålad salsbyggnad med frontespis. Bland ekonomibyggnaderna finns en ladugård delvis uppförd i skiftesverk och enstaka välhållna uthus. Odlingslandskapet får anses förhållandevis formfattigt, endast enstaka odlingsrösen. I byns sydligaste del finns rester av en ålderdomlig övergiven vägsträckning.

Naturförhållanden:

Öster om gården, som är omgiven av barrskog, finns en gles björkhage. Buskskiktet utgörs av en och hassel, medan fältskiktet framförallt består av rödvenhed men också av sydlig variant av blåttåtel-fuktäng, stagghed, fårsvingelvariant av rödvenhed, fårsvingeltorräng samt hällmarkstorräng. Närmare trettio indikatorarter, som exempelvis darrgräs, kattfot, knägräs och slättergubbe, förekommer. Hagen saknade vid inventeringstillfället hävd sedan en tid tillbaka. Grov lind med spår av hamling förekommer i området.

Sammanfattande värdetext:

En av socknens tidigast belagda gårdar. I markerna finns enstaka odlingsrösen. Öster om gården finns en gles björkhage som, trots att den ej hävdas, är mycket artrik. Även grov lind med spår av hamling förekommer.

34. TRIBÄCK

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Tribäck som utgör en ensamgård, är beläget i småkuperad blockrik moränmark invid Lillsjön och omges dessutom av flera fuktmarker. Det

första skriftliga belägget för gården härrör från år 1299. Tribäck är därmed tillsammans med Övraholm de tidigast belagda byarna i socknen. Dessutom omnämns år 1352 Tribäckkyrka, vilket påvisar att en kvarn funnits vid byn under medeltid.

Tribäck har tidigare utgjort säteri och såväl corps-de-logis byggnaden, som skall uppförts vid 1700-talets mitt, och den ena flygeln utgörs av välbevarade tvåvåningsbyggnader. Den andra flygelbyggnaden utgörs av ett timrat uthus och gårdskomplexet innefattar ytterligare en timrad byggnad. Samtliga byggnader är enhetligt färgsatta.

Odlingslandskapet är synnerligen varierat med ett tämligen stort antal odlingsrösen i såväl åker- som hagmark. Dessutom finns även enstaka vällagda stenmurar och åkerterrasser. Bland fornlämningarna finns en fångstgrop registrerad strax sydöst om gården.

Naturförhållanden:

Området vid Tribäck består av två ädellövha- gar och ett betat kärr. Ädellöv- hagen innehåller fem olika hävdberoende vegetationstyper. Rödvenhedar och rödvenfriskängar är de två vanligaste vegetationstyperna. Stagghed och fårsvingeltorräng växer i områdets torra, höglänta delar. Fint utbildade fårsvingeltorrängar finns främst på höjdparter i den norra ädellöv- hagen. Kärrområdet invid Fähusviken domine- ras av blås- och trådstarr. Ädellöv- hagen innehåller ett flertal olika lövträd. Eken domi- nerar trädskiktet i hagarna, men här finns även lind, ask, lönn, oxel, rönn, björk och asp. Has- sel, nypon och en är de vanligaste buskarna. Sammanlagt har nitton olika indikatorarter påträffats i hagmarkerna. Till de vanligaste hör bl a vårbrodd, slättergubbe, darrgräs, liten blåklocka, stagg och ängsvädd. En mängd spår av mänsklig aktivitet finns i området. Äldre åkrar, ibland med välutbildade åkerterrasser, och odlingsrösen är vanliga. Dessutom finns även rikligt med hamlade träd, en fornlämning och fina stengärdesgårdar.

Sammanfattande värdetext:

F d säteri med välhållna byggnader i ett varie- rat och kuperat landskap med ett stort antal odlingsrösen samt terasser och enstaka sten-

murar. Mycket vackert belägna hagmarker invid Axebosjön. Friska och torra gräsmarker dominerar. Rikligt med indikatorarter, bl a hög frekvens av slättergubbe och ängsvädd.

35. BERG

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Som bynamnet antyder är byn högt belägen i ett kuperat landskap ovanför Axebo sjö. Berg omtalas redan år 1352 och är därmed en av socknens tidigast belagda byar. Bebyggelsen är något glest grupperad och de gamla manbyggnaderna, numera nyttjade som fritidshus utgörs av två parstugor i ett resp. två plan samt några enkelstugor. Bland ekonomibyggnaderna finns en ladugård uppförd i skiftesverk samt timrade uthus, några emellertid stadda i förfall. Odlingslandskapet håller delvis på att förbuskas, men är förhållandevis formrikt. De agrara lämningarna utgörs av flera vällagda stenmurar, rikligt med odlingsrösen och några terrasseringsar i slutningen ned mot sjön. I väster finns rester av en ålderdomlig och övergiven vägsträckning med en bevarad träbro.

Naturförhållanden:

Vid Berg finns, på grund av upphörd hävd, igenväxning och uppodling, den flora som hör till de gamla fodermarkerna bara kvar inom små ytor och som spår. Exempel på sådana arter är brudborste, slättergubbe och svinrot.

Odlingsrösen samt ask, björk och lind med spår av hamling förekommer i området.

Sammanfattande värdetext:

Högt belägen by med två gårdar utan permanentboende. Formrikt odlingslandskap med terrasseringsar, rösen och stenmurar. På grund av upphörd hävd, igenväxning och uppodling har de naturvärden som är knutna till den, för det gamla odlingslandskapet, typiska floran till stor del utgått.

36. MEDELGÄRDE

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Medelgärde utgör en ensamgård högt belägen på en smärre höjdplatå ovanför Axebo sjö. Mangårdsbyggnaden är en gulmålad salsbyggnad i två plan och ladugården är uppförd i skiftesverk. Stora delar av platåområdet är uppodlat och fattigt på agrara lämningar. Slutningarna nedför platån är emellertid formrikare med enstaka stenmurar och ett flertal odlingsrösen. Inom området finns även ett flertal hamlade lindar och askar.

Naturförhållanden:

I området finns, på grund av upphörd hävd, igenväxning och uppodling, den hävdgynnade floran endast kvar inom små ytor och som spår. Exempel på sådana arter är brudborste, slättergubbe och svinrot.

Ask, björk och lind med spår av hamling förekommer i området.

Sammanfattande värdetext:

Ensamgård med enstaka stenmurar, odlingsrösen och hamlade träd i markerna. På grund av upphörd hävd har de naturvärden som är knutna till det gamla odlingslandskapet till stor del utgått.

37. ÄNGA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Änga är beläget på en smärre höjdplatå strax söder om Axebosjön och norr om en bäckrav. Den något spridda bebyggelsen består bl a av flera tvåvånings parstugor och salsbyggnader, där vissa byggnader har genomgått en hög grad av ombyggnad. Dessutom finns enstaka helt moderna hus. Bland ekonomibyggnaderna återfinns enstaka ladugårdar uppförda i skiftesverk samt en timrad loftbod, men även några större plåthallar i områdets södra del.

I förhållande till traktens övriga byar får odlingslandskapet vid Änga anses tämligen storskaligt och de centrala delarna av åkermarken

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

är som ett resultat av den agrara rationaliseringen relativt formfattigt. Antalet agrara lämningar ökar något i byns mer perifera delar och utgörs av flera stenmurar och odlingsrösen samt hamlade träd. Odlingsrösen förekommer även i utmarken, vilket indikerar den tidigare uppodlingen av även dessa delar.

Naturförhållanden:

Ekhage i kuperad terräng vid Änga. Stora delar har varit uppodlade och är gödslingspåverkade. Rödvenhed och rödvenfriskäng är vanligast men även stagghed, tuvtåteluftäng, högtåteluftäng, gräs - lågstarruftäng samt blåttåteluftäng förekommer. Området är svagt hävdat men hyser sådana arter som våbrodd, slåttergubbe, stor blåklocka, liten blåklocka, harstarr, rödklint, brudborste, solvända, gökärt, stagg, jungfrulin, gullviva, svinrot och ängsvädd. Det finns många kulturhistoriska spår i hagen bl a ängslada, stengärdesgård, hamlade träd och odlingsrösen.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse med enstaka ålderdomliga uthus med stenmurar, odlingsrösen och hamlade träd i byns utkant. Ekhage i kuperad terräng. Stora delar har varit uppodlade. Värdefullaste vegetationen återfinns utmed sluttningen och i fuktstråket i söder. Variationsrik betesmark.

38. RUGGETORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Ruggetorp, som utgör en ensamgård i krönläge ligger i småkuperad blockrik moränmark ovanför en bäckravin. Mangårdsbyggnaden utgörs av en gråmålad salsbyggnad med frontespis och ladugården är uppförd i skiftesverk.

Odlingslandskapet är småskaligt och brukningssystemen har anpassats till den kuperade terrängen. De agrara lämningarna består av enstaka stenmurar och odlingsrösen, dessutom finns bevarade trögärdesgårdar vid gården. I övrigt finns även impediment i form av berg i dagen och markfasta block.

Naturförhållanden:

Vid Ruggetorp har, på grund av upphörd hävd, igenväxning och uppodling, de naturvärden som hör till de gamla fodermarkerna till stor del gått förlorade. Ännu kan man finna brudborste, slåttergubbe och svinrot, arter som indikerar att marken har varit hävdad, i området. Björk, ask och lind med spår av hamling förekommer i området.

Sammanfattande värdetext:

Ensamgård i krönläge i ett småskaligt landskap med enstaka stenmurar och odlingsrösen och en del trögärdesgårdar. På grund av upphörd hävd har de naturvärden som är knutna till det gamla odlingslandskapets flora till stor del utgått.

39. HORNA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Horna är beläget i småkuperad blockig moränmark strax ovanför en bäckravin. Bebyggelsen ligger, förutom en gård i söder, väl koncentrerad till ett höjdrön. Manbyggnaderna utgörs av parstugor i ett och två plan samt en salsbyggnad. Flertalet ladugårdar är uppförda i skiftesverk och dessutom finns flera timrade uthus. Ett av uthusen är knuttimrat, vilket även gäller en äldre enkelstuga. Vägnätet i området är sannolikt av hög ålder, vilket antyds av en milsten som finns registrerad i området.

Odlingslandskapet består av små, flikiga åkergården med agrara lämningar bestående av enstaka stenmurar och odlingsrösen samt åkerholmar. I byns östra del finns ett område med en ålderdomlig husgrund och ett stort antal odlingsrösen, platsen var redan omkring år 1800 ängsmark. Enligt sägner skall på platsen ha legat en kyrka, den uppgiften har dock inte kunnat styrkas.

Naturförhållanden:

Vid Horna finns, på grund av upphörd hävd, igenväxning och uppodling, den flora som hör till de gamla fodermarkerna bara kvar som spår inom små ytor. Exempel på hävdgynnade

arter som fortfarande påträffas är brudborste, slättegubbe och svinrot. Ask, björk och lind med spår av hamling förekommer i området.

Sammanfattande värdetext:

By på krön med välbevarade byggnader i ett landskap med flikiga åkrar, stenmurar och odlingsrösen med ett ålderdomligt vägnät. På grund av upphörd hävd har de naturvärden som är knutna till det gamla odlingslandskapet till stor del utgått.

40. SKÄLSBÄCK

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Skälsbäck finns tidigast omnämnt 1352 och är beläget vid småkuperad moränmark strax sydöst om Ryssbackarna, som utgör kommunens högsta punkt. Den långsträckt byn har mangårdsbyggnader bestående av såväl enkel- och parstugor som salsbyggnader. Enstaka har emellertid genomgått en tämligen hög grad av ombyggnad. Bland ekonomibebyggelsen finns flera ladugårdar uppförda i skiftesverk och timrade uthus.

Odlingslandskapet är av relativt storskalig karaktär och därmed formfattigt. Agrara lämningar finns dock i form av flera vällagda stenmurar och enstaka odlingsrösen, vanligen av sentida stentippskaraktär. I området finns en milsten som indikerar att vägsträckningen är ålderdomlig och lämningar efter ett kvarn-ställe återfinns strax sydöst om byn.

Naturförhållanden:

Vid Skälsbäck finns en blandlövhage med ek, lind, björk, asp, al, och oxel i trädskiktet. Buskskiktet utgörs av en, björk och hassel. Den mest värdefulla vegetationen återfinns i norra delen och invid gården. Bortemot hälften av arealen har tidigare varit uppodlad. Rödvenfriskängar är vanligast men även rödvenhed, stagghed, högortfuktäng och fårsvingeltorrängar förekommer. Hävdgynnade arter är brudborste, vårbrodd, slättegubbe, darrgräs, liten blåklocka, knägräs, gökärt, sommarfibbla, prästkrage, stagg, gullviva,

svinrot, stor blåklocka, harstarr, rödklint, solvanda och ängsskallra.

Sammanfattande värdetext:

Långsträckt by med enstaka välbevarade byggnader. Formfattigt landskap med enstaka stenmurar och odlingsrösen. Blandlövhage med artrikt och variationsrikt fältskikt. Området är måttligt hävdad till större delen.



Slättegubbe

41. SKINBERGA

Klass 3

Naturförhållanden:

Vid Skinberga finns en blandlövhage med ett glest träd- och buskskikt bestående av björk, ek, rönn, gran, al, tall, en, nypon samt al- och björksly. Fältskiktet utgörs av rödvenhed, rödvenfriskäng och färsvingeltorräng. Ett tjugotal hävdindikerande arter, som till exempel blodnäva, jungfrulin, kattfot, mandelblomma, smörbollar och ängsviol, förekommer i hagen. Grov och mycket grov ek, en mindre vattensamling, döda träd samt minnesmärkt ek och tall förhöjer hagens biologiska värden. Vid inventeringstillfället var hävden måttlig. Området innehåller också granpartier som bör röjas bort.

Sammanfattande värdetext:

Vid Skinberga finns en artrik blandlövhage där det biologiska värdet är förhöjt av grov ek.

42. GÖLJERUDA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Göljeruda utgör numera en ensamgård belägen i ett uppodlat skogs- och moränlandskap. Manbyggnaden består av en gulmålad salsbyggnad med frontespis och ekonomibyggnaderna är välhållna. Åtminstone vid 1800-talets början fanns två gårdar vid Göljeruda och lämningarna efter den andra gården ligger ett par hundra meter norr om den nuvarande. Den övergivna gårdstomten inrymmer bl a fyra husgrunder, en stensträng samt enstaka terrasser. Det småkuperade odlingslandskapet kännetecknas framför allt av de många stenmurarna och trädgårdsgårdarna. Dessutom finns flera åkerterrasser samt tämligen rikligt med odlingsrösen, dock huvudsakligen av sentida karaktär.

Naturförhållanden:

I området finns, på grund av uppodling och upphörd hävd med därpå följande igenväxning, den typiska ängs- och hagmarksfloran bara kvar inom små ytor och som spår. Exem-

Högsby kommun

pel på sådana arter man fortfarande finner är brudborste, slåttergubbe och svinrot.

Sammanfattande värdetext:

Ensamgård med övergiven bytomt i ett småkuperat landskap med många stenmurar och trädgårdsgårdar samt flera åkerterrasser. På grund av upphörd hävd och igenväxning har de naturvärden som är knutna till den typiska ängs- och hagmarksfloran till stor del utgått.

43. HINSATORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Hinsatorp ligger i ett kuperat och uppodlat moränlandskap. Bebyggelsen är glest grupperad och mangårdsbyggnaderna består av välbevarade parstugor i två våningar. Bland ekonomibyggnaderna finns en ladugård, delvis uppförd i skiftesverk, samt timrade uthus. Samtliga byggnader är enhetligt färgsatta. Det småskaliga odlingslandskapet inrymmer ett tämligen stort antal agrara lämningar i form av sten- och trädgårdsgårdar samt odlingsrösen.

Naturförhållanden:

På grund av upphörd hävd har den hävdgynnade floran till stor del försvunnit och finns, bara kvar inom små ytor och som spår. Hävdgynnade arter som ännu finns i området är exempelvis brudborste, slåttergubbe och svinrot.

Sammanfattande värdetext:

Glest grupperad bebyggelse med välbevarade parstugor i småskaligt odlingslandskap med odlingsrösen, sten- och trädgårdsgårdar. På grund av upphörd hävd har den hävdgynnade floran till stor del försvunnit.

44. GUTTEBO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Guttebo är beläget i ett kuperat och uppodlat skogslandskap. Bebyggelsen är utspridd och

mangårdsbyggnaderna består av välbevarade parstugor i två våningar. Bland ekonomibyggnaderna finns en ladugård uppförd i skiftesverk vilken dock är stadd i förfall. Samtliga byns byggnader är enhetligt färgsatta. Det småskaliga odlingslandskapet inrymmer ett tämligen stort antal agrara lämningar i form av sten- och trägårdesgårdar, ett flertal odlingsrösen samt fågator. I området finns även flera torplämningar.

Naturförhållanden:

Vid Guttebo återstår endast ringa naturvärden, detta på grund av upphörd hävd. Den hävdgynnade floran finns till viss del kvar inom små ytor och som spår, exempelvis kan man hitta brudborste, slättergubbe och svinrot. Ask, björk och lind med spår av hamling förekommer i området.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse med välbevarade parstugor i ett småskaligt landskap med sten- och trägårdesgårdar, odlingsrösen och fågator. De naturvärden som är knutna till det gamla odlingslandskapets flora har, på grund av upphörd hävd, till stor del utgått.

45. GÖSHULT

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Göshults by har lokaliserats till kuperad moränmark högt ovanför Göshultasjön. Bebyggelsen är tämligen utspridd och manbyggnaderna består bl a av salsbyggnader och parstugor. Flera av boningshusen har dock genomgått en relativt hög grad av ombyggnad. Det samma gäller merparten av ekonomibyggnaderna. De i senare tid brukade ytorna närmast byn är förhållandevis fattiga på agrara lämningar, men däremot finns ett stort antal block och berg i dagen, på vilka odlingssten ofta pålagts. I byns mer perifera delar är inslaget av agrarlämningar något större och består av stenmurar och odlingsrösen. Dessutom finns flera trägårdesgårdar vid sluttningen ned mot sjön.

Naturförhållanden:

Här finns en liten helt öppen betesmark med stort inslag av rödvenfriskängar i fältskiktet men även stagghed och gräs-lågstarrfuktäng förekommer. Hagen är svagt hävdad med viss gödselpåverkan i vissa delar. Barrträd har börjat invadera området. Hävdgynnade arter är vårbrodd, darrgräs, gökärt, stagg, blåsuga, kattfot, stor blåklocka, harstarr, knägräs, solvända, sommarfibbla, bockrot, jungfrulin, gullviva och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

Tämligen spridd bebyggelse med en del stenmurar och odlingsrösen. Enstaka trägårdesgårdar. Liten helt öppen betesmark i norra delen av Göshult. Den östra delen har en mycket artrik vegetation.

46. FÖGEBERG

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Fögeberg har lokaliserats till tämligen kraftigt kuperad moränmark, där de uppodlade delarna omges av skogsmark. Den något utspridda bebyggelsen har oftast förlagts till höjdrön. Mangårdsbyggnaderna, flertalet välbevarade, utgörs av enkel- och parstugor i en- och två plan samt salsbyggnader. Förutom något enstaka hus som reveterats är samtliga byggnader enhetligt färgsatta. Även ekonomibyggnaderna är ålderdomliga och flera av ladugårdarna är helt eller delvis uppförda i skiftesverk.

Odlingslandskapet är varierat med såväl större som mindre åkerarealer och dessutom förhållandevis rikt på agrara lämningar. Dessa utgörs av flera vällagda stenmurar, flera odlingsrösen varav många kallmurade, samt enstaka terrasserings- och trägårdesgårdar. Flera torplämningar finns registrerade norr om byn.

Naturförhållanden:

Vid Fögeberg finns stora arealer naturlig betesmark bl a en blandlövhage, en ekhage och en björkhage. Blandlövhagen utgörs i trädskiktet av björk, ek, al, ask, gran och tall med en, hassel, björk och odon i buskskiktet. Rödvenfriskängar är den vanligaste vegeta-

tionstypen men även stagghed och rödvenhed finns representerat. Hagen är till större delen måttligt hävdad med många hävdindikatorer bl a vårbrodd, slättergubbe, darrgräs, liten blåklocka, knägräs, gökärt, sommarfibbla, stagg, kattfot, harstarr, brudborste, solvända, prästkrage, bockrot, jungfrulin, gullviva, ängsskallra och spindelört.

Ekhagen har endast ek i trädskiktet och hassel i buskskiktet. Rödvenhed är den vanligaste vegetationstypen med inslag av rödvenfriskäng och stagghed. Området är måttligt hävdad med nöt. Hävdgynnade växter är bl. a. slättergubbe, darrgräs, stagg, ängsvädd, kattfot, prästkrage, jungfrulin, svinrot, knägräs, solvända, ängsskallra och spindelört.

Björkhagen har även inslag av gran i trädskiktet och ett buskskikt av en och hassel. Vegetationstyperna utgörs av rödvenfriskäng, rödvenhed och stagghed. Hävden är svag med hävdgynnade växter som slättergubbe, darrgräs, stagg, knägräs, gökärt, ängsskallra, kattfot, rödklint, solvända, sommarfibbla, prästkrage, bockrot, jungfrulin, gullviva och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse med välbevarade man- och ekonomibyggnader i ett varierat odlingslandskap med stenmurar, odlingsrösen, terrasser, ringar och trädgårdsgårdar. Stora arealer naturlig betesmark vid Fögeberg. Rödvenfriskängar och rödvenhedar dominerar. Riklig förekomst av indikatorarter. Hagarna betas av nöt med varierande hävdtryck.

47. KÅREMÅLA

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Kåremåla har lokaliserats till uppodlade delar av kuperad moränmark och bebyggelsestrukturen är något utspridd.

Mangårdsbyggnaderna är ofta högt belägna och består av såväl enkel- som parstugor samt salsbyggnader. Flera av boningshusen har blivit föremål för en relativt hög grad av ombyggnad eller är stadda i förfall. Bland ekonomibyggnaderna finns några ladugårdar upp-

Högsby kommun

förda i skiftesverk och en av dem är knuttimrad, liksom några av uthusen. Även delar av ekonomibebbyggelsen är stadd i förfall.

Marken i större delen av objektet har tidigare varit uppodlad, men utgörs numera av betesmark. Området är relativt rikt på agrara lämningar vilka består av vällagda stenmurar, några odlingsterrasser samt enstaka dock delvis förfallande trädgårdsgårdar. Dessutom finns, framför allt i områdets sydvästra del, ett relativt stort antal odlingsrösen varav många är stora och kallmurade.

Naturförhållanden:

Vid Kåremåla har, på grund av upphörd hävd och igenväxning, den till de naturliga fodermarkerna knutna floran till stor del utgått. I området finns en ekhage med, vid inventeringstillfället, för tät krontäckning och svag hävd. Ett dussin indikatorarter, som exempelvis solvända, svinrot och vårbrodd, förekom dock glest.

Sammanfattande värdetext:

Högt belägen by med enstaka välbevarade byggnader och en del agrara lämningar i form av rösen, stenmurar och odlingsterrasser. Vid Kåremåla har, på grund av upphörd hävd och igenväxning, den till de naturliga fodermarkerna knutna floran till stor del utgått. Dock finns en igenväxande ekhage med ett måttligt antal indikatorarter i området.

48. RINGHULT

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Ringhult ligger i kuperad och sydsluttande moränmark ovanför Hemsjön. Omnämnt 1344, utgör Ringhult en av socknens tidigast belagda byar. 1346 är Ringhult sätesgård för stormannaätten Lejonansikte.

Lämningar efter en medeltida borguin ligger på en mindre moränkulle och omges av en fem meter bred vallgrav. Inom borgområdet ligger en husgrund och troligen en källare samt två spismursrester. Norr om borgen i sankpartiet finns resterna av en hamnanläggning. Borganläggningen är kommunens enda kända och

genom en mindre arkeologisk undersökning har fynd från 1300-talet påträffats. Senare förefaller Ringhult ha kommit i Sturarnas ägo.

Den nuvarande bebyggelsen har förlagts till två smärre gårdsgrupperingar. I byns västra del består manbyggnaderna av två salsbyggnader och en parstuga som genomgått viss ombyggnad. Till dessa gårdsmiljöer hör även en välhållen ladugård och allé. I öster ligger bebyggelsen mer samlad och byggnaderna är av något äldre karaktär. Manbyggnaderna utgörs av två tvåvånings enkelstugor samt parstugor i såväl ett som två plan, i allmänhet välbevarade. Bland ekonomibyggnaderna finns flera ladugårdar uppförda i skiftesverk och timrade uthus, enstaka knuttimrade. Odlingslandskapet ger ett förhållandevis småskaligt intryck med flera mindre, terränganpassade åkrar. Områdets agrara lämningar utgörs av flera sten- och trädgårdsgårdar samt odlingsrösen. Odlingssten har dessutom ofta lagts direkt på uppstickande berg i dagen.

Naturförhållanden:

Området kring själva Ringhult är relativt öppet med ek, björk och ask vid gårdsmiljöer, långa kanter och i mer eller mindre igenväxande hagmarker. Ett antal grova ekar och en grov ask förekommer här. Bara en mindre areal hävdad naturbetesmark, utan kraftig gödselpåverkan, finns kvar i form av en blandlövhage invid Ringhulta borg. Träskiktet består av björk, ek och asp med en, hassel, nypon och lövsly i buskskiktet. En grov ek finns också i hagen. Av de, vid inventeringstillfället, måttligt hävdade vegetationstyperna är rödvenhed och färsvingelvariant av rödvenhed vanligast, men även färsvingeltorräng och hållmarkstorräng förekommer. Ungefär ett dussin hävdberoende arter, som exempelvis darrgräs, mandelblomma och sommarfibbla, finns i hagen.

Sammanfattande värdetext:

By i delvis ursprungligt läge med en del välbevarade byggnader. Borgen, ett medeltida fäste intill vattenled. Relativt småskaligt landskap med terränganpassade åkrar, trä- och stengårdsgårdar samt odlingsrösen. Vid Ringhulta borg finns en mindre blandlövhage med ett måttligt antal indikatorarter. Inom området

som helhet förekommer en del grova träd, framförallt ek.

49. VÄLSMÅLA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

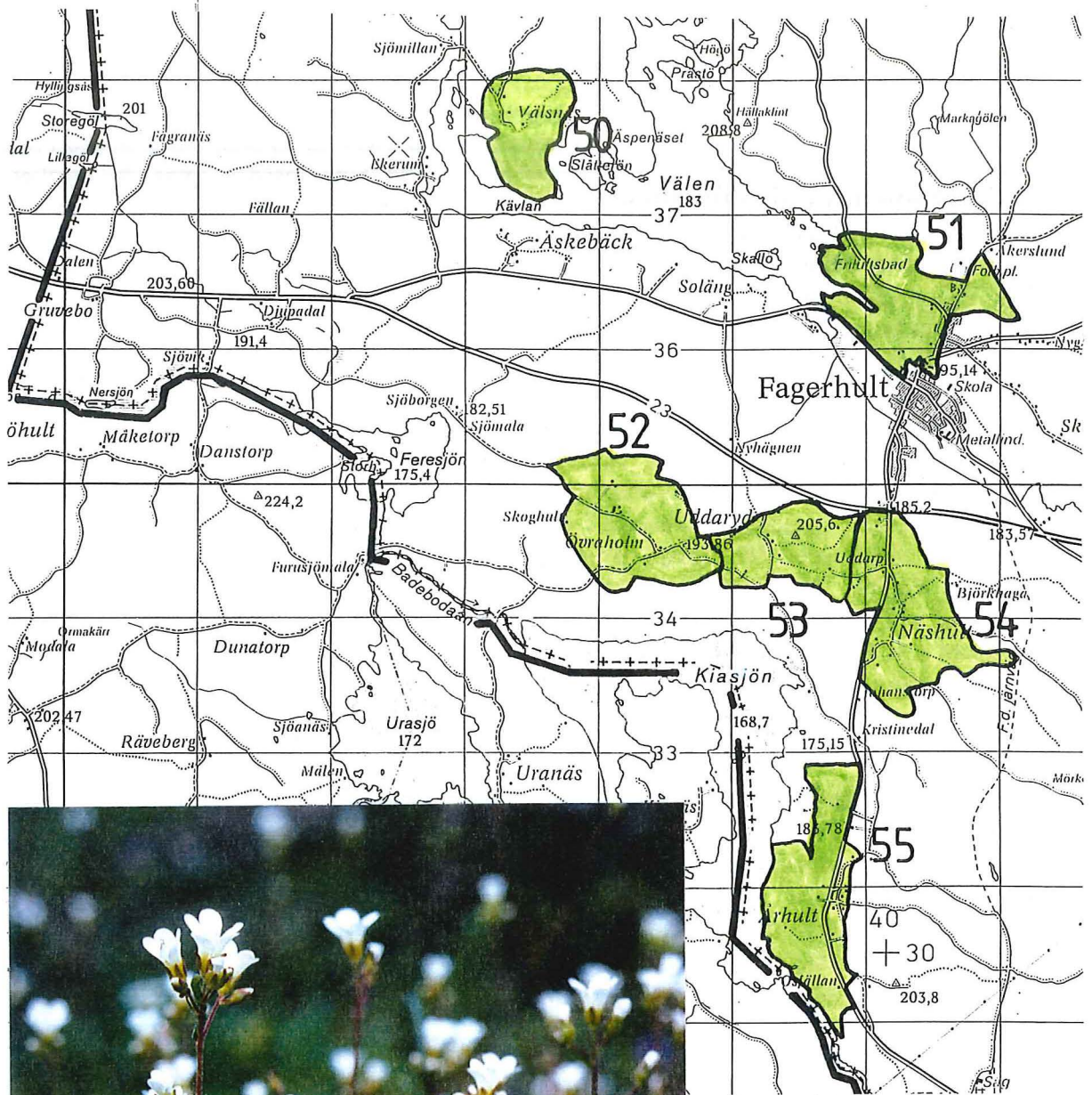
Välsmåla är en ensamgård belägen i småkuperad östsluttande moränmark strax väster om sjön Välen. Mangårdsbyggnaderna utgörs av två välbevarade parstugor med snickarglädje i två våningar. Gårdskomplexets övriga byggnader består bl a av två timrade enkelstugor och timrade uthus. Ladugården är av senare datum men anpassad till den övriga miljön och samtliga byggnader är enhetligt färgsatta. Odlingslandskapet består av små och terränganpassade åkergården, dock förhållandevis formfattiga. De agrara lämningarna utgörs av odlingsrösen, enstaka trädgårdsgårdar samt terrasseringsringar som avskiljer åker från sankmark. Odlingshinder finns även i form av ett flertal jordfasta block och berg i dagen.

Naturförhållanden:

Vid Välsmåla finns en liten blandlövhage med ek, björk, alm, ask och oxel i träskiktet samt en, hassel och nypon i buskskiktet. Fältskiktet består av tuvtåtelkfuktäng, högörtfuktäng, gräslågstarrfuktäng, rödvenfriskäng och stagghed. I södra delen finns ett starrkärr och den norra delen är mycket skuggig. Trots ett måttligt hävdtryck, svag gödslingspåverkan partivis och områdets ringa storlek finns det många hävdgynnade arter bl a har följande arter upptäckts: vårbrodd, slättergubbe, darrgräs, gökärt, stagg, gullviva, kattfot, stor och liten blåkllocka, harstarr, rödklint, sommarfibbla, prästkrage och bockrot.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarad ensamgård i ett småskaligt odlingslandskap med terrasseringsringar, odlingsrösen och enstaka trädgårdsgårdar. Liten blandlövhage som är relativt variationsrik och artrik trots den ringa arealen.



*Mandelblom och gräslök är båda arter som minskar i antal om hävden upphör. I bakgrunden skymtar styvmorsviol.
Foto: Lars Ljungström*

50. VÄLSNÄS

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Välsnäs har lokaliserats till småkuperad och svagt sluttande moränmark vid sjön Välen. Den något glest grupperade, men enhetligt färgsatta bebyggelsen består bl a av två välbevarade tvåvåningsbyggnader, uppförda under 1800-talet och en enkelstuga i ett plan. Ekonomibyggnaderna är framför allt vid det sydligaste gårdskomplexet synnerligen välbevarade, samtliga byggnader inklusive ladugården är knuttimrade. Den uppodlade åkerytan i söder är relativt renplockad från agrara lämningar, förutom enstaka odlingsrösen, vanligen av stentippskaraktär. Bättre bevarade lämningar utgörs bl a av en mycket välldagd stenmur som kantar byvägens ena sida i söder och måttligt med odlingsrösen på övergivna åkergården.

Naturförhållanden:

Blandlövhage vid Välsnäs med björk, ek, asp, tall och gran i trädsiktet samt enbuskar i busksiktet. Området är variationsrikt med dominans av rödvenfriskängar men även rödvenhed, stagghed, blåtåtfuktäng, örtrik friskäng och gräs- lågstarrfuktäng förekommer. Större delen av området betas av får, men hävdtrycket är måttligt till svagt. Omkring hälften av området hade skogskaraktär vid inventeringstillfället. Hävdgynnade arter är bl a vårbrodd, darrgräs, knägräs, gökärt, stagg, kattfot, slättergubbe, harstarr, brudborste, ögontröst, prästkrage, jungfrulin, jordtistel, ängsskallra, svinrot och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

Mycket välbevarad något utglesad bebyggelse med stenmurar längs vägen och odlingsrösen. Blandlövhage som är art- och variationsrik, men måttligt till svagt hävdad.

51. FAGERHULT

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Fagerhults samhälle är beläget vid flack till småkuperad sandig moränmark strax öster om

sjön Välen. Under medeltiden fanns här en träkyrka. Den nuvarande kyrkan, som invigdes år 1894, är av sten och uppförd i nygotisk stil. Vid huvudgården finns en mycket välhållen bebyggelsemiljö, där boningshuset utgörs av en större, gulmålad tvåvåningsbyggnad som uppfördes vid mitten av 1700-talet. År 1866 gjordes en om- och tillbyggnad. Till mangårdsbyggnaden hör även två flygelbyggnader varav den ena utgörs av en tvåvånings parstuga. Även gårdens ekonomibyggnader är välbevarade och inger ett ålderdomligt intryck. Bland övriga byggnader inom objektet kan nämnas prästgården, där manbyggnaden utgörs av en gulmålad salsbyggnad samt enstaka timrade uthus.

Odlingslandskapet är, åtminstone i ett regionalt perspektiv, av relativt storskalig karaktär och de uppodlade delarna av området är tämligen formfattiga. Centralt i objektet finns emellertid ett område där ett flertal agrara lämningar ligger kvar. Dessa utgörs av några välldagda stenmurar och enstaka terrasseringsmen framför allt av ett stort antal tätt liggande odlingsrösen. Bland fornlämningarna inom objektet kan nämnas en fångstgrop och en milsten, den senare indikerar att vägsträckningarna i området delvis är ålderdomliga.

Naturförhållanden:

Vid Fagerhult finns en ekhage och en helt öppen hagmark. Den öppna hagen utgörs till största delen av rödvenfriskängar men även rödvenhed, tuvtåtfuktäng och gräs- lågstarrfuktäng finns representerade. Området var vid inventeringstillfället obetat men hyste ändå arter som vårbrodd, darrgräs, liten blåklocka, gökärt, stagg, slättergubbe, solvända och prästkrage. Ekhagen har förutom ek även björk och lind i trädsiktet samt hassel i busksiktet. Rödenhed är vanligast men rödvenfriskäng och tuvtåtfuktäng förekommer också. Hävdgynnade arter är vårbrodd, gökärt, darrgräs, slättergubbe, stor blåklocka, rödklint, knägräs, sommarfibbla, prästkrage, blekfryle, jungfrulin, gullviva, ängsskallra och skogsklöver.

Sammanfattande värdetext:

Kyrkby med välbevarade byggnader, enstaka odlingsrösen, stenmurar och åkerterrasser. Ekhage och en helt öppen betesmark invid Fagerhults samhälle. Ekhagen har många indikatorer de flesta dock i låg frekvens.

52. ÖVRAHOLM

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Övraholm är beläget strax norr om Kiasjön i ett kuperat men delvis utplanat moränlandskap. Byn omtalas redan 1299 i samband med en donation till Kalmar nunnekloster och är därmed tillsammans med Tribäck de tidigast belagda byarna i socknen. Under 1500-talet fanns här fyra gårdar vilket gjorde Övraholm till en av socknens största byar. Bebyggelsen är något utspridd och mangårdsbyggnaderna består av parstugor i ett och två plan, salsbyggnader samt en synnerligen välbevarad enkelstuga i två våningar. Enstaka byggnader har genomgått en hög grad av ombyggnad, men är i allmänhet välvärdade. Bland ekonomibyggnaderna finns ett par ladugårdar uppförda i skiftesverk.

Odlingslandskapet består av tämligen små brukningsytor med enstaka stenmurar och trädgårdsgårdar samt relativt många odlingsrösen. De i senare tid uppodlade ytorna är emellertid tämligen formfattiga. Ett vanligt förekommande inslag i området är impediment i form av berg i dagen. Fornlämningarna inom objektet utgörs av ett flertal torplämningar.

Naturförhållanden:

Kring Övraholm har, på grund av upphörd hävd, igenväxning, uppodling och gödsling, hagmarkerna till stor del förlorat den, till det gamla odlingslandskapet, knutna floran. Ett fåtal indikatorer, som exempelvis slåttergubbe, kan dock hittas.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse med enstaka välbevarade byggnader i ett landskap med odlingsrösen och enstaka sten- och trädgårdsgårdar. På grund av upphörd hävd, igenväxning, uppod-

ling och gödsling, har de till det gamla odlingslandskapet knutna naturvärdena till största delen utgått.

53. UDDARYD

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Uddaryd är beläget strax norr om Kiasjön i ett uppodlat och kuperat skogslandskap. Bebyggelsen är relativt utspridd, förutom två sammanhängande gårdar. Manbyggnaderna består av enkel- och parstugor samt en salsbyggnad med frontespis och är i allmänhet välbevarade. Bland ekonomibyggnaderna finns flera ladugårdar uppförda i skiftesverk, varav en med utstående knutar. Dessutom finns något enstaka knuttimrat uthus och en ålderdomlig drängstuga. Samtliga byns byggnader är enhetligt färgsatta.

De små åkerytorna inrymmer måttligt med sten- och trädgårdsgårdar och ett relativt stort antal odlingsrösen, ställvis tätt liggande. Bland fornlämningarna i området kan nämnas en slaggvarp några hundra meter öster om bebyggelsen som utgör resterna av en lågteknisk järnframställning, sannolikt från medeltiden. Dessutom finns en milsten vid en äldre vägsträckning ned mot sjön, vilken indikerar att denna troligen utgör den ursprungliga vägförbindelsen.

Naturförhållanden:

De högsta bevarandevärdena finns i den östra delen av området. En stor del är dock före detta åker, med tydlig gödslingspåverkan, eller utgörs av skog med ek, björk, bok, tall och oxel i trädkiktet och med en i buskskiktet. Fältskiktet är oftast hed av rödvenstyp. Området var vid inventeringstillfället svagt hävdad och de hävdberoende arterna relativt få till antalet. Som exempel kan nämnas kattfot, slåttergubbe, svinrot och jungfrulin. Lind och björk med spår av hamling förekommer, liksom, mer centralt kring gårdsmiljöerna, ett relativt stort antal askar med spår av hamling.

Sammanfattande värdetext:

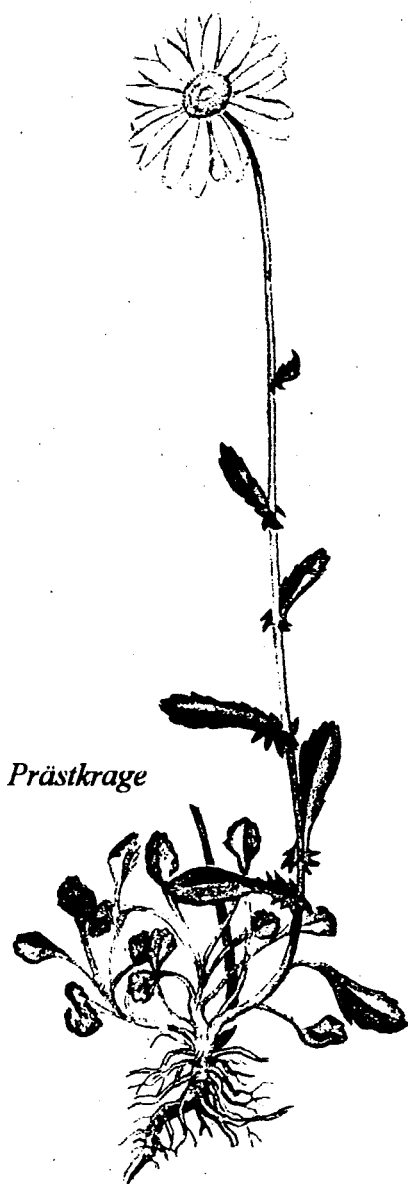
Relativt utspridd bebyggelse med i allmänhet välbevarade byggnader. Små åkrar med sten- och trägårdsgårdar och ett stort antal odlingsrösen. Uddaryd är ett öppet odlingslandskap med fristående ekar, där de biologiska värden som är knutna till det gamla odlingslandskapet bara finns kvar inom små ytor.

54. NÄSHULT

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Näshult är beläget i småkuperad moränmark, strax öster om Kiasjön. Bebyggelsen som ligger spridd utefter den ålderdomliga vägsträckningen, ger åtminstone i den södra



Prästkrage

delen ett mycket enhetligt intryck. I norra delen av byn är bebyggelsebildens mer heterogen, med flera kraftigt ombyggda boningshus. Mangårdsbyggnaderna utgörs av par- och enkelstugor i såväl ett som två plan samt salsbyggnader. Odlingslandskapet är förhållandevis formfattigt med enstaka vällagda stenmurar, odlingsrösen samt flera jordfasta block. Ned mot sjön ligger en slaggvarp, lämningar efter en troligtvis medeltida järnframställning vid platsen.

Naturförhållanden:

Lövdominerade hagmarker nära bebyggelsen i Näshult. Stora och variationsrika betesmarker med många vegetationstyper och indikatorarter. Sammanlagt har sju olika vegetationstyper urskiljts. Vanligast är rödvenfriskäng, rödvenhed, stagghed, blåbär-lingonhed och gräslågstarrfuktäng men även färsvingeltorräng och högortfuktäng förekommer. Blandlövhagen består av björk, ek, ask, lind och al i trädskiktet samt hassel, en och slån i buskskiktet. Björkhagens buskskikt utgörs av björk, asp, en och gran. Hagarna är måttligt hävdade med en svag gödslingspåverkan i vissa partier. I björkhagen förekommer relativt många indikatorarter, som exempelvis slättergubbe, brudborste, sommarfibbla och jungfrulin. Även i blandlövhagen förekommer relativt många indikatorarter, som exempelvis darrgräs, knägräs, solvända, stor blåklocka och prästkrage.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse längs gammal vägsträckning med delvis välbevarade byggnader. Enstaka stenmurar och odlingsrösen förekommer. I Näshult är bebyggelsen spridd men relativt enhetlig. Lövdominerade stora hagmarker med många vegetationstyper och indikatorarter.

55. ÅRHULT

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Århult är beläget vid en smärre höjdsträckning strax öster om Kiasjön. Bebyggelsen ligger till större delen spridd utefter landsvägen. Man-

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

gårdsbyggnaderna utgörs av några stora salsbyggnader med frontespiser samt flera parstugor i både ett och två plan. Huvuddelen av boningshusen är dock ombyggda i relativt hög grad och är antingen reveterade eller eternitklädda. Bland ekonomibyggnaderna finns enstaka ladugårdar helt eller delvis uppförda i skiftesverk. En björkallé leder till en av gårdarna. Odlingslandskapet består oftast av tämligen små och terränganpassade åkrar med ett stort antal agrara lämningar. Dessa utgörs framför allt av enstaka stenmurar/strängar och talrika odlingsrösen. Odlingsrösen är mest frekventa i objektets norra del och vid sluttningen ned mot sjön. Ett annat karakteristiskt landskapselement är den mycket blockrika marken. Fornlämningar finns i området i form av en milsten som ligger vid en äldre grusväg som löper parallellt med landsvägen. Dessutom finns strax väster om byn en slaggharp, lämningar efter en förmodligen medeltida järnframställning vid platsen.

Naturförhållanden:

Betesmarkerna vid Århult består av tre åtskilda blandlövhagar. Eken är det vanligaste trädslaget i markerna. Björk, lind och asp är andra förekommande trädslag. Enstaka barrträd, främst gran finns här och var i hagarna. Hasselbuskar är den vanligaste busken i två av hagarna. I hagen invid byn dominerar enbuskar. Den vanligaste vegetationstypen är rödvenhed. Hagen invid byn är mycket variationsrik och innehåller även stagghedar, gräslågstarrfuktängar och högörtfuktängar. Den ängsliknande blandlövhagen i söder innehåller en ganska stor areal örtrik friskäng.

Hagarna betas av nötkreatur men hävdtrycket är relativt svagt, ändå är hagarna mycket artrika och innehåller sammanlagt trettio olika indikatorarter. Till de vanligast förekommande örterna hör bl a slåttergubbe, liten blålocka, solvända, gökärt, prästkrage, jungfrulin, gullviva och ängsskallra. Svinrot och smörbollar är ganska vanliga i den södra hagen. Hagarna bär kulturhistoriska spår bl a i form av äldre åkrar, odlingsrösen och hamlade askar och lindar.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse, med björkallé till en av gårdarna, i ett landskap med små terränganpassade åkrar med enstaka stenmurar och talrika odlingsrösen. Mycket variationsrika betesmarker med höga botaniska värden. Hagmarkerna är mycket artrika och innehåller ovanligt många hävdindikerande växter. Vegetationen varierar från torra hedmarker till örtrika friskängar. Hagen längst i söder har karaktären av slåtteräng.

56. TRÄNSJÖMÅLA

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Tränsjömåla är beläget i småkuperad blockmorän strax sydväst om Tränsjön. Gårdarna ligger spridda längs den gamla vägen. Bland de skilda gårdsmiljöerna bör särskilt den längst i öster nämnas. Den gamla mangårdsbyggnaden, en omålad enkelstuga i två våningar är synnerligen välbevarad och skall enligt uppgift vara uppförd vid 1700-talets mitt. Gårdsmiljön innefattar även en parstuga i ett plan samt timrade uthus. Vid de övriga gårdarna utgörs mangårdsbyggnaderna av parstugor i en och två plan samt en salsbyggnad. Flera ekonomibyggnader är ålderdomliga varav några ladugårdar uppförda i skiftesverk och timrade uthus kan nämnas.

Odlingslandskapet ger ett småskaligt intryck och ett flertal vällagda stenmurar finns kring bebyggelsen och åkerytorna. Övriga kulturhistoriska inslag utgörs av en lövträdsallé vid den östra gården och enstaka odlingsrösen. Fornlämningarna i området består bl a av en vargrop strax söder om byn, enstaka bebyggelselämningar samt kvarnlämningar vid Kvarnkärret.

Naturförhållanden:

Kring Tränsjömåla är idag de öppna delarna antingen åkermark eller kulturbetesmark och omgivna av i varierande grad igenväxta fodermarker. Mycket av dessa är idag lövskog med ek, björk, ask och asp. I norr finns en blandlövskog dominerad av ek med, längs en kreatursstig, tillräckligt högt betestryck för att ett antal hävdberoende arter, såsom mandelblomma, stagg, knägräs och knölsmörbloffa, ska leva kvar. En allé med ask och lönn finns i anslutning till gårdarna, liksom en mycket grov och ett par grova askar.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bybebyggelse med enstaka mycket välbevarade byggnader i ett småskaligt odlingslandskap med stenmurar och enstaka odlingsrösen samt en allé. Tränsjömåla är ett till största delen igenväxt och uppodlat område med endast en mycket liten förekomst av Högsby kommun

hävdgynnade arter. I området förekommer en lövträdsallé samt grov och mycket grov ask.

57. FARSHULT

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Farshult, vilken utgör en av traktens större byar, är en långsträckt och löst grupperad by, där flertalet manbyggnader består av salsbyggnader med frontespiser och större parstugor. Huvuddelen av boningshusen är välbevarade, även om några har genomgått en hög grad av ombyggnad. Ekonomibyggnaderna är i allmänhet välhållna och flertalet ladugårdar är helt eller delvis uppförda i skiftesverk. Dessutom finns i områdets sydöstra del en ängslada av rundtimmer. Åkermarken är oftast belägen på områdets något högre delar och betesmarken vid den låglänta fuktmarken. Uppodlingsgraden är, åtminstone för trakten, relativt hög. Objektet inrymmer ett tämligen stort antal agrara lämningar, framför allt i form av odlingsrösen varav många kallmurade. Dessutom finns ett flertal sten- och trägårdsgårdar och marken är ställvis mycket stenbunden. Fornlämningar finns i området i form av ett par slagghvarpar, lämningar efter en troligen medeltida lågteknisk järnframställning och sentida bebyggelselämningar efter torpställen.

Naturförhållanden:

Vid Farshult finns bl a en öppen hage och en björkhage. Björkhagen har även gran och ek i trädskiktet samt en, hassel och björk i buskskiktet. Den öppna hagen har björk, gran och tall i trädskiktet samt hassel, en och björk i buskskiktet. Stagghedar är vanligast i fältskiktet men även rödvenhed, rödvenfriskäng, tuvåtelfuktäng, och gräs- lågstarrfuktäng förekommer. Hagarna är svagt till måttligt hävdade, men hyser ändå arter som vårbrodd, slåttergubbe, darrgräs, stagg, kattfot, liten blåklocka, knägräs, gökärt, jungfrulin, blåsuga, harstarr, backnejlika, prästkrage, gullviva, svinrot, spindelört, ängsvädd, slåtterfibbla, sommarfibbla och svinrot.

Sammanfattande värdetext:

Långsträckt by med en del välbevarade byggnader. I odlingslandskapet finns odlingsrösen samt en del stenmurar och trädgårdsgårdar. Betesmarkerna vid Farshult är av varierande slag. Båda områdena innehåller dock stora arealer stagghed. Den öppna hagen är i stort sett helt opåverkad av gödsling och innehåller många indikatorarter. Stora delar av björkhagen har varit uppodlad och de finaste partierna återfinns i den skuggiga, västra delen.

58. FARSHULTAMÅLA

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Farshultemåla utgörs av två gårdar som förlagts till ett förhållandevis utplanat moränlandskap. Bynamnet antyder att byn är en avgärda enhet till Farshult, något som även indikeras av att Farshult omnämns redan 1369, men Farshultemåla först 1526. Den nordvästra mangårdsbyggnaden utgörs av en tvåvånings parstuga och den sydöstra av en salsbyggnad med frontespis och snickarglädje. Båda ladugårdarna är uppförda helt eller delvis i skiftesverk, den östra dessutom med knuttimrade gavlar.

Odlingslandskapet är i förhållande till de relativt små arealerna synnerligen varierat, med omväxlande åker- och betesmarker. Området inrymmer dessutom ett stort antal agrara lämningar i form av stenmurar och odlingsrösen. Stenmurarna, är i flera fall vällagda, och avgränsar ofta åker- resp. hagmark. Odlingsrösen återfinns i ett relativt stort antal i betesmarkerna, men har oftast bortplockats vid de uppodlade delarna av området. Av kulturhistoriskt intresse är även den allé som finns i objektets sydvästra del.

Naturförhållanden:

Vid Farshultemåla finns två separata björkhagar av lite olika karaktär. Den ena utgörs av rödvenfriskängar och stagghedar och är välhävdad samt opåverkad av gödsling. Trädskiktet innehåller förutom björk även asp och gran samt en i buskskiktet. Hagen är mycket artrik med arter som slättergubbe, stagg, kattfot, darrgräs, liten blåklocka,

knägräs, solvända, prästkrage, bockrot, harstarr, rödklint, backnejlika, ögontröst, gökärt, sommarfibbla, jungfrulin, gullviva, sandmaskros och spindelört. Den andra hagen har förutom björk även tall, ask, ek, rönn och apel i trädskiktet samt en och nypon i buskskiktet. Fältskiktet består av rödvenhed, rödvenfriskäng, stagghed och gräs-lågstarrfuktäng. Hävdtrycket är sämre och man kan märka en tydlig gödslingspåverkan i halva området. Hävdgynnade arter är vårbrodd, stagg, slättergubbe, darrgräs, liten blåklocka, knägräs, gökärt, blåsuga, kattfot, harstarr, backnejlika, solvända, prästkrage, gullviva och ängsvädd.

Sammanfattande värdetext:

Två gårdar i traditionell stil i ett omväxlande odlingslandskap med stenmurar, odlingsrösen och allé. Två separata björkhagar med olika karaktär. Den östra hagen är mycket välbetad med många indikatorarter som dessutom förekommer i stort antal. Den andra björkhagen är till hälften tydligt gödslingspåverkad. Övriga delar är dock relativt artrika och domineras av friska ängs och hedmarker.

59. TRÄTHULTAMÅLA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Träthultamåla, som sannolikt utgör en avgärda enhet till Träthult, har lokaliserats till småkuperad moränmark. Gårdarna ligger spridda längs den ålderdomliga vägsträckningen och manbyggnaderna består av parstugor i en och två våningar, salsbyggnader samt något modernare hus. Några av dem har reveterats. Bland ekonomibyggnaderna finns flera ladugårdar uppförda i skiftesverk, några dock stadda i visst förfall. Odlingslandskapet ger ett delvis småskaligt intryck med mindre åkergården. I området finns flera vällagda stenmurar ofta längs byvägen eller avgränsande åkerytor och dessutom flera odlingsrösen.

Naturförhållanden:

Vid Träthultamåla finns blandlövhagar som till stor del är gödslingspåverkade. Trädskiktet utgörs av ek, björk, tall, ask och al. I buskskiktet finns enbuskar. Fältskiktet är mycket

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

variationsrikt med dominans av stagghed och inslag av tuvtåtel-fuktäng, högörtfuktäng, gräslågstarrfuktäng och blååtel-fuktäng. Hagarna är måttligt till svagt hävdade och hyser betesgynnade arter som vårbrodd, gökärt, stagg, kattfot, slåttergubbe, liten blåklocka, darrgräs, harstarr, rödklint, brudborste, gullviva och svinrot.

Sammanfattande värdetext:

Delvis småskaligt landskap med stenmurar bl a längs vägen samt en del odlingsrösen i markerna. Blandlövhagar som till stor del är gödslingspåverkade. De finaste partierna återfinns i östligaste delen, som innehåller fina stagghedar. Här finns också rikligt med odlingsrösen.

60. TRÄTHULT

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Träthult, en av skogsbygdens större byar, är belägen i småkuperad blockig moränmark. Träthult är en långsträckt men ändå förhållandevis väl samlad by. Manbyggnaderna består av enkel- och parstugor samt salsbyggnader, flertalet har dock genomgått en relativt omfattande ombyggnad. Enstaka välbevarade enkel och parstugor i två våningar finns emellertid inom objektet. Ekonomibyggnaderna är bättre bevarade med ett tiotal ladugårdar helt eller delvis uppförda i skiftesverk, några dessutom med knuttimrade gavlar samt ett par timrade uthus.

Odlingslandskapet är i förhållande till byns storlek relativt småskaligt, vilket kan bero på den ställvis ålderdomliga ägoindelningen. De agrara lämningarna i området utgörs av flera vällagda stenmurar, enstaka trädgårdsgårdar samt terrasseringar. Dessutom finns framför allt i hagmarkerna ett stort antal odlingsrösen, medan de i åkermarken snarast är av stentippskaraktär. Fornlämningar finns inom objektet i form av en fångstgrop och sentida bebyggelselämningar efter torp.

Naturförhållanden:

Stora arealer hagmarker vid Träthults by. Den större blandlövhagen har tyvärr till större delen

Högsby kommun

påverkats av gödsling. Hagen utgörs av björk, ek, tall och gran med en i buskskiktet. Rödvenfriskängar och rödvenhedar är vanligaste vegetationstyperna.

Området är till större delen välhävdad med arter som vårbrodd, darrgräs, knägräs, gökärt, stagg, kattfot, slåttergubbe, ljung, liten blåklocka, ögontröst, solvända, prästkrage, jungfrulin och gullviva.

Åt sydost finns en mindre blandlövhage med björk, tall, ek och gran i trädskiktet samt en och hassel i buskskiktet. Hävdtrycket är något sämre men den har rikligt med indikatorarter bl a vårbrodd, slåttergubbe, darrgräs, gökärt, bockrot, liten blåklocka, sommarfibbla, prästkrage, stagg, gullviva, kattfot, stor blåklocka, harstarr, rödklint, knägräs, ögontröst, slåtterfibbla, ängsskallra och svinrot.



Sammanfattande värdetext:

Långsträckt men samlad bybebyggelse med enstaka välbevarade byggnader, särskilt när det gäller ekonomibyggnaderna. Småskaligt landskap med oskiftad ägoindelning med stenmurar, odlingsrösen och enstaka trädgårdsgårdar. Stora arealer hagmarker, där den större har en gödslingspåverkan och den andra har skogsbeteskaraktär. Hagen i sydost har trots den ringa arealen många indikatorarter.

61. KLO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Byn Klo består egentligen av två byar, Stora resp. Lilla Klo. Vid såväl Stora som Lilla Klo

ligger bebyggelsen relativt tätt grupperad. Lilla Klo är en klungby som ligger samlad vid en trevägskorsning, medan Stora Klo delvis har karaktären av radby längs den gamla byvägen. Mangårdsbyggnaderna i området är relativt stora och består bl a av enkel- och parstugor i två plan samt salsbyggnader. Bebyggelsen vid Lilla Klo har genomgått en relativt hög grad av om- och tillbyggnad, vid Stora Klo är den bättre bevarad. Detsamma gäller ekonomibyggnaderna där det finns flera ladugårdar i skiftesverk och timrade uthus vid Stora Klo, men endast i enstaka exemplar vid Lilla Klo.

Odlingslandskapet är emellertid något formrikare vid Lilla Klo, med flera vällagda stenmurar, ett stort antal odlingsrösen och även enstaka åkerterrasseringar som avgränsar åkerytorna från fuktmarker. Odlingsrösen har ibland hopsamlats till stentippar, men deras antal och ursprunglighet ökar i byns perifera delar. Bland fornlämningarna finns ett mycket stort antal bebyggelselämningar i första hand i form av torplämningar, men vid Kvarnsjön i områdets söder del finns även lämningar efter kvarn, såg och smedja. Dessutom finns strax väster om dessa en offerkälla benämnd Sanktekällan.



Naturförhållanden:

Kring Klo har, bland annat på grund av upphörd hävd och igenväxning, hagmarkerna till stor del förlorat den till det gamla odlingslandskapet knutna florin. Ett fåtal indikatorarter, som exempelvis bockrot, gullviva, stenmåra och vårbrodd, kan dock hittas.

Sammanfattande värdetext:

Lilla Klo en klungby och Stora Klo av radbykaraktär med enstaka välbevarade byggnader. Formrikt odlingslandskap vid Lilla Klo med

stenmurar, odlingsrösen och åkerterrasser. Kring Klo har, bland annat på grund av upphörd hävd och igenväxning, de till det gamla odlingslandskapet knutna naturvärdena till största delen utgått.

62. BJÖRKSHULT

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Björkshult är beläget omedelbart öster om Björkshultssjön och gränsar till Kronobergs län. Björkshult är ett tidigare brukssamhälle efter Björkshults glasbruk vilket startades 1892, och lades ner år 1969. Mangårdsbyggnaderna inom objektet består bl a av en salsbyggnad med brutet och valmat tak och några parstugor, flera med relativt hög ombyggnadsgrad. Bland ekonomibyggnaderna finns någon enstaka ladugård uppförd i skiftesverk, några timrade uthus samt ängslador. Vid Björkshult finns även flerlägenhetshus som låg under glasbruket.

Odlingslandskapet är i förhållande till grannbyarna av något storskaligare karaktär. De uppodlade gårdarna inrymmer endast ett fåtal odlingsrösen av stentippskaraktär men i betesmarkerna finns ett större antal med mer ursprungligt utseende. Dessutom finns i området flera välbevarade sten- och trögärdesgårdar samt markfasta block. En milsten indikerar att den grusbelagda vägen som löper parallellt med den nuvarande är av äldre datum.

Naturförhållanden:

Hagmarkerna vid Björkshult domineras av artrika rödvenhedar. I ekhagen kan ytterligare sex olika vegetationstyper återfinnas, varav stagghed och gräs-lågstartarfuktäng är de vanligaste. Blandlövshagen innehåller förutom rödvenhedar mindre arealer av bl a stagghed, tuvtåtel-fuktäng och örtrik friskäng. Den örtrika friskängen omfattar inga större arealer men den är mycket artrik. Ekhagens trädskikt domineras av äldre ekar, men enstaka träd av björk, al, gran och oxel finns också. Lövträd som ek, björk och lind återfinns i blandlövshagen. Enbuskar är vanliga i båda delområdena. Blandlövshagen har i vissa delar ett tätt buskskikt av björksly och ungtall. Betesmarkerna

Bevarandeprogram för odlingslandskapet

är mycket artrika. Sammanlagt har ett tjugofemtal indikatorarter hittats. I ekhagen tillhör vårbrodd, slättergubbe, darrgräs, knägräs, gökärt, stagg, ängsskallra och ängsvädd de vanligaste. I blandlövhagen tillkommer några arter, bl a brudborste, solvända och slätterfibbla. Området innehåller många kulturhistoriska spår. Här finns förutom gamla trädgårdsgårdar, ängslador och odlingsrösen även hamlade träd och äldre åkrar. Bägge hagarna betas av ungdjur. Ekhagen är välhävdat till måttligt hävdad, medan blandlövhagen har något svagare betestryck.

Sammanfattande värdetext:

By präglad av det gamla glasbruket. Enstaka odlingsrösen, en del trä- och stengårdsgårdar. Artrika hagmarker vid Björkshult. Området innehåller ett flertal hävdberoende vegetations-typer, främst friska och fuktiga ängs- och hedmarker. Sammanlagt har ett tjugofemtal indikatorarter påträffats.

63. RÖVAREMÅLA

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Rövaremåla är beläget i småkuperad moränmark som sluttar svagt ned mot Badebodaån. Ån utgör gräns till Kronobergs län. Rövaremåla består av två bebyggelsekomplex belägna på ömse sidor om väg 125. Den stora merparten av mangårdsbyggnaderna består av relativt stora och tämligen välbevarade salsbyggnader. Flera av ekonomibyggnaderna är uppförda i skiftesverk men några är stadda i visst förfall. Relativt formfattigt kulturlandskap som består av flikiga åkergården med enstaka agrara lämningar i form av stenmurar och odlingsrösen.

Naturförhållanden:

Vid Rövaremåla finns en mindre blandlövhage med dominans av ek och björk samt inslag av ask, lind, gran och lönn. Buskskiktet utgörs av hassel och nypon. Rödvenhed och gräslågstarrfuktäng är de vanligaste vegetationstyperna, men även stagghed, hållmarkstorräng och högörtfuktäng förekommer. Hagen är till större delen svagt hävdad samt har en svag Högsby kommun

gödslingspåverkan i ungefär halva området. Hävdgynnade arter är slättergubbe, gökärt, stagg, vårbrodd, darrgräs, prästkrage och gullviva.

Sammanfattande värdetext:

Två relativt välbevarade bebyggelsekomplex i ett odlingslandskap med enstaka stenmurar och odlingsrösen. Mindre blandlövhage invid bebyggelsen. Rödvenhedar och fuktängar av gräs- lågstarrtyp dominerar. Ett fåtal indikatorarter förekommer och cirka halva arealen har spår av svag gödslingspåverkan.

64. HÖGSBY - ÅRHULT

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Byn Högsby-Århult är beläget i småkuperad moränmark strax invid Badebodaån. Bebyggelsen är något utspridd och byggnaderna till större delen välbevarade. Boningshusen består av såväl enkel- som parstugor i ett och två plan samt salsbyggnader. Särskilt välhållna är två påbyggda parstugor i byns södra del. Bland ekonomibyggnaderna utmärker sig enstaka knuttimrade uthus.

Odlingslandskapet består av relativt små åkergården och är förhållandevis formrikt, framför allt i objektets sydvästra del. De agrara lämningarna utgörs av vällagda sten- och trädgårdsgårdar, odlingsrösen samt terrasseringsar. Dessutom finns ett markant inslag av jordfasta block och berg i dagen vilket ytterligare förstärker den varierade landskapsbilden.

Naturförhållanden:

Björkhagen vid Högsby-Århult innehåller fem olika vegetations-typer. Rödvenhedar dominerar, men här finns också stagghedar, rödvenfriskängar och blåbär-lingonhedar. Utmed Badebodaån i östra delen återfinns betad kärrvegetation med bl a riklig förekomst av trädstarr. Förutom björk finns också lind, ek och gran i trädskiktet samt hassel, en och björk i det gle-sa buskskiktet. Området betas av nötkreatur. Hagens tillstånd betecknas som väl till måttligt hävdad. Cirka halva arealen har en svag gödslingspåverkan. Trots det finns ett flertal växter

som indikerar kontinuerlig hävd. Till de vanligaste hör vårbrodd, knägräs, solvända, gökärt och stagg. Sammanlagt har tretton indikatorarter påträffats. En mindre blandlövhage, bestående av små relikta åkrar omväxlande med stenigare partier, finns också i området. På de stenigare delarna och invid de talrika odlingsrösen förekommer ett träd- och buskskikt bestående av bland annat ask, ek, björk och en. Området innehåller, trots en relativt tydlig gödslingspåverkan, ett dussin indikatorarter. Som exempel kan nämnas darrgräs, knägräs, stagg och vårbrodd. En grov ek finns i hagen. I anslutning till detta område finns ett tjugotal askar med spår av hamling.

Sammanfattande värdetext:

Något spridd by med till större delen välbevarade byggnader, enstaka ålderdomliga ekonomibyggnader i ett variationsrikt odlingslandskap med delvis rikligt med odlingsrösen, terrasser, trä- och stengärdesgårdar. Skogsbetesliknande björkhage i kuperad terräng med hedartade gräsmarker som dock till viss del är gödslingspåverkade. I norr finns en mindre blandlövhage, som till stor del består av små relikta åkrar, med ett måttligt antal indikatorarter. Slätter förekommer utmed åkerrenen på en åker i norra delarna. Ålderdomlig landskapsbild med bl a odlingsrösen, små åkerlappar och gamla gärdesgårdar.

65. STRÖMSRUM

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Strömsrum ligger på ett mindre höjdområde strax ovanför Badebodaån, i småkuperad blockrik morän. Manbyggnaderna består av en rödmålad salsbyggnad med frontespis och snickarglädje under brutet tak samt en gulmålad salsbyggnad med frontespis under brutet och valmat tak, båda uppförda vid 1800-talets mitt. Dessutom finns norr om de båda gårdarna ett torp, som dock är kraftigt ombyggt. Av ekonomibyggnaderna är en av ladugårdarna delvis uppförd i skiftesverk och dessutom finns en timrad drängstuga.

Odlingslandskapet är synnerligen rikt på agra lämningar, framför allt i objektets sydvästra

del. I området finns imponerande stenmurar och ett mycket stort antal tätt liggande odlingsrösen. Trots den intensiva stenröjningen är marken fortfarande block- och hållrik. I områdets nordöstra del, intill Badebodaån, återfinns lämningarna efter ett pappersbruk bestående av tre husgrunder, en vattenränna och en källargrund. Driften vid bruket inleddes 1765 och upphörde omkring 1901. Vid platsen skall även ha funnits ett pottaskekokeri. Av kulturhistoriskt intresse är dessutom en fångstgrop och den askallé som finns inom objektet.

Naturförhållanden:

Vid Strömsrum finns stora arealer betesmark, bl a en blandlövhage och en ekhage. Trädskiktet i blandlövhagen utgörs av ask, lönn, asp och ek med hassel i buskskiktet. Rödvenfriskängar är vanligast i fältskiktet. Inslag finns av räs-lågstarrfuktäng samt högörtfuktäng. Trots en ganska svag hävd och en viss gödslingspåverkan finns här många indikatorarter som vårbrodd, brudborste, gökärt, slättergubbe, darrgräs, liten blåklocka, rödklint, solvända, slätterfibbla, vildlin, gullviva, ängsskallra, svinrot och ängsvädd. Ekhagen däremot innehåller endast ljung, knägräs, stagg, darrgräs och liten blåklocka. Även den hagen har en gödslingspåverkan men är bättre hävdad. Rödvenfriskäng dominerar med inslag av rödvenhed och stagghed. Träd med spår av hamling förekommer också.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarade byggnader i ett formrikt odlingslandskap med stenmurar, odlingsrösen och en askallé. Vid ån finns lämningar efter ett pappersbruk. Fårbetade hagmarker där friskäng av rödventyp dominerar. Många indikatorarter i blandlövhagen men få med hög frekvens. Varierande hävd med såväl svagt betade som välhävdade partier.

Fågelfors socken:

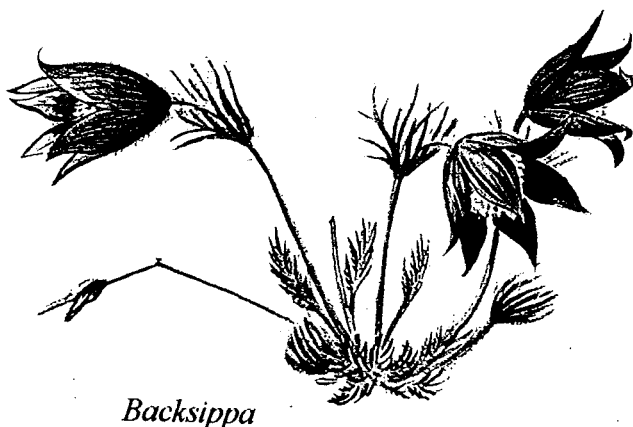
66. TRÅNSHULT

Klass 1

Kultuhistoriska förhållanden:

De är framför allt två topografiska faktorer som kännetecknar Trånshult. Dels läget strax väster om den forna sjön Ryningen och Emån, dels att Trånshultsåsen här får sin början med vidsträckta sand- och grusfält, delvis sönderskuret i raviner. Det första skriftliga belägget för byn härrör från 1533. Trånshult kom länge att behålla sin ålderdomliga by- och gårdsstruktur eftersom laga skiftet genomfördes först 1925. Byn var tidigare en typisk solskiftad radby enligt medeltida förebild men radbykaraktären lever kvar än idag. Ytterligare en faktor som kom att påverka bebyggelsestrukturen var sänkningen av sjön Ryningen 1887. Vid sänkningen utvanns stora slåttermarker och för att den ökade höskörden skulle kunna tillvaratagas byggdes då på andra sidan bygatan en lång räcka genomkørslogar. De nuvarande manbyggnaderna består i bykärnan av sals- och tvåvåningsbyggnader, ekonomibyggnaderna är i allmänhet välvårdade, men inte av anmärkningsvärt hög ålder.

Åkermarken är främst koncentrerad till området öster om byn vid slutningen ned mot Ryningen/Emån. De agrara lämningarna består av enstaka stenmurar och odlingsrösen. Fornlämningarna i området består av bebyggelselämningar efter en vattensåg och sentida torp.



Naturförhållanden:

Vid Trånshult finns två större sötvattensstrandängar som hävdas både genom bete och slåtter. Förutom enstaka al och sälg saknas träd- och buskskikt. Fältskiktet utgörs i slåttermarken av högstarrfuktängar, men även fragment av blåtåtel-fuktäng förekommer. Slåttermarkerna har en mycket jämn markyta utan tuvbildningar. I den betade delen utgörs fältskiktet av högstarrfuktängar, tuvtåtel-fuktängar och kärrartad vegetation.

Sammanfattande värdetext:

Ålderdomlig by och gårdsstruktur, radby, tack vare sent skifte. I markerna enstaka stenmurar och odlingsrösen. Vid Trånshult finns hävdade slåttermader, något som är sällsynt i Kalmar län. Området är tack vare hävden en viktig rastplats för sträckande fågel.

67. FORSARYD

Klass 1

Kultuhistoriska förhållanden:

Forsaryd är beläget vid Trånshultsåsens början, där den breder ut sig i vidsträckta sandfält, sönderskuren av djupa raviner. Byn avgränsas i öster av Emån och i söder av Nötån. Vid Forsaryd, som omnämndes första gången 1404, finns flera välbevarade gårdsmiljöer. Bebyggelsen består bl a av flera parstugor i ett och två plan samt någon enstaka äldre ekonomibyggnad. Vid landsvägen ligger det gamla skolhuset, byggt 1915.

Bebyggelsen omges av ett varierat kulturlandskap där områdets södra del är formrik, med ett flertal odlingsrösen och markfasta block. Att området är formfattigare i norra delen beror dock inte enbart på ett hårdare rationaliserat åkerbruk utan även på att det vid den mer stenfattiga sandfältsplatån inte funnits samma behov av att röja marken. Inom objektet finns en fångstgrop. I utmarken finns ytterligare en fångstgrop, en stenvalvsbro, flera tjärdalar samt en slagghvarp som vittnar om att en troligtvis medeltida järnframställning bedrivits vid platsen.

Naturförhållanden:

Vid Forsaryd finns flera hävdade hagmarker bl a en öppen hagmark som är mycket välbe-
tad med sammanlagt fem olika vegetationsty-
per varav några är mycket ovanliga på fast-
landsdelen av Kalmar län. Välutbildade får-
svingeltorrängar dominerar. Borsttåtelhed och
rödvenfriskäng är vanliga. Mindre arealer med
örtrik torräng och rödvenhed finns också.
Trädskikt saknas, fränsett västra delen där
några enstaka ekar växer på ett par sluttning-
ar, i samma område finns även enbuskar. Be-
tesmarkerna är mycket artrika och innehåller
närmare tjugo indikatorarter. Till de allra van-
ligaste hör solvända, bockrot, flentimotej och
backsippa. Vanliga, men med lite lägre fre-
kvens är vårbrodd, darrgräs, liten blåklocka,
knägräs, spindelört, brudbröd, gökärt, gullvi-
va, ängsvädd och backklöver.

Strax söder om ovannämnda hage finns en
blandlövhage med många vegetationstyper.
Rödvenfriskängar är vanligast men även röd-
venhed, fårsvingeltorräng, tuvtåtel- och
hällmarkstorräng och örtrik torräng förekom-
mer. Trädskiktet utgörs av björk, ek, al och
apel med enbuskar i buskskiktet. Området är
mycket välhållvat men har en tydlig göds-
lingspåverkan på cirka halva arealen.
Hävdgynnade arter är gökärt, vårbrodd, darr-
gräs, liten blåklocka, knägräs, bockrot, gullvi-
va, kattfot, slättegubbe, harstarr, rödklint,
backnejlika, brudbröd, stagg, flentimotej,
jungfrulin, ängsvädd och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

Flera välbevarade gårdsmiljöer där särskilt
södra delen har ett landskap med odlingsrösen
och den norra är naturligt stenfattig. Ljusöpp-
na hagmarker med många vegetationstyper
och indikatorarter, bl a förekommer mycket
sällsynta och skyddsvärda vegetationstyper.
Starkt kuperat landskap med höga skönhets-
värden.

68. FÅGLEBO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Fåglebo by har lokaliserats till en större sand-
fältsplåt strax norr om Nötån. I omgivningen
Högsby kommun

finns även flera gölar och fuktmarker. Vid
själva bykärnan ligger bebyggelsen relativt
koncentrerat, i övrigt ligger flera soldattorp
spridda längs vägen mellan Fågelfors och Vir-
serum. Större delen av boningshusen nyttjas
som fritidshus och har därmed blivit föremål
för tämligen omfattande ombyggnader. Ensta-
ka välbevarade manbyggnader finns dock inom
objektet, bl a i form av en parstuga. Bland
ekonomibyggnaderna finns enstaka ladugårdar
delvis uppförda i skiftesverk.

Odlingslandskapet kännetecknas framför allt
av det vidöppna sandfältet och de terrasse-
ringar som anlagts i övergången mellan
sandjordarna och de lägre liggande fuktmar-
kerna. Inom området finns även hamlade
björkar. Vägsträckningen är ålderdomlig, en
milsten finns registrerad i områdets västra del.
Vid Fåglebo har även funnits ett gästgiveri,
som revs 1890. En ryttarsten finns vid den
gamla gästgivaregården.

I anslutning till Nötån finns två slagghvarpar;
den ena förmodligen resterna av lågteknisk
järnframställning, den andra utgör lämningarna
efter Kronobo masugn. Denna anlades under
1740-talet i samband med Fågelfors Järnbruks
grundande. Enligt uppgift skulle dock masug-
nen varit felkonstruerad så att den efter en
blåsning omkring år 1755 skadades så allvar-
ligt att det ansågs bättre att anlägga en ny
masugn. Den förlades till Hornsö. I övrigt
finns bebyggelseämningar efter flera sentida
torp, kvarn och vattensåg.

Naturförhållanden:

Området kring Fåglebo utgörs av ett litet od-
lingslandskap omgivet av tallskog. De öppna
markerna består till största delen av uppodlad
mark. De tuvtåtel- och högörtfuktängar som
ligger i sydöst, mot Nötån, växer idag igen
med björk, sälg och gran. I den odlade marken
finns en del mindre holmar och kantzoner,
bevuxna med björk och en, där små spår av
den till de naturliga fodermarkerna hörande
fältskiktsfloran förekommer. Som exempel kan
nämnas kattfot, knölsmörbloffa, mandel-
bloffa, timjan och ögontröst.

Vid ensamgården Härads målen, som är belä-
gen invid gränsen till Hultsfreds kommun,
finns en hagmark som till största delen utgörs

av fossil åker. Trädsikt saknas, medan busksiktet består av en och ung tall. Förekommande vegetationstyper är fårsvingeltorräng och rödvenfriskäng. Omkring tjugo indikatorarter, som exempelvis backnejlika, backsippa och darrgräs, förekommer. Vid inventeringstillfället var hagen välhävdat och varierende tydligt gödslingspåverkad.

Sammanfattande värdetext:

Området kring Fåglebo utgörs av ett litet odlingslandskap där de naturvärden, som hör till det gamla odlingslandskapet, endast finns kvar som spår längs med kantzoner och på åkerholmar.

Vid Häradsmålen finns en hagmark som, trots att den utgörs av fossil åker, innehåller ett högt antal indikatorarter.

Blandad bebyggelse i ett öppet landskap med en del hamlade träd. Flera kulturhistoriska lämningar, t ex masugn.



Backtimjan

69. KRONOBO

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Kronobo är beläget i småkuperad blockrik moränmark strax söder om Nötån. Bebyggelsen ligger förutom en viss förtätning kring ett höjdparti spridd längs byvägen. Manbyggnaderna utgörs av välbevarade parstugor i en och två våningar. Flera av ladugårdarna är uppförda i skiftesverk. Samtliga byggnader är enhetligt färgsatta. Det omgivande odlingslandskapet är variationsrikt med såväl större som mindre brukningsytor och dessutom rikt på agrara lämningar. Synnerligen vällagda stenmurar finns framför allt vid torpet Grindmossen. Fina trädgårdsgårdshägnader finns

bl a vid torpet Lyckan. Inom objektet finns även ett stort antal odlingsrösen, ibland tätt liggande, och enstaka terrasseringsringar. Trots den intensiva stenröjningen är marken fortfarande block- och hållrik.

Områdets fornlämningar består av ett kvarn-
ställe, en tjärdal och lämningar efter Kronobomasugn, som dock är belägen på Fåglebos ägor. Masugnen byggdes under 1740-talet i samband med Fågelfors Järnbruks grundande. Enligt uppgift skulle masugnen varit felkonstruerad så att den efter en blåsning omkring år 1755 skadades så allvarligt att det ansågs bättre att anlägga en ny masugn vid Hornsö. I skifteshandlingar från 1772 framgår att masugnen var gammal och alldeles förfallen.

Naturförhållanden:

Vid Kronobo finns en blandlövhage med björk och ek som dominanter, men även al, asp, sälg och tall finns här och var. Enbuskar och tallplantor utgör betesmarkernas ofta glesa busksikt. Hagmarkerna vid Kronobo är mycket variationsrika och innehåller många hävdberoende vegetationstyper. Vanligast förekommande är rödvenhed och fårsvingeltorräng. Torrängarna återfinns främst på de ljusöppna kullarnas torraste delar. Andra förekommande vegetationstyper är rödvenfriskäng, stagghed, gräslågstarrfuktäng och blåtåtel-fuktäng. Cirka hälften av arealen är påverkad av gödsling. Det är främst lågområdena som är uppodlade. Hagen hyser många hävdgynnade arter, sammanlagt har arton indikatorarter hittats. Rikligt förekommande är vårbrodd, liten blåklocka, solvända, gökärt och stagg. Kattfot, slättergubbe, darrgräs, knägräs och bockrot är vanliga indikatorarter. Övriga indikatorarter har låg frekvens.

Sammanfattande värdetext:

Välbevarade man- och ekonomibyggnader i ett varierat landskap med stenmurar, odlingsrösen, trädgårdsgårdar och åkerterrasseringsringar. Mycket välbetade hagmarker med många vegetationstyper och indikatorarter. Stor areal torrängar och rödvenhedar. Kuperad terräng där lågområdena ofta är gödslingspåverkade. Älderdomligt odlingslandskap med mycket tilltalande landskapsbild.

70. STORA KLOBO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Stora Klobbo är beläget vid en smärre sandfältsplatå omedelbart söder om Fågelfors samhälle. Manbyggnaderna inom objektet består av parstugor i ett och två plan. Bland övriga byggnader finns en av socknens äldsta bevarade byggnader, en kvarn vid Nötån som enligt uppgift byggdes på 1600-talet. Den flacka landskapsbilden bryts av ett flertal blockrika moränkullar. Områdets flackare delar är uppodlade med få agrara lämningar, de mer höglänta och stenbundna betesmarkerna är något formrikare med enstaka odlingsrösen. I utmarken finns en slagghvarp, lämningar efter en förmodad medeltida järnframställning samt några tjärdalar.

Naturförhållanden:

Vid Stora Klobbo finns två mindre hagmarker, en blandlövhage med björk, ek, al, gran och tall och en björkhage med björk, al, tall och gran. Björkhagen, som visar en viss gödslingspåverkan, har en dominans av rödvenfriskängar i markskiktet med visst inslag av fårsvingeltorräng. Rödvenfriskäng är den vanligaste vegetationstypen även i blandlövhagen som också visar en viss gödslingspåverkan. Björkhagen är välhävddad medan blandlövhagen är något sämre hävddad. Hävdgynnade arter i hagarna är darrgräs, liten blåklocka, stagg, blåsuga, slättergubbe, knägräs, ögontröst, gökärt, sommarfibbla, flentimotej, gullviva, bockrot, harstarr, rödklint, backnejlika, prästkrage, jungfrulin och skogsklöver.

Sammanfattande värdetext:

En av socknens äldsta byggnader, en kvarn vid Nötån. Enstaka odlingsrösen i höglänta delar. Två mindre hagmarker där friska och torra ängsmarker dominerar båda områdena. Rikligt med indikatorarter men flertalet förekommer endast i enstaka exemplar. Blandlövhagen har flera lövängsliknande delar med bl a hamlade träd och rikligt med hassel.

71. LILLA KLOBO

Klass 2

Kulturhistoriska förhållanden:

Byn Lilla Klobbo har lokaliserats till en större sandfältsplatå, vid i övrigt småkuperad moränmark intill Klobosjön. Bebyggelsen är, förutom en viss förtätning av radbykaraktär i områdets södra del, relativt utspridd längs de slingrande bygatorna. Även om enstaka boplingshus är av ålderdomlig karaktär och bebyggelsen ger ett mer enhetligt intryck i södra delen har merparten av manbyggnaderna i allmänhet genomgått en mycket hög grad av ombyggnad. Omedelbart öster om objektet finns dock en välbevarad timrad parstuga. Även ekonomibyggnaderna är något mer välhållna i byns södra del med några ladugårdar delvis uppförda i skiftesverk.

Odlingslandskapet är formfattigt i de stora sammanhängande och uppodlade delarna av sandplatån, där de agrara lämningarna enbart utgörs av stentippar. Odlingsrösen finns däremot på de ej längre brukade, blockrika moränkullarna. Området är formrikare i söder med enstaka sten- och trögärdesgårdar samt terrasserings. Inom objektet finns bebyggelse-lämningar efter torp, kvarnar samt småindustrier.

Naturförhållanden:

Vid Lilla Klobbo finns en fin björkhage som betas av får. Trädskiktet utgörs dessutom av gran, tall och ek. Buskskiktet består av en, hassel och gran. En del av hagen har en tydlig gödslingspåverkan och rödvenfriskängar är den vanligaste vegetationstypen men det finns även inslag av fårsvingeltorräng och blåbärlingonhed. Hävdtrycket var vid inventeringstillfället till större delen måttligt med följande hävdgynnade arter: vårbrodd, darrgräs, liten blåklocka, gökärt, bockrot, knägräs, stagg, backnejlika, prästkrage, flentimotej, jungfrulin, gullviva, slättergubbe, solvända, sommarfibbla, skogsklöver och spindelört.

Sammanfattande värdetext:

By av radbykaraktär med enstaka välbevarade byggnader. Trögärdesgårdsinhågnade vägar, enstaka odlingsrösen, ett fåtal stenmurar och

terrasseringar i det kuperade landskapet. Fin björkhage som betas av får och med rödvenfriskängen som dominerande vegetationstyp. Relativt många indikatorarter men få har hög frekvens.

72. GAMLEHULT

Klass 1

Kulturhistoriska förhållanden:

Gamlehult är beläget i ett kuperat och blockrikt moränlandskap, där de uppodlade delarna omges av skogsmark. Bebyggelsen är något utspridd och huvuddelen av manbyggnaderna utgörs av salsbyggnader med frontespiser, varav en under brutet tak. Bland ekonomibyggnaderna finns något äldre uthus. I områdets norra del finns enstaka bättre bevarade torp. Odlingslandskapet kännetecknas bl a av de åkerterrasser som avskiljer de odlingsbara ytorna från de lägre belägna fuktmarkerna. I övrigt finns enstaka stenmurar och odlingsrösen samt delvis förfallande trögärdesgårdar. Enligt uppgift skall Nils Dacke ha hållits gömd på gården under sin flykt. Hans beskyddare Hemming Knappe greps och fördes till Stockholm där han avrättades. Fornlämningarna i området består bl a av sentida bebyggelselämningar efter torp samt kvarn- och såglämningar. En slaggvarp som indikerar att lågteknisk järnframställning bedrivits finns registrerad i utmarken, dessutom skall enligt uppgift salpetersjuderi bedrivits i byn under 1600- och 1700 talet.

Naturförhållanden:

Vid Gamlehult finns stora arealer betesmark bl a en björkhage strax väster om vägen i byn med enstaka inslag av ek, tall och gran. Hassel, en, asp och nypon utgör hagens buskskikt. Hagen innehåller främst friska och torra gräsmarker. Mycket artrika rödvenfriskängar dominerar. Rödenängarna har inslag av torrängsväxter, ex solvända, backsippa och liten blåkllocka. Rödenhed och fårsvingeltorräng är andra förekommande vegetationstyper. Hagen betas av nöt och betestrycket bedömdes som måttligt. Björkhagen innehåller ett drygt tjugotal arter som indikerar lång och obruten hävd. Till de dominerande hör vårbrodd, darrgräs,

ögontröst, gullviva och skogsklöver. Några vanligt förekommande örter är slättegubbe, liten blåkllocka, rödklint, solvända, gökärt, bockrot, backsippa och spindelört. Öster om vägen finns en ganska stor blandlövhage med ek, björk, asp, ask och lind i trädskiktet och med hassel, björk samt slån i buskskiktet. Hagen har många vegetationstyper där rödvenfriskäng är vanligast men tuvtåtel-fuktäng, fårsvingeltorräng, gräslågstartfuktäng, blåttåtel-fuktäng och rödenhed förekommer också. Hagen har en tydlig gödslingspåverkan i större delen med ett ganska svagt hävdtryck. Endast ett fåtal indikatorarter, skogsklöver, rödklint, solvända, gullviva, slättegubbe, blekfryle, stagg, flentimotej och spindelört, påträffades.

Sammanfattande värdetext:

Spridd bebyggelse i odlingslandskap med en del åkerterrasser, enstaka stenmurar och odlingsrösen. Stora arealer betesmark där björkhagen väster om vägen är den bäst hävdade med många indikatorarter och bra hävdtryck. Blandlövhagen öster om vägen är svagt hävdad med en viss gödslingspåverkan i större delen av hagen.

73. HÄSSLEÅS - L KLOBO

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Hässleås, som saknar medeltida belägg, är beläget vid de uppodlade delarna av ett skogsklätt och blockrikt moränlandskap. Objektet består av tre utspridda gårdar där den mellersta gården uppvisar den bäst bevarade bebyggelsemiljön. Manbyggnaden består av en timrad parstuga med frontespis och ekonomibyggnaderna består av en ladugård i skiftesverk och ett ålderdomligt uthus.

Det kuperade odlingslandskapet består av små terränganpassade åkergården. De agrara lämningarna utgörs av enstaka stenmurar och förfallande trögärdesgårdar. Odlingsrösen i området ligger främst uppe på moränkullarna samt vid den norra gården, Horvan, där ett markant inslag av kallmurade odlingsrösen finns. I omgivningen finns enstaka bebyggelselämningar efter sentida torp.

Naturförhållanden:

I norra Hässleås finns en mycket mager björkhage med tunna jordlager. Gräsmarkerna är hedartade med rödvenhed och stagghed som dominerande vegetationstyper samt inslag av hållmarkstorräng, fårsvingeltorräng och blåå-telfuktäng. Björk dominerar i trädskiktet med inslag av gran, ek och asp. Buskskiktet utgörs av enbuskar. Hagen har ett mycket lågt betestryck och en mindre del har varit upptagen som åkermark. Vårbrodd, stagg, harstarr, knägräs, solvända, gökärt, gullviva, slåttergubbe, darrgräs, rödklint, brudborste, prästkrage, bockrot, jungfrulin och spindelört är förekommande indikatorarter.

Sammanfattande värdetext:

Tre spridda gårdar där den mellersta har den bäst bevarade bebyggelsemiljön. Små terränganpassade åkrar med enstaka stenmurar och odlingsrösen, särskilt norrut. Mycket mager björkhage med dominans av hedartade gräsmarker. Hagen har ett lågt betestryck men ganska många hävdgynnade arter.

74. KISEBAST

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

De något utspridda gårdarna vid Kisebast är belägna i ett småkuperat och extremt blockrikt moränlandskap. I områdets södra del har manbyggnaderna genomgått tämligen omfattande renovering medan de i norra delen är bättre bevarade. Där utgörs boningshusen av två parstugor, en tvåvåningsbyggnad samt ett hus av villatyp med två torn. Även ekonomibyggnaderna är mer välvårdade i norr och flera av ladugårdarna är uppförda i skiftesverk.

Odlingslandskapet ger genom den kraftigt stenbundna marken ett mycket extensivt brukat intryck. Sten- och trögärdesgårdar finns framför allt bevarade kring bebyggelsen i norr, men inhägnar även tidigare åkerytor. Inom de övergivna åkrarna finns dessutom ett flertal odlingsrösen. Fornlämningar finns inom objektet i form av en fångstgrop och en slagghvarp, d v s resterna av en lågteknisk, sannolikt medeltida, järnframställning.

Högsby kommun

Naturförhållanden:

Hagmarken vid Kisebast benämns som annan träd och buskbärande hagmark men har skogsbeteskaraktär. Ovanligt enhetlig och relativt artfattig vegetation med dominans av rödvenfriskängar. Blåbär-lingonhed förekommer också. I trädskiktet dominerar björk, andra träd som förekommer är tall, gran, asp, al och apel. Buskskiktet utgörs av hassel, ek, nypon och asp. Ungefär halva arealen har en viss gödslingspåverkan. Hagen bedömdes som välhävdad till måttligt hävdad. Hävdgynnade arter är vårbrodd, liten blåklocka, gökärt, bockrot, slåttergubbe, darrgräs, harstarr, knägräs, ögontröst, solvända, prästkrage, jungfrulin och gullviva.

Sammanfattande värdetext:

Något utspridda gårdar med enstaka välbevarade byggnader där gården i norr är bäst bevarad. Småkuperat och blockrikt landskap med en del sten- och trögärdesgårdar och odlingsrösen. Hagmarken vid Kisebast har skogsbeteskaraktär. Den är stor och välbetad dock lite väl skuggig på sina ställen. Ganska många indikatorarter men få med hög frekvens.



Liten blåklocka

75. SJÖTORP

Klass 3

Kulturhistoriska förhållanden:

Sjötorp har förlagts till kuperad och blockrik moränmark strax ovanför Sandsjön. I en skriftlig källa från 1498 anges att "ett ödetorp heter Syötorp", men på 1540-talet har bebyggelse åter etablerats. Den västra gården utgörs av en salsbyggnad med frontespis och ladugården är delvis uppförd i skiftesverk. Den östra består av en 1 ½ plans parstuga och till gårdsmiljön hör även en knuttimrad vistbod där väggarna är koniskt uppbyggda. Samtliga byggnader är enhetligt färgsatta. Odlingslandskapet ger ett småskaligt intryck och ett stort antal odlingsrösen finns kvar på de tidigare uppodlade ytorna. Dessutom finns enstaka sten- och trädgårdsgårdar. Bland fornlämningar i området finns ett flertal bebyggelselämningar inom objektet som vittnar om att byn haft en mer omfattande bebyggelse än dagens.

Naturförhållanden:

Vid Sjötorp finns en mycket välbetad blandlövhage med dominans av björk och inslag av ek, al, tall, ask och lind. Buskskiktet består av en och hassel. Halva hagen har en tydlig gödslingspåverkan. Rödvenfriskängar är den vanligaste vegetationstypen men även rödvenhed och blåbär-lingonhed förekommer. Hävdgynnade arter är vårbrodd, slättergubbe, darrgräs, liten blåklocka, harstarr, rödklint, knägräs, backnejlika, gökärt, sommarfibbla, stagg, bockrot, jungfrulin, gullviva, svinrot och skogsklöver.

Sammanfattande värdetext:

Väl bevarade byggnader med ålderdomliga inslag i ett småskaligt odlingslandskap med odlingsrösen och enstaka trä- och stengärdsgårdar. Mycket välbetade hagmarker. De öppna delarna har varit uppodlade som åkermark. De trädbevuxna delarna har skogsbeteskaraktär. Friska gräsmarker dominerar vegetationen. I norra delen finns rikligt med lindar som fortfarande hamlas.



Rödclint

Index över bevarandeområden

Aboda	50	Mellby	36
Alebo	43	Mjösebo	46
Barnebo	58	Näshult	72
Berg	62	Ringhult	67
Bjärshult / Solberga	49	Ruda gård	42
Björkshult	78	Ruggetorp	63
Böta	53	Rövaremåla	79
Böta / Barnebo	55	Sinnerbo	49
Bötterum	52	Sjötorp	88
Drageryd	33	Skinberga	65
Drageryd (Sjökulla)	33	Skälsbäck	64
Ekenäs	34	Slåthult	38
Fagerhult	70	Staby	40
Farshult	75	Stora Klobo	85
Farshultamåla	76	Strömsrum	80
Flasgölerum	55	Stubbemåla	59
Forsaryd	82	Torp - Dalby	36
Fåglebo	83	Tribäck	61
Fögeberg	66	Trånshult	82
Gamlehult	86	Trändenäs	46
Gillberga	41	Tränsjömåla	75
Guttebo	65	Tråthult	77
Göljeruda	65	Tråthultamåla	76
Göshult	66	Uddaryd	71
Hammarby	40	Valåkra	35
Hanåsa	37	Virstad	45
Hinsatorp	65	Virstad (Hagenäs)	45
Horna	63	Virstad (Vekebo)	45
Hultsnäs	52	Välsmåla	68
Hässleås / Lilla Klobo	86	Välsnäs	70
Högmosseshult	34	Värlebo	56
Högsby - Århult	79	Ytterby	37
Kisebast	87	Århult	72
Klo	77	Älmhult	54
Kronobo	84	Änga	62
Kåremåla	67	Övraham	71
Lamnehult	58		
Lilla Klobo	85		
Liskatorp	61		
Långemåla	53		
Medelgärde	62		

AKTUELLA MEDDELANDEN FRÅN LÄNSSTYRELSEN

1994:1	Träindustrins användning av lösningsmedel 1987 och 1991 i Kalmar län
1994:2	Gymnasieprogram i Kalmar län. Elevernas val och kommunernas dimensionering.
1994:3	Våtmarksinventering av Öland 1993
1994:4	Regionala miljömål för Kalmar län
1994:5	Barn i familjehem i Kalmar län
1994:6	Varför finns det inte mer ekologiska livsmedel inom Kalmar- och Ölandsområdet?
1994:7	Inventering av vandringshinder. Del I och II. (Vissa år i Kalmar län).
1994:8	Stallgödsellagring, Västerviks kommun
1994:9	Analys av den regionala utvecklingen i Kalmar län i anslutning till 1994 års prognosöversyn
1994:10	Projektverksamhet inom länsplaneringen 1993/94
1994:11	Provfisken i sjöar 1930-1993
1994:12	Miljöövervakning i Kalmar län. Referensregister.
1994:13	Stallgödsellagring. Mönsterås kommun
1994:14	Social tillsyn i Kalmar län
1994:15	Stallgödsellagring. Vimmerby kommun
1994:16	Miljörapporter 1993 för länets stora animalieföretag
1994:17	Befolkningens utbildning i Kalmar län.
1994:18	Krokshult. Kulturhistorisk utredning
1994:19	Utvärdering av kalkningen i Ljungbyån
1994:20	Utvärdering av kalkningen i Snärjebäcken
1994:21	Utvärdering av kalkningen i Bruatorpsån
1994:22	Elfiskeundersökningar på miljöövervakningsstationerna i Kalmar län 1994
1995:1	Miljöatlas Öland
1995:2	Odlingslandskapet i Kalmar län, bevarandeprogram för Högsby kommun

